

Η ΑΣΤΥΦΙΛΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ
ΣΤΟ ΑΤΟΜΟ ΚΑΙ ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ

Μετέχοντες σπουδαστές

Αλέξης Βασίλειος

Παπαμήτρου Χρήστος

Υπεύθυνος εκπαιδευτικός

Αλεξόπουλος Ανδρέας

Καθηγητής Εφαρμογών

Πτυχιακή για την λήψη του πτυχίου στην Κοινωνική εργασία από
το τμήμα της Κοινωνικής Εργασίας της Σχολής Επαγγελματιών Υγείας
και Πρόνοιας του Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος.

(Τ.Ε.Ι.) ΠΑΤΡΑΣ

ΠΑΤΡΑ ΜΑΙΟΣ 1990

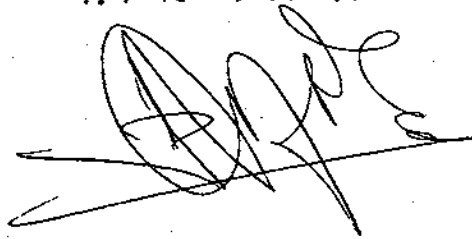
ΑΡΙΘΜΟΣ
ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ

272

Η επιτροπή για την έγκριση της πτυχιακής εργασίας:

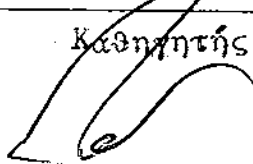
Αλεξόπουλος Ανδρέας

Καθηγητής Εφαρμογών

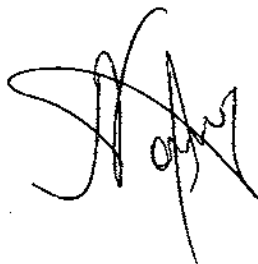
Ζωγράφου Ανδρέας

Καθηγητής

Νομικού Αντωνία

Καθηγήτρια Εφαρμογών

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Τα προβλήματα των ατόμων που μετακινούνται από τα χωριά στις πόλεις αυξάνονται καθημερινά και περισσότερο. Το μόνιμο φαινόμενο της αστικοποίησης, ιδιαίτερα σε μια περίοδο μεγάλων κοινωνικών αλλαγών και θεσμικών μετασχηματισμών όπως είναι η δική μας άρχισε να γίνεται όλο και πιο ενδιαφέρον. Όλο και περισσότερο γίνεται θέμα όχι μόνο πολιτικών αλλά και επιστημονικών συζητήσεων διότι έχει τεράστιες προεκτάσεις τόσο για την ιδιωτική όσο και για την δημόσια ζωή.

Θέμα της μελέτης αυτής είναι οι εξωτερικοί και εσωτερικοί παράγοντες που προκαλούν την αστυφιλία, και οι επιδράσεις που ασκεί η μετακίνηση αυτή στο άτομο και στο κοινωνικό σύνολο γενικότερα. Με τον όρο «εξωτερικοί» παράγοντες εννοούμε τον κοινωνικό οικονομικό χώρο που κινούνται τα υποκείμενα, και με τον όρο «εσωτερικοί» παράγοντες εννοούμε τα χαρακτηριστικά εκείνα που συνθέτουν την προσωπικότητα των υποκειμένων και που αποτελούν κατά κάποιο τρόπο τα αίτια της μετακίνησης.

Κύριο ενδιαφέρον λοιπόν και σκοπός της έρευνας είναι η συστηματική μελέτη των αντικειμενικών (εξωτερικών) και υποκειμενικών (εσωτερικών) παραγόντων και του τρόπου που επιδρούν στα άτομα, με απώτερο σκοπό να βρεθούν πρακτικοί κανόνες οι οποίοι μπορούν να συμβάλλουν στην αντιμετώπιση του προβλήματος.

Στην προσπάθεια προετοιμασίας της μελέτης αυτής και της παρουσίασης των πορισμάτων, επεξεργαστήσαμε διάφορα κείμενα που αξιολογούν την κοινωνική και γεωγραφική μετακίνηση, τη φυσιογνωμία της ζωής στο χωριό, της αστικοποίησης σαν παγκόσμιο

φαινόμενο όπως επίσης και τις συνέπειες από τη μετακίνηση του πληθυσμού. Για μια απλο εμπειριστατωμένη κατανόηση του ρυθμού της αστυφιλίας χρησιμοποιήσαμε διάφορους στατιστικούς πίνακες των οποίων πηγή ήταν η Ε.Σ.Υ.Ε.

Από τα μείζοντα προβλήματα του ρεύματος της αστυφιλίας είναι το χαμηλό οικονομικό και βιοτικό επίπεδο των αγροτών, με άμεσο αποτέλεσμα να μην έχουμε εθνική, οικονομική και κοινωνική ωφέλεια. Ο περιορισμός των κοινωνικοοικονομικών φαινομένων αποτελεί κοινό συμφέρον και εθνική ανάγκη.

Διαφορετικά καθίσταται ανέφικτος η συντήρηση του συνεχώς αυξανόμενου αστικού πληθυσμού της πρωτεύουσας και των άλλων μεγάλων πόλεων.

Με την εφαρμογή ορθής και δίκαιης κοινωνικο-οικονομικής κρατικής πολιτικής και ιδιαίτερα με την διερεύνηση στην ύπαιθρο των κοινωνικών υπηρεσιών εκπαίδευσης, ασφάλισης, ιατρικής, περίθαλψης, κ.λ.π βελτιώνονται σοβαρά οι κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, ώστε να εξυψωθεί το χαμηλό επίπεδο των αγροτών και να εδραιωθεί η διαβίωσή τους σαν ισότιμα μέλη της κοινωνίας.

Εξυπακούεται ότι και μετά την πραγματοποίηση των βασικών αυτών βελτιώσεων της οικονομίας και του βιοτικού επιπέδου των αγροτών, θα συνεχιστεί η μετακίνηση από την ύπαιθρο προς τις πόλεις μερίδας των αγροτών από κοινωνικούς μάλλον λόγους, αλλά σε πολλή μικρότερη ένταση.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Ω Ν

Σελίδα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ	
ΠΙΝΑΚΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΩΝ.....	
Κεφάλαιο	
I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
Σκοπός της μελέτης.....	3
Ορισμοί όρων.....	3
II. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	6
III. ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΕΙΔΗ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	8
Κυριότερα είδη μετανάστευσης κίνησης.....	13
Η μέτρηση μεταναστευτικής κίνησης.....	19
Μεταναστευτική επιλογή.....	22
IV. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦ.ΚΑΙ ΑΞΙΟΛ.ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΗ.....	26
Κοινωνική μετακίνηση.....	26
Γεωγραφική μετακίνηση.....	28
Αξιολογική μετακίνηση.....	29
V. Η ΑΣΤΥΦΙΛΙΑ.....	31
Παγκόσμιο φαινόμενο.....	31
Η αστυφιλία στην Ελλάδα.....	33
VI. ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ.....	39
Γενικά δημογραφικά χαρακτηριστικά.....	39
Κατανομή του πληθυσμού στον ελλ. χώρο.....	41
Πυκνότητα πληθυσμού.....	42

Π Ι Ν Α Κ Α Σ Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Ω Ν

Σελίδα

VII.	ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ	
	ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΑ.....	47
A.	Προβλήματα αγροτικού τομέα.....	47
1.	Ο μικρός και πολυτεμαχισμένος γεωργικός κλήρος.....	47
2.	Συνθήκες καλλιέργειας στην Ελλάδα μεταπολεμικά.....	51
3.	Το χαμηλό επίπεδο μόρφωσης και επαγγελματικής κατάρτισης των αγροτών και η έλλειψη επιστημονικής συνδρομής.....	54
4.	Συμμετοχή των αγροτών στους γεωργικούς συνεταιρισμούς.....	55
5.	Άλλα βασικά προβλήματα της ελληνικής αγροτικής οικονομίας.....	56
6.	Άλλες θεσμικές και οργανωτικές αδυναμίες του αγροτικού τομέα.....	60
B.	Συνθήκες διαβίωσης του αγροτικού πληθυσμού.....	62
1.	Συνθήκες συγκοινωνίας και επικοινωνίας.....	62
2.	Συνθήκες περίθαλψης.....	64
3.	Συνθήκες κατοικίας.....	64
4.	Έλλειψη ευκαιριών ψυχαγωγίας και διασκέδασης.....	65
5.	Αυξημένες προσδοκίες του μέσου Έλληνα και Ελληνίδας.....	66

Π Ι Ν Α Κ Α Σ Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Ω Ν

Σελίδα

Γ. Η κατάσταση του αστικού τομέα της ελληνικής οικονομίας μεταπολεμικά.....	67
VIII. Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΣΤΗ ΖΩΗ ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ ΣΕ ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΗ ΜΕ ΤΗ ΖΩΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ.....	70
Η πόλη το άστυ.....	72
VI. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ - ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗΣ ΚΙΝΗΣΗΣ.....	76
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ.....	79
Ελλειψη απασχόλησης.....	79
Εποχιακή ανεργία.....	80
Μικρή γεωργικοί κλήροι.....	81
Μικρή απόδοση κληρών.....	82
Χαμηλή αξία γεωργικών προϊόντων.....	82
Απουσία κρατικής έρευνας.....	83
Διαφορά βιοτικού επιπέδου πόλης - χωριού.....	84
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ.....	86
Ιατροφαρμακευτική περίθαλψη.....	86
Πολιτιστικές ευκαιρίες-διασκέδαση.....	87
Αξία κοινωνία αίτια.....	87
ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ.....	88
Ωρίμανση για φυγή.....	88
Μίμηση.....	89
Αστικός τρόπος ζωής.....	90
Περιπέτελα ανεξαρτησία τυχοδιωτισμός.....	90

Π Ι Ν Α Κ Α Σ Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Ω Ν

Σελίδα

XI.	ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗΣ ΚΙΝΗΣΗΣ.....	92
	Ατομικά αποτελέσματα.....	92
	Κοινωνικά αποτελέσματα.....	96
	Δημογραφικά.....	96
XII.	ΠΕΡΙΛΗΨΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ.....	98
	Περίληψη - συμπεράσματα.....	98
	Εισηγήσεις.....	101

Π Ι Ν Α Κ Α Σ Υ Π Ο Λ Ο Γ Ι Σ Μ Ω Ν

- ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Εσωτερική μετανάστευση κατά γεωγραφικό διαμέρισμα
1955-61 και 1965-71 (σε χιλιάδες).
- ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Εσωτερική και διεθνής μεταναστευτική κίνηση
(σχεδιάγραμμα).
- ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Εσωτερική μετανάστευση κατά φύλο.
- ΠΙΝΑΚΑΣ 4: Πολεοδομικά συγκροτήματα, αριθμός κατοίκων,
ποσοστιαία αύξηση. Απογραφές 1961, 1971, 1981.
- ΠΙΝΑΚΑΣ 5: Αίτια μεταναστεύσεως.
- ΠΙΝΑΚΑΣ 6: Λόγοι που ελκύουν του μετανάστη από το χωριό
στην πόλη.
- ΠΙΝΑΚΑΣ 7: Κάτοικοι ανά γυατρό στην Αθήνα και σε μερικές
επαρχίες το 1959 και το 1986.
- ΠΙΝΑΚΑΣ 8: Κάτοικοι ανά νοσοκομειακή κλίνη 1959, 1986.
- ΠΙΝΑΚΑΣ 9: Ο πληθυσμός της Ελλάδας κατά πολεοδομικά συγκρο-
τήματα το 1961, 1971, 1981.
- ΠΙΝΑΚΑΣ 10: Εξέλιξης της πυκνότητας του πληθυσμού κατά
περιοχές (1961-1971).
- ΠΙΝΑΚΑΣ 11: Επιφάνεια πληθυσμός και εκατοστιαία κατανομή
αυτών κατά περιοχές 1981.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Εισαγωγή

Οι άνθρωποι ζητούν συνήθως κάπου να μείνουν μόνιμα. Ομως διάφοροι λόγοι, όπως είναι οι οικονομικές, κοινωνικές, εκπαιδευτικές και πολιτιστικές ανάγκες τους υποχρεώνουν να αλλάζουν τρόπο ζωής και εργασίας και να μετακινούνται από τόπο σε τόπο.

Η κύρια κατεύθυνση των μετακινήσεων αυτών είναι από το χωριό στην πόλη ενώ μετακινήσεις με αντίθετη κατεύθυνση είναι σχεδόν ανύπαρκτες.

Αυτό το φαινόμενο δηλαδή της μετακίνησης των ατόμων από τα χωριά στις πόλεις ονομάζεται αστυφιλία ή εξαστισμός και έχει παρατηρηθεί σε αυξημένο βαθμό στην Ελλάδα μεταπολεμικά.

Η αστυφιλία δημιουργεί σωρεία προβλημάτων για έρευνα από πολλούς επιστημονικούς κλάδους όπως: την δημογραφία, την οικονομία, την πολεοδομία κ.α.

Οι μετακινήσεις των πληθυσμών συνδέονται και με πλήθος άλλων ψυχολογικών προβλημάτων, όπως είναι τα κίνητρα μετακίνησης, η απόφαση μετακίνησης, η προσαρμογή στο νέο περιβάλλον, η αποδοχή των μετακινουμένων από μέρος των μόνιμων κατοίκων κ.α.

Η απλοποίηση ή γενίκευση των λόγων μετακίνησης και η θεώρησή τους από μια και μόνο σκοπιά (λ.χ. την οικονομική), δεν μπορεί να σταθεί επιστημονικά, δεδομένου ότι ποτέ για κάποιο κοινωνικό φαινόμενο δεν μπορεί να υπάρξει ένας και μοναδικός λόγος, και μόνο αιτία. Πολλές δημογραφικές έρευνες αναλύουν μερικούς μόνο παράγοντες που συντελούν στην μετακίνηση ή αναφέρουν στατιστικά ορισμένα δεδομένα.

Αυτά βέβαια είναι σημαντικά στοιχεία για την μελέτη του φαινομένου, η κατανόησή τους όμως προϋποθέτει πολύπλοκη ανάλυση τους άλλων στοιχείων που συχνά δεν αναφέρονται, όπως είναι οι ψυχολογικοί λόγοι.

Θα προσπαθήσουμε λοιπόν να εξετάσουμε όλους τους λόγους που προκαλούν την αστυφιλία και που είναι σίγουρα περισσότεροι από έναν και που βρίσκονται σε συνάρτηση μεταξύ τους τόσο θετική όσο και αρνητική.

Η έξαρση της αστυφιλίας στην Ελλάδα σημειώνεται την περίοδο 1951-71 σύμφωνα με στοιχεία της εθνικής στατιστικής επιτηρείδος 1981. Σύμφωνα με αυτά τα στοιχεία κατά την 25ετία μεταξύ 1950 και 1975 ο αστικός πληθυσμός διπλασιάστηκε σχεδόν (από 2,7 εκατομμύρια σε 5,2) ενώ ο αγροτικός πληθυσμός κατά το ίδιο διάστημα μειώθηκε σε 1 εκατομμύριο περίπου (από 4,8 εκατ. σε 3,7).

Το φαινόμενο της αστυφιλίας στην Ελλάδα όμως είχε μια ιδιαιτερότητα σε σχέση με άλλες χώρες, που θα μπορούσαμε να την χαρακτηρίσουμε αρνητική. Ήταν η συγκέντρωση του αγροτικού πληθυσμού σε δύο μόνο πόλεις την Αθήνα και την Θεσσαλονίκη.

Το φαινόμενο της αστυφιλίας είναι παγκόσμιο και θα μπορούσαμε να πούμε φυσιολογικό. Στην περίπτωση της Ελλάδας όμως η συγκέντρωση του πληθυσμού στις δύο αυτές πόλεις και κυρίως προς την Αθήνα είναι υπερφυσιική. Έτσι βλέπουμε από τα στοιχεία της ΕΣΥΕ 1981 ότι η μετακίνηση προς την Αθήνα αντιστοιχεί προς το 1/3 (34% για την πενταετία 1955-61 και 33,5% για την πενταετία 1965-71) του συνολικού μετακινούμενου ρεύματος.

Το μισό περίπου της εσωτερικής μετανάστευσης (49% την περίοδο 1955-61 και 45% την περίοδο 1965-71), αντιπροσωπεύει μια μεταναστευτική κίνηση μέσα στα επιμέρους γεωγραφικά διαμερίσματα της χώρας, εκτός του διαμερίσματος της Περιφέρειας Πρωτευούσης, και το υπόλοιπο την μεταναστευτική κίνηση μεταξύ των εννιά γεωγραφικών διαμερισμάτων (εξαίρεση της Περιφέρειας Πρωτευούσης). Οι μετακινήσεις αυτές οδήγησαν σε μια σημαντική ανακατάταξη του πληθυσμού κατά γεωγραφικά διαμερίσματα (Πίνακας 1 ΕΣΥΕ 1971).

Σκοπός της Μελέτης

Σκοπός μας είναι να παρουσιάσουμε το φαινόμενο αστυφιλία στην Ελλάδα μεταπολεμικά τους παράγοντες που το ενισχύουν, και τις επιπτώσεις του στο άτομο και την κοινωνία. Μέσα από όλη αυτή την ανάλυση πιστεύουμε ότι θα μπορέσουμε να διατυπώσουμε πρακτικούς κανόνες οι οποίοι θα μπορούν να συμβάλλουν στην αντιμετώπιση των αρνητικών συνεπειών του φαινομένου.

Ορισμοί όρων

« Η αστυφιλία τονίζει τη στάση τη ροπή προς την πόλη, την ψυχική, την ενδιάθετη δηλαδή όψη της μετακίνησης από την ύπαιθρο προς τα αστικά κέντρα. Η αστυφιλία δεν φέρνει στο νού τη δημογραφική εκείνη διαδικασία που οδηγεί στην ανακατανομή του πληθυσμού στον χώρο. Δεν συνδέεται εξάλλου με την ιδέα της μετάδοσης των αστικών τρόπων ζωής από τα αστικά κέντρα προς την ύπαιθρο. Την έννοια αυτή δεν την δίνει ούτε ο όρος πολι-

σμός, ο οποίος σύμφωνα με το «Μέγα λεξικόν όλης της ελληνικής γλώσσας» σημαίνει κτίση, ίδρυση, οικισμός πόλεως, παρ'όλο ότι σωστότερα αποδίδει την έννοια του όρου URBANIZATION.

Ο τελευταίος προέρχεται από το λατινικό URBS που σημαίνει άστυ. Προτιμήθηκε έτσι ο όρος εξαστισμός που με το συνθετικό που εξ υποδηλώνει μια «κίνηση προς» μια διεργασία και μπορεί γι'αυτό να αναφέρεται τόσο στη διαδικασία του εποικισμού και της αύξησης των αστικών κέντρων όσο και στην διαδικασία της διάχυσης των αστικών τρόπων ζωής και λειτουργίας.»

(Γσαούσης, 1936, σελίδα 117)

Με τον όρο λοιπόν εξαστισμό εννοούμε την μετακίνηση του πληθυσμού από τις αγροτικές προς τις αστικές περιοχές που συνεπάγεται την ανακατανομή του πληθυσμού στον χώρο.

Η ανακατανομή αυτή εκφράζεται με τη μείωση του ποσοστού του αγροτικού πληθυσμού, και την αύξηση του ποσοστού του αστικού πληθυσμού.

Παρ'όλα ότι ένα μεγάλο μέρος του εξαστισμού οφείλεται στην μετακίνηση πληθυσμού προς τα αστικά κέντρα, η εσωτερική μετανάστευση δεν είναι ο μοναδικός παράγοντας που τον προκαλεί. Η αύξηση του συνολικού αστικού πληθυσμού μπορεί να οφείλεται σε περισσότερους από έναν λόγους που επενεργούν άλλοτε μεμονωμένα και άλλοτε αθροιστικά.

Οι κυριότεροι και συνηθέστεροι από τους λόγους αυτούς είναι οι ακόλουθοι:

α) Η φυσική-διαφορά γεννήσεων από θανάτους-αύξηση του αστικού πληθυσμού.

β) Η θετική συνολική μετανάστευση προς τα αστικά κέντρα τόσο από το εσωτερικό όσο και από το εξωτερικό (μετοικία-παλιννόστηση).

γ) Η τυπική μετάταξη αγροτικού ή ημιαστικού πληθυσμού στον αστικό, εξαιτίας της αύξησης του μεγέθους του οικισμού και υπέρβασης των αριθμητικών ορίων διαχωρισμού.

δ) Η ένταξη ανεξάρτητων μέχρι τώρα οικισμών σε εννιαία πολεοδομικά συγκροτήματα που οφείλεται στην επέκταση του στερικού αστικού χώρου και στην ενσωμάτωση του ενδιάμεσου δομημένου ή μη χώρου σε μια εννιαία αστική περιοχή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

Μεθοδολογία

Για την εξέταση του φαινομένου της αστυφιλίας στην Ελλάδα μεταπολεμικά επεξεργαστήκαμε διάφορα κείμενα τα οποία προμηθευτήκαμε από την εθνική βιβλιοθήκη της Ελλάδας και τα οποία αξιολογούν την γεωγραφική και κοινωνική μετακίνηση.

Εξετάσαμε την αστυφιλία ως παγκόσμιο φαινόμενο ενώ στη συνέχεια αναφεθήκαμε ειδικά στην αστυφιλία στην Ελλάδα.

Παρουσιάσαμε αναλυτικά ποια ήταν και είναι η γενική κατάσταση του τύπου αναχώρησης του μετακινούμενου ατόμου δηλαδή, ποιο ήταν το επίπεδο ζωής της υπαίθρου ιδιαίτερα κατά την έξαρση της αστυφιλίας και ποιά τα αρνητικά σημεία της ζωής της υπαίθρου από οικονομικής και κοινωνικής πλευράς. Έτσι πιστεύουμε έγιναν πιο κατανοητά τα αίτια της αστικοποίησης τα οποία δεν είναι μόνο οικονομικά και κοινωνικά αλλά και ψυχολογικά.

Επίσης παρουσιάσαμε την κατάσταση (το επίπεδο) ζωής των αστικών κέντρων και προχωρήσαμε στα αποτελέσματα αυτής της μετακίνησης τα οποία κατατάξαμε σε τρεις κατηγορίες: στα ατομικά, κοινωνικά και δημογραφικά.

Για μια πιο εμπειριστατωμένη κατανόηση του ρυθμού της αστυφιλίας χρησιμοποιήσαμε διάφορους στατιστικούς πίνακες με αναλυτικά στοιχεία για την εξέλιξη, του πληθυσμού γενικά στην Ελλάδα αλλά και ειδικά σε κάθε γεωγραφικό διαμέρισμα ή πολεοδομικό συγκρότημα. Αυτά τα στατιστικά στοιχεία μας βοήθησαν να δούμε που ακριβώς κατευθύνεται το ρεύμα της αστυφιλίας από που προέρχεται, και για ποιο λόγο υπάρχει.

Πηγή όλων αυτών των στοιχείων είναι η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας.

Στο τελευταίο μέρος της μελέτης διατυπώσαμε ορισμένους κανόνες, που η εφαρμογή των οποίων δεν θα εξαλείψει το φαινόμενο της αστυφιλίας εξάλλου είναι φαινόμενο φυσιολογικό-αλλά θα συμβάλλει στην αντιμετώπιση των αρνητικών συνεπειών αυτής. Θα συμβάλλει στην ισομερή ανακατανομή του πληθυσμού σ'όλον τον ελληνικό χώρο και στην ανάπτυξη όλων των περιοχών της Ελλάδας, και ιδιαίτερα της υπαίθρου, η οποία έχει ανάγκη από αναβάθμιση και εκσυγχρονισμό.

Πρέπει να σημειώσουμε ότι η υπάρχουσα βιβλιογραφία για την αστυφιλία στην Ελλάδα είναι πολύ λίγη. Τα περισσότερα βιβλία που αναφέρονται στην μετανάστευση μελετούν την εξωτερική.

Επίσης κάτι άλλο που πρέπει να τονίσουμε, και που μας έκανε ιδιαίτερη εντύπωση είναι ότι στις δημοτικές βιβλιοθήκες Λάρισας, Θεσσαλονίκης, και Πατρών δεν βρήκαμε κανένα βιβλίο που να μας ενδιαφέρει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΕΙΔΗ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Με τον όρο κινήσιμότητα δηλώνουμε την μετακίνηση από ένα σημείο σε ένα άλλο. Σύμφωνα με τον Γ.Δ. Τσαούση στο έργο του Κοινωνική Δημογραφία διακρίνουμε δύο βασικές μορφές κινήσιμότητας την γεωγραφική και την κοινωνική.

Η γεωγραφική κινήσιμότητα αναφέρεται στην μεταβολή θέσης στο χώρο ή κάθε είδους αυτόβουλη μετακίνηση ή επιβαλλόμενη μετατόπιση ενός ατόμου ή ενός κοινωνικού συνόλου από έναν τόπο σε ένα άλλο.

Η κοινωνική κινήσιμότητα δηλώνει την μετακίνηση από ένα σημείο σε ένα άλλο μέσα σ' ένα κοινωνικό σύστημα ή ένα πλέγμα κοινωνικών σχέσεων. Είναι φανερό η αντιστοιχία της κοινωνικής με τη γεωγραφική κινήσιμότητα. Η αντιστοιχία περιορίζεται όμως στην περιοχή της πνευματικής παράστασης ή της αναλογίας. Ανάμεσα στις δύο έννοιες υπάρχει μια ουσιώδης διαφορά. Η γεωγραφική κινήσιμότητα αναφέρεται σε μια μονοδιάστατη επίπεδη μετακίνηση.

Η κοινωνική κινήσιμότητα έχει πολλές διαστάσεις που ορίζονται πάντα σε δύο άξονες: έναν οριζόντιο και έναν κάθετο.

Η κοινωνική κινήσιμότητα εκφράζει μια αντίληψη της κοινωνίας ως <<χώρα>> μέσα στον οποίο εκτυλίσσονται οι κοινωνικές σχέσεις. Ο κοινωνικός χώρος ορίζεται από τις σχέσεις μεταξύ των θέσεων που καταλαμβάνουν οι άνθρωποι σε ένα σύνολο πληθυσμού. Όσο πιο πολύ μοιάζουν οι θέσεις αυτές τόσο πιο κοντά βρίσκονται οι άνθρωποι στον κοινωνικό χώρο.

Όσο μεγαλύτερες οι διαφορές και τόσο μεγαλύτερη η απόσταση που τους χωρίζει. Οι θέσεις τελούν μεταξύ τους και σ' αναφορά προς τις άλλες σε κάθετη ή ιεραρχική και σε οριζόντια ή μη ιεραρχική σχέση π.χ. δύο πρόσωπα μπορούν να κατέχουν δύο θέσεις που να τελούν σε οριζόντια σχέση όταν συγκρίνονται προς άλλες θέσεις π.χ. μέλη του ίδιου κόμματος αλλά σε κάθετη σχέση όταν συγκρίνονται μεταξύ τους π.χ. αρχηγός και οπαδός.

Η έννοια της κοινωνικής κινητικότητας είναι το λογικό συμπλήρωμα της έννοιας της κοινωνικής στρωμάτωσης η οποία δηλώνει την ιεραρχική κατάταξη των θέσεων κατά επάλληλα στρώματα μέσα σε ένα κοινωνικό σύνολο. Η κοινωνική στρωμάτωση αναφέρεται στην κατανομή των θέσεων στον κοινωνικό χώρο με βάση τον κάθετο άξονα (ιεραρχική διαβάθμιση) και τον οριζόντιο άξονα (στρώμα κατά βαθμίδα). Η κοινωνική κινητικότητα αναφέρεται στην κίνηση στον κοινωνικό χώρο. Η κίνηση αυτή μπορεί να γίνεται από το ένα στρώμα στο άλλο, οπότε μιλάμε για κάθετη κοινωνική κινητικότητα η οποία μπορεί να είναι ανάλογη με την περίπτωση ανοδική ή καθοδική. Η έκφραση π.χ. <<από δήμαρχος κλητήρας>> δηλώνει μια καθοδική κάθετη κοινωνική κινητικότητα. Η προαγωγή ενός υπαλλήλου είναι μία μορφή κάθετης ανοδικής κινητικότητας. Η κίνηση όμως μπορεί να γίνεται και από σημείο σε σημείο μέσα στο ίδιο στρώμα. Τότε έχουμε οριζόντια κοινωνική κινητικότητα. Η μετάθεση ενός υπαλλήλου από μια υπηρεσία σε μια άλλη είναι μια μορφή οριζόντιας κοινωνικής κινητικότητας.

Η κοινωνική κινητικότητα μπορεί να αναφέρεται σε δύο ή περισσότερες γενιές οπότε μιλάμε για διαγενεακή κοινωνική κινητικότητα ή να παρατηρείται στη διάρκεια της ζωής μιας γενιάς οπότε γίνεται λόγος για ενδογενεακή κοινωνική κινητικότητα έχουμε έτσι διαγενεακή κοινωνική κινητικότητα στην περίπτωση του γιού του αγρότη που γίνεται υπάλληλος, εμπορος, επιστήμονας κ.λ.π. Έχουμε περίπτωση ενδογενεακής κοινωνικής κινητικότητας στην περίπτωση λ.χ. που μικρεμπόρου που γίνεται βιομηχανικός εργάτης κ.λ.π.

Η κοινωνική κινητικότητα ενός ατόμου μπορεί να είναι το άμεσο αποτέλεσμα των ιδιαίτερων συνθηκών του και της προσωπικής του δραστηριότητας, μπορεί να είναι και το έμμεσο αποτέλεσμα της μεταβολής της κοινωνικής θέσης ολόκληρης της ομάδας στην οποία ανήκει.

«Πολλοί συγγραφείς ακολουθώντας τον Σορόκιν χαρακτηρίζουν την μετακίνηση στο χώρο την γεωγραφική κινητικότητα ως οριζόντια κοινωνική κινητικότητα. Η άποψη αυτή όμως δεν ευσταθεί παρά σε ελάχιστες μόνο περιπτώσεις. Όταν η μετακίνηση δεν συνεπάγεται μεταβολή στην κοινωνική θέση, στην απασχόληση, στη θέση στο επάγγελμα, στο γόητρο του μετακινούμενου κ.λ.π. Στις περισσότερες όμως περιπτώσεις η γεωγραφική κινητικότητα αποτελεί από μόνη της παράγοντα ανοδικής ή καθοδικής κοινωνικής κινητικότητας.» (Γαρούσης 1986 σελίδα 119)

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η μελέτη της επαγγελματικής κινητικότητας που είναι μια επιμέρους μορφή της κοινωνικής κινητικότητας.

Η μελέτη αυτή μας δείχνει τις μεταβολές που επέρχονται στην κατανομή και στη σύνθεση του εργατικού δυναμικού και ως ένα σημείο στην ταξική δομή μιας κοινωνίας σε μια δεδομένη στιγμή.

Η γεωγραφική κινητικότητα εμφανίζεται με διάφορες μορφές. Τα κυριότερα είδη της είναι η μετανάστευση, η περιήγηση, η μετοικεσία και η ημερήσια παλίνδρομη μετακίνηση.

Μετανάστευση είναι η μόνιμη ή προσωρινή μεταβολή του τόπου εγκατάστασης ενός ατόμου ή ενός κοινωνικού συνόλου.

Ως συνεχής ροή προσώπων από και προς μια περιοχή η μετανάστευση είναι μια από τις τρεις βασικές δημογραφικές διαδικασίες. Είναι η διαδικασία εκείνη που συνεπάγεται την μηχανική (ή τεχνητή) ανανέωση και φθορά ενός πληθυσμού.

Περιήγηση είναι η πρόσκαιρη μετακίνηση με αποκλειστικούς σκοπούς την αναψυχή και την μόρφωση.

Σε παλιότερες εποχές η περιήγηση αποτελούσε χαρακτηριστικό φαινόμενο ορισμένων κοινωνικών στρωμάτων, των εμπόρων και των επιστημόνων. Σήμερα αποτελεί χαρακτηριστικό φαινόμενο των ευρέων στρωμάτων του πληθυσμού των σύγχρονων αστικών βιομηχανικών κοινωνιών με υψηλό κατά κεφαλή εισόδημα και υψηλό επίπεδο ευημερίας.

<<Η σημασία του φαινομένου περιήγηση τόσο για τις κοινωνίες από τις οποίες ξεκινούν οι περιηγητές όσο και για τις κοινωνίες τις οποίες επισκέπτονται, γίνεται φανερό αν αναλογιστεί κανείς ότι σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Διεθνούς Ένωσης Τουριστικών Οργανώσεων ο αριθμός των περιηγητών σε ολόκληρο τον κόσμο είχε φθάσει το 1971 σε 181 εκατομμύρια άτομα και

ότι από το 1962 και εξής η διεθνής τουριστική κίνηση αυξάνεται με ετήσιο ρυθμό 9%» (Εφημερίδα το Βήμα 29-12-1972).

Μετοικεσία είναι η μεταβολή της περιοχής κατοικίας, στον ίδιο πάντα τόπο εγκατάστασης. Μετοικεσία είναι π.χ. η μετακίνηση από μια γειτονιά σε μια άλλη, από το κέντρο σε ένα προάστιο κ.λ.π. Αντίστοιχος με τον όρο μετοικεσία είναι ο όρος κινητικότητα της κατοικίας.

Η μορφή αυτή γεωγραφικής κινητικότητας είναι συχνή στις σύγχρονες μεγαλουπόλεις όπου συνδυάζεται με τις οικολογικές διαδικασίες της εισβολής και της διαδοχής. Η μεταβολή της περιοχής κατοικίας είναι συχνά ένας τρόπος εκδήλωσης της κοινωνικής κινητικότητας του ατόμου και της οικογένειάς του.

Η **ημερήσια παλίνδρομη μετακίνηση** αποτελεί κι αυτή μια μορφή γεωγραφικής κινητικότητας των σύγχρονων μεγαλουπόλεων και είναι αποτέλεσμα της διαστολής του τόπου εργασίας από τον τόπο κατοικίας. Η καθημερινή κίνηση μεγάλου αριθμού προσώπων μεταξύ των δύο αυτών τόπων συνιστά ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα των σημερινών μεγάλων αστικών κέντρων.

Η μελέτη των επιμέρους μορφών της γεωγραφικής κινητικότητας περιλαμβάνει την έρευνα των ακόλουθων κεντρικών θεμάτων:

- α) Κυριότερα είδη μετακίνησης.
- β) Μέγεθος και σύνθεση του μετακινούμενου πληθυσμού.
- γ) Συχνότητα και κατεύθυνση της μετακίνησης.
- δ) Αίτια και αποτελέσματα της μετακίνησης.

Κυριότερα είδη μεταναστευτικής κίνησης.

Τα μεταναστευτικά φαινόμενα μπορούν να καταταγούν σε διάφορες κατηγορίες ανάλογα με τα κριτήρια διάκρισης που χρησιμοποιούμε κάθε φορά. Οι σημαντικότερες διακρίσεις είναι οι κολουθες:

α) Με κριτήριο το κράτος, ως γεωγραφική περιοχή παρατήρησης και μελέτης της μεταναστευτικής κίνησης διακρίνουμε την διεθνή και την εσωτερική μετανάστευση. Διεθνής μετανάστευση είναι η κίνηση από ένα κράτος προς άλλο.

Εσωτερική μετανάστευση είναι η κίνηση από έναν οικισμό σε έναν άλλο μέσα στα όρια του ίδιου κράτους. Στην μεταναστευτική κίνηση διακρίνουμε δύο ρεύματα: ένα ρεύμα εκροών και ένα ρεύμα εισροών (Υπάρχει σχετικό σχεδιάγραμμα Πίνακας 2).

- Το ρεύμα εκροών, η αναχώρηση από την περιοχή εγκατάστασης (κράτος ή οικισμό) στην περίπτωση της διεθνούς μετανάστευσης ονομάζεται αποδημία, στην περίπτωση της εσωτερικής μετανάστευσης εκδημία.

- Το ρεύμα εισροών, την άφιξη προς εγκατάσταση, το ονομάζουμε στην περίπτωση της διεθνούς μετανάστευσης μετοικία (ή μετανάστευση από το εξωτερικό) και στην περίπτωση της εσωτερικής μετανάστευσης εισδημία.

Η παλιννόστηση και ο επαναπατρισμός είναι δυό ειδικότερες μορφές μετοικίας που υποδηλώνουν επιστροφή ατόμων ή κοινωνικών ονδών στη γενέτειρα ή τον τόπο καταγωγής.

Ετσι ενώ στην μετοικία ο εγκαθιστάμενος μπορεί να ανήκει σε διαφορετική εθνότητα ή φυλή από τον πληθυσμό του τόπου

εγκατάστασης του, στην περίπτωση της παλινδότησης και του επαναπατρισμού αυτός που επιστρέφει ανήκει στην ίδια εθνότητα ή φυλή που ανήκει και ο πληθυσμός της χώρας εγκατάστασης του πρόκειται δηλαδή περί ομογενούς.

Στην πράξη ο όρος επαναπατρισμός τείνει να χρησιμοποιείται σε περιπτώσεις ομαδικής (ή και μαζικής) μετακίνησης ατόμων οργανωμένης από δημόσιες αρχές, όπως λ.χ. σε περίπτωση ανταλλαγής πληθυσμών, ενώ η παλινδότηση αναφέρεται σε μεμονωμένες και κατά βάση εκούσιες μετακινήσεις επιστροφής. Ειδικότερη μορφή εσωτερικής μεταναστευτικής κίνησης είναι η αστυφιλία (εξαστισμός).

β) Με κριτήριο την προβλεπόμενη διάρκεια παραμονής κατά την αναχώρηση μπορούμε να διακρίνουμε την μετανάστευση σε μόνιμη ή προσωρινή. Από κοινωνιολογική πλευρά χρήσιμη είναι εδώ η εφαρμογή της νομικής διαστολής μεταξύ κατοικίας και διαμονής. Κατά τους σχετικούς ορισμούς του Αστικού Κώδικα (άρθρο 51) <<κατοικία είναι ο τόπος προσωρινής ή παροδικής εγκατάστασης>> θα μπορούσαμε λοιπόν να πούμε ότι έχουμε μόνιμη εγκατάσταση σε περίπτωση μεταβολής του τόπου κατοικίας, ενώ σε περίπτωση μεταβολής του τόπου διαμονής έχουμε προσωρινή εγκατάσταση.

Πρέπει να σημειωθεί ότι ο κοινωνιολογικός αυτός ορισμός δεν συμπίπτει απόλυτα με τον ορισμό της μόνιμης και της προσωρινής μετανάστευσης που χρησιμοποιεί η Ε.Σ.Υ. Σύμφωνα με την Ε.Σ.Υ.Ε. θεωρούνται ως μόνιμοι μετανάστες όσοι Έλληνες υπήκοοι, έχοντας ως μόνιμη κατοικία την Ελλάδα, μεταβαίνουν

σε μια χώρα του εξωτερικού για να εγκατασταθούν εκεί για χρονικό διάστημα περισσότερο του ενός έτους, και ως προσωρινοί όσοι Έλληνες έχοντας ως μόνιμα κατοικία την Ελλάδα:

1) μεταβαίνουν σε μια χώρα του εξωτερικού για να μείνουν εκεί ολιγότερο του ενός έτους, προς εργασία αμειβόμενοι από τη χώρα αυτή και

2) αναχωρούν λόγω ναυτολογήσεως.

Ιδιαίτερη ίσως μορφή προσωρινής μετανάστευσης είναι η παρεπιδημία, η προσωρινή δηλαδή παραμονή σε έναν τόπο για λόγους βιοτικών ή επαγγελματικών είδη παρεπιδημίας είναι η εποχιακή παρεπιδημία και η περιπλάνηση. Στην εποχιακή παρεπιδημία περιλαμβάνεται ο ημινομαδισμός που είναι η μετακίνηση μεταξύ δύο σταθερών τόπων διαμονής (τα χειμαδιά και τα ξεκαλοναίρια) και η εποχιακή αγροτική συνήθως εργασία.

Στην περιπλάνηση κατατάσσονται ο νομαδισμός (επί κτηνοτρόφων), ο πλάνης βίος (όπως λ.χ. των τσιγγάνων, στα αρχαία δε και μεσαιωνικά χρόνια των ρεμβών ή ρέμπελων-μισθοφορικών ομάδων που είχε λήξει η σύμβασή τους και μετακινούνταν σε αναζήτηση νέου μισθωτού των υπηρεσιών τους).

γ) Με κριτήριο την μεταβολή ή μη των τρόπων ζωής που ακολουθείτο πριν από την αναχώρηση διακρίνουμε την μετανάστευση σε συντηρητική και καινοτόμο. Συντηρητική λ.χ. είναι η μετανάστευση των νομάδων, κτηνοτρόφων. Καινοτόμος μετανάστευση είναι αντίθετα εκείνη που μεταβάλλει τον τρόπο ζωής του μετανάστη, όπως λ.χ. στην περίπτωση του χωρικού που γίνεται

βιομηχανικός εργάτης στον τόπο της εγκατάστασής του.

δ) Με κριτήριο τον βαθμό εξάρτησης από τη φύση ως παράγοντα προσδιοριστικό της απόφασης για μετανάστευση διακρίνουμε την αρχαϊκή και τη σύγχρονη μετανάστευση.

Αρχαϊκή είναι η μετανάστευση που προκαλείται από την εποχιακή ή μόνιμη εξάντληση των φυσικών πόρων, και η φυγή από τη γη που είναι επακόλουθο της οριστικής εξάντλησης των φυσικών πόρων διατροφής εξαιτίας παρατεταμένης ξηρασίας κ.λ.π.

Η σύγχρονη μετανάστευση προκαλείται από οικονομικά αίτια (αναζήτηση καλύτερα αμειβόμενης εργασίας κ.λ.π) και είναι κατά κανόνα καινοτόμος.

ε) Με κριτήριο τον βαθμό και το είδος εξάρτησης από τη χώρα προέλευσης μπορούμε να διακρίνουμε την παροικία και την αποικία. Στην περίπτωση της παροικίας έχουμε έναντι συναισθηματική (και συχνά κοινωνική) εξάρτηση από τη χώρα προέλευσης, ενώ στην περίπτωση της αποικίας η εξάρτηση αυτή είναι και διοικητική. Ο υψηλός βαθμός εξάρτησης από την χώρα προέλευσης έχει ως αποτέλεσμα τον χαμηλό βαθμό ένταξης του μετανάστη, στο κοινωνικό σύνολο της χώρας όπου εγκαταστάθηκε.

Η έλλειψη ένταξης και αφομοίωσης είναι εντονότερα στην περίπτωση της αποικίας. Όσον αφορά την τελευταία αυτή μορφή πρέπει να διακρίνουμε τον κλασικό αποικισμό, που συνεπαγόταν την εγκατάσταση ολόκληρης κοινότητας (τέτοιες ήταν οι περιπτώσεις των αρχαίων ελληνικών αποικιών, των πρώτων αμερικανικών αποί-

κων κ.λ.π) από τον σύγχρονο αποικισμό που περιλαμβάνει βασικά την εγκατάσταση αρχών (διοικητικών στρατιωτικών, κ.α.) και υπηρεσιών (εμπόριο κ.λ.π).

στ) Με κριτήριο το μέγεθος του μετακινούμενου πληθυσμού μπορούμε να διακρίνουμε την ανεξάρτητη από τη μαζική μετανάστευση. Η ανεξάρτητη μπορεί να είναι ατομική ή ομαδική και περιλαμβάνει τις μετακινήσεις που είναι αποτέλεσμα της απόφασης μεμονωμένων ατόμων ή ομάδων. Η μαζική μετανάστευση αποτελεί μορφή μετακίνησης κατά μάζες (π.χ. ανταλλαγές πληθυσμών, μεγάλες μετακινήσεις των φυλών κ.λ.π.).

ζ) Με κριτήριο την πρόθεση μετανάστευσης μπορούμε να διακρίνουμε τρεις μορφές:

την εκούσια, την αναγκαστική και τη βίαιη μετανάστευση.

Εκούσια είναι η μετανάστευση που είναι προϊόν ελεύθερης απόφασης του μετακινούμενου ατόμου ή συνόλου.

Αναγκαστική είναι η μετανάστευση που προκαλείται από την ηθελημένη δημιουργία δυσμενών συνθηκών διαβίωσης σε βάρος ορισμένων κατηγοριών ατόμων ή μερίδας πληθυσμού. Στην περίπτωση αυτή τα θιγόμενα πρόσωπα αντιμετωπίζουν το δίλημα ή να μείνουν και να ζουν υπο δυσμενείς όρους ή να φύγουν.

Η μορφή αυτή μετανάστευσης που οφείλεται σε εσκεμμένη προσπάθεια ενός κράτους να απαλλαγεί από την παρουσία ορισμένων ομάδων, εμφανίζεται ως εκούσια αναχώρηση, ενώ στην πραγματικότητα είναι αποτέλεσμα εξαναγκασμού.

Η βίαιη μετανάστευση είναι μια μορφή μετακίνησης που επιβάλλεται συνήθως από τις δημόσιες αρχές ενός κράτους και δεν αφή-

νει περιθώρια εκλογής στους μετακινούμενους, Περιπτώσεις βίαιης μετανάστευσης είναι οι μετατοπίσεις πληθυσμών οι αναγκαστικοί εποίκισμοί οι απελάσεις και ξενηλασίες, οι αναγκαστικές ανταλλαγές πληθυσμών κ.λ.π. Τα άτομα που μετακινούνται με αυτόν τον τρόπο χαρακτηρίζονται πολλές φορές ως πρόσφυγες, εκτοπιζόμενα πρόσωπα κ.λ.π.

Οι διακρίσεις που είδαμε δεν συνιστούν αμοιβαία αποκλειόμενες κατηγορίες. Αντίθετα μια μεταναστευτική κίνηση μπορεί να χαρακτηριστεί κατά διάφορους ταυτόχρονα τρόπους μια και καθένα από τα κριτήρια διάκρισης αποτελεί και διαφορετικό πρόβλημα εξέτασης ενός φαινομένου.

Κάτω από ποίες κατηγορίες θα καταταγεί μια συγκεκριμένη μεταναστευτική κίνηση είναι θέμα πραγματικό που θα κριθεί με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης κίνησης.

Η μέτρηση της μεταναστευτικής κίνησης.

Η μετανάστευση μπορεί να μετρηθεί κατά δύο τρόπους: άμεσα και έμμεσα. Η άμεση μέτρηση προϋποθέτει την καταγραφή κάθε μετακίνησης τη στιγμή που πραγματοποιείται. Η άμεση μέτρηση προσιδιάζει περισσότερο στην διεθνή μετανάστευση δεδομένου ότι οι μετακινήσεις του είδους αυτού γίνονται δια μέσου ορισμένων σημείων (συνοριακοί σταθμοί αεροδρόμια, λιμένες) όπου και μπορούν να ελεγχθούν.

Στην περίπτωση της εσωτερικής μετανάστευσης άμεση μέτρηση μπορεί να γίνει μόνο σε χώρες όπου υφίσταται έλεγχος της μετακίνησης και της εγκατάστασης με εσωτερικά διαβατήρια, άδειες παραμονής κ.λ.π. Στην πραγματικότητα η άμεση μέτρηση της διεθνούς μετανάστευσης εμφανίζεται αρκετά επισφαλής για λόγους ουσιαστικούς και τυπικούς.

Από ουσιαστική άποψη πρέπει να παρατηρηθεί ότι τις περισσότερες φορές ο προσδιορισμός μιας μετακίνησης ως μεταναστευτικής ή μη εξαρτάται από τη δήλωση του ίδιου του μετακινούμενου. Ενδέχεται λοιπόν η δήλωση να είναι ψευδής (π.χ. όταν η αποδημία ή η μετοικία τελεί υπό αυστηρούς ελέγχους όχι όμως και η περιήγηση), όπως ενδέχεται να μεταβληθούν οι προθέσεις του μετακινούμενου και ο χαρακτήρας της μετακίνησης (λ.χ. όταν ο προσωρινά επιστρέφων εγκαθίσταται μόνιμα οπότε η επίσκεψη μετάτρέπεται σε παλιννόστηση).

Από τυπική άποψη πάλι ορισμένες διεθνείς κινήσεις που είναι στην πραγματικότητα μεταναστευτικές κινήσεις στις στατιστικές της διεθνούς μετανάστευσης των ενδιαφερομένων χωρών.

Από τα πιο χαρακτηριστικά ίσως παραδείγματα είναι η κίνηση μεταξύ μητροπολιτικού εδάφους και υπερπόντιας κτήσης.

Όταν τα στοιχεία που έχουμε για τη μετανάστευση δεν είναι επαρκή ή ασφαλής, προσφεύγουμε στην έμμεση μέτρησή της με βάση την διαφορά μεταξύ καθαρής και φυσικής αύξησης του πληθυσμού. Η διαφορά αυτή μας δίνει τη φαινομένη μετανάστευση. Ο υπολογισμός αυτός στηρίζεται στο γεγονός ότι η καθαρά αύξηση ενός πληθυσμού ισούται με το αλγεβρικό άθροισμα της φυσικής αύξησης και της καθαρής μετανάστευσης. Αν λοιπόν από τη διαφορά που προκύπτει μεταξύ δύο γενικών απογραφών ή μεταξύ των υπολογιζομένων μέσω πληθυσμών των δύο ετών που ορίζουν μια χρονική περίοδο, διαφορά που μας δίνει την καθαρά αύξηση του πληθυσμού, αφαιρέσουμε τη διαφορά των θανάτων από τις γεννήσεις της ίδιας περιόδου, που μας δίνει την φυσική αύξηση του πληθυσμού, το υπόλοιπο που προκύπτει μας δίνει την φαινομένη καθαρά μετανάστευση. Έτσι σύμφωνα με τα στοιχεία της Ε.Σ.Υ.Ε η καθαρά αύξηση του πληθυσμού της Ελλάδας μεταξύ των απογραφών 1961 και 1971 ήταν 380.088 άτομα ή 4,53%.

Στην περίοδο αυτή οι γεννήσεις ανήλθαν σε 1.532.475 και οι θάνατοι σε 693.050. Η φυσική αύξηση έτσι ήταν 839.425 άτομα ή 10% του πληθυσμού του 1961. Η διαφορά καθαρής αύξησης μείον φυσικής μας δίνει το υπόλοιπο που είναι:

$(380.088 - 839.425 = -459.337)$ και που αντιστοιχεί σε ποσοστό -5,47% του πληθυσμού του 1961, και που αντιπροσωπεύει την φαινομένη καθαρά διεθνή μετανάστευση του ελληνικού πληθυσμού.

Μια μετανάστευση που απορρόφησε περισσότερο από το μισό της φυσικής αύξησης του πληθυσμού μας στη δεκαετία εκείνη.

Όταν μελετάμε κοινωνικά σύνολα που βρίσκονται στο εσωτερικό μιας χώρας, όπως λ.χ. τον πληθυσμό ενός γεωγραφικού διαμερίσματος, ενός νομού, μιας επαρχίας, ενός δήμου κ.λ.π., η διαφορά μεταξύ της καθαρής και της φυσικής αύξησης μας δίνει την φαινομένη συνολική μετανάστευση που περιλαμβάνει το αποτέλεσμα ολόκληρης της μεταναστευτικής κίνησης, διεθνούς και εσωτερικής, από και προς την περιοχή που μελετάμε. Παράδειγμα σχετικό στο έργο του Μπερνάρ Κεζίρ Ανθρωπογεωγραφία της Ελλάδος (1968: σελ. 98 -104).

Μεταναστευτική επιλογή

«Με τον όρο μεταναστευτική επιλογή εννοούμε την κατά βιολογικής και κοινωνικής κατηγορίες σύνθεση του μεταναστευτικού ρεύματος. Από δημογραφική άποψη είναι αδιάφορο αν η επιλογή γίνεται από δημόσιες αρχές (π.χ. γραφεία επιλογής της χώρας προέλευσης ή προορισμού) ή από ιδιώτες (π.χ. πρόσληψη εργατικού ή υπηρετικού προσωπικού), δηλαδή από τρίτους, ή αν η σύνθεση του μεταναστευτικού ρεύματος εκδηλώνει κάποιο είδος <<αυτοεπιλογής>> εκ μέρους των μεταναστευόντων (Πήτερσεν 1969 262). Εκείνο που ενδιαφέρει είναι ιδιαίτερα στην περίπτωση της εκούσιας μετανάστευσης, ποιά είναι συνήθως και υπό ποιές προϋποθέσεις τα βασικά γνωρίσματα του μετανάστη και τι σημασία προσδίδουν τα γνωρίσματα αυτά στην μεταναστευτική κίνηση, όταν τη μελετάμε από την μεριά της αφετηρίας της και από τη μεριά του προορισμού της...» (Εσκούσης 1985 :123)

Καθ'όσον αφορά την ηλικία το μεγαλύτερο ποσοστό των μεταναστών ανήκει στην ομάδα των κατεξοχήν παραγωγικών ηλικιών (15-44 ετών). Το ποσοστό των ατόμων αυτής της ομάδας ηλικιών εμφανίζεται υψηλότερο στη διεθνή από ότι στην εσωτερική μετανάστευση. Στην περίπτωση της Ελλάδας παρατηρούμε ότι τα άτομα 15-44 ετών αντιπροσώπευαν κατά την περίοδο 1955-1967 κατά μέσον όρο το 82% του συνόλου των μονίμως αποδημησάντων, γύρω στο 63% των μετακινήθέντων στο εσωτερικό της χώρας κατά τις περιόδους 1955 - 61 και 1965-71 ενώ κατά την περίοδο 1975-81 αντιπροσώπευαν το 88,14%.

- Η κατά φύλο σύνθεση της μεταναστευτικής κίνησης διαφέρει στη διεθνή και στην εσωτερική μετανάστευση. Γενικά στη διεθνή μετανάστευση συμμετέχουν εντονότερα οι άνδρες. Παρατηρούνται όμως και εξαιρέσεις από τον κανόνα αυτόν οφειλόμενες σε διάφορα αίτια. Έτσι η μελέτη της κατά φύλο σύνθεσης της ελληνικής διεθνούς μετανάστευσης παρουσιάζει τα εξής χαρακτηριστικά.

«Η υπερωκεάνειος μετανάστευση των αρχών του 20ου αιώνα ήταν βασικά μια μετακίνηση ανδρικού πληθυσμού (άνδρες 89% στο σύνολο των μεταναστών). Μεταπολεμικά η υπερωκεάνειος μεταναστευτική κίνηση άλλαξε μορφή. Η συμμετοχή των γυναικών είναι ίση περίπου, κάποτε μάλιστα και μεγαλύτερη από την ανδρική όπως λ.χ. το 1958 που μετανάστευσαν 9.060 γυναίκες έναντι 5.782 ανδρών και το 1959 που μετανάστευσαν 7.062 γυναίκες έναντι 6.809 ανδρών. Αντίστοιχα φαινόμενα παρατηρήθηκαν και στη σύνθεση του ελληνικού μεταναστευτικού ρεύματος προς τις χώρες της κεντρικής Ευρώπης. Στην περίπτωση της εσωτερικής μετανάστευσης σε γενικές γραμμές μπορούμε να πούμε ότι η κατά φύλο σύνθεση ποικίλει ανάλογα με το επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας, ιδιαίτερα όταν η εσωτερική μετανάστευση κίνηση κατευθύνεται κατά κύριο λόγο προς τα αστικά κέντρα. Στην περίπτωση αυτή οι διεθνείς παρατηρήσεις έδειξαν ότι στις αναπτυγμένες χώρες εμφανίζεται υψηλότερη γυναικεία παρά ανδρική συμμετοχή στο εσωτερικό μεταναστευτικό ρεύμα προς τις πόλεις, στις μέσης ανάπτυξης χώρες ίση περίπου συμμετοχή των δύο φύλων, και στις υπανάπτυκτες τέλος χώρες υψηλότερη συμμετοχή των ανδρών. (Πήτερσεν 1969: 264 και Ην.Εθνη 1957: σελ 118-121).» (Επισκόπησης 1986 :129)

Στην Ελλάδα η γυναικεία συμμετοχή εμφανίζεται υψηλότερη από την ανδρική και στο σύνολο της εσωτερικής μετανάστευσης και στην κίνηση προς τα αστικά κέντρα σύμφωνα με τα στοιχεία της Ε.Σ.Υ.Ε. στις περιόδους 1955-61, 1965-71 και 1975-81 (Πίνακας 3). Οι διαφορές που παρατηρούνται στην κατά φύλο σύνθεση της εσωτερικής μετανάστευσης πρέπει να αποδοθούν σε δύο γενικότερα αίτια.

α) Στο γεγονός ότι στις αναπτυσσόμενες και στις αναπτυγμένες χώρες παρουσιάζονται περισσότερες ευκαιρίες για απασχόληση των γυναικών στη μεταποίηση (βιομηχανία και βιοτεχνία) και στις υπηρεσίες από ότι στις υπανάπτυκτες χώρες όπου το χαμηλό επίπεδο βιομηχανίας και το χαμηλό ποσοστό αστικού πληθυσμού δεν παρέχουν ανάλογες δυνατότητες.

β) Στο γεγονός ότι στις αναπτυσσόμενες και στις αναπτυγμένες χώρες οι γυναίκες έχουν κατά κανόνα μεγαλύτερη κινητικότητα που οφείλεται στην αναγνώριση περισσότερης ανεξαρτησίας απ' ότι στις υπανάπτυκτες χώρες όπου ο περιορισμός των γυναικών στον πατρικό ή τον συζυγικό οίκο είναι αυστηρότερες.

Πρέπει ακόμα να εξετάσουμε την σύνθεση του μεταναστευτικού ρεύματος και από πλευράς οικογενειακής κατάστασης των μεταναστευόντων.

«Στον 19ο αιώνα ο χαρακτηριστικός τύπος του Ευρωπαίου που μετανάστευε πέρα από τον ατλαντικό ήταν ο ανύπαντρος νέος που προσπαθούσε να αποκατασταθεί οικονομικά. Η έξοδος όμως των Εβραίων από τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης στις δεκαετίες πριν τον Α' παγκόσμιο πόλεμο δεν ακολουθούσε το πρότυπο αυτό.

Παρωθημένοι να μεταναστεύουν όχι μόνο από οικονομικούς λόγους αλλά και εξαιτίας των επαπειλούμενων διωγμών ή των σημειούμενων περιπτώσεων γενοκτονίας, οι Εβραίοι μετανάστες περιλάμβαναν πολύ μεγαλύτερο ποσοστό γυναικοπαίδων από ότι άλλες εθνικότητες. (Πήτερσεν 1969:266).» (Τσιούσης 1986 :130)

Αντίστοιχα φαινόμενα παρατηρήθηκαν και στην περίπτωση των Ελλήνων προσφύγων από τη Μικρά Ασία. Οι παρατηρήσεις αυτές υποδηλώνουν ότι η αντίληψη πως ο χαρακτηριστικός τύπος του μετανάστη είναι ο ανύπαντρος νέος αφορά μόνο την ειούσια μετανάστευση. Αλλά και αυτή η αντίληψη πρέπει να αναθεωρηθεί. Σήμερα η ειούσια μετανάστευση περιλαμβάνει σε σημαντικό ποσοστό έγγαμα άτομα και των δύο φύλλων. Το παράδειγμα της Ελλάδος είναι χαρακτηριστικό.

Στους 100 αγαμους μετανάστες αναλογούν 70-95 έγγαμοι, σε 100 άγαμες μετανάστριες αναλογούν 116-151 έγγαμες στην περίοδο 1968-1971.

Όσον αφορά τέλος την εσωτερική μετανάστευση προς τα αστικά κέντρα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι παράλληλα προς το ρεύμα εισδημίας, που συντίθεται σε σημαντικό ποσοστό από άγαμα άτομα και των δύο φύλων στις σημερινές μεγαλουπόλεις εμφανίζεται ένα σημαντικό ρεύμα οικογενειακής ευδημίας προς τα προάστια. Το ρεύμα αυτό το αποτελούν σε ικανό ποσοστό ζεύγη που απόκτησαν παιδιά και που επιζητούν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης (καθαρότερη ατμόσφαιρα, περισσότερο πράσινο, περισσότερους ελεύθερους χώρους κ.λ.π).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΗ

Κοινωνική μετακίνηση.

<<Η μετακίνηση έχει αποκλειστικά ένα στόχο: την αλλαγή του κοινωνικοοικονομικού επιπέδου των υποκειμένων, την αλλαγή θέσης μέσα στο κοινωνικό σύνολο. Η αλλαγή αυτή της <<θέσης>> που κατέχει κάθε άτομο λέγεται κοινωνική μετακίνηση και είναι άμεσα εξαρτημένη από τη γεωγραφική και αξιολογική μετακίνηση>> (Κυριακίδης II 1982, σελ. 66).

Το πλησίασμα στις σημαντικές θέσεις προϋποθέτει μια προσπάθεια που στις περισσότερες περιπτώσεις συνεχίζεται μέσα στις ίδιες οικογένειες κατά τη διάρκεια αρκετών γενεών καθώς ο πληθυσμός δεν παύει να μετακινείται μέσα στο γεωγραφικό χώρο, όπως και στον κοινωνικό αφήνοντας την ύπαιθρο και πλησιάζοντας τριτογενείς δραστηριότητες μέσα στην πόλη. Κάθε άτομο προσπαθεί να ανεβεί ψηλότερα βελτιώνοντας κοινωνικοοικονομικά τη θέση του και συγχρόνως τη θέση της οικογένειάς του και κατοχυρώνοντάς την μεταξύ των άλλων μελών της ίδιας κοινωνίας.

Η κοινωνική δομή είναι πυραμιδοειδής. Κάθε επάγγελμα περιλαμβάνει την ιεραρχία του και μόνο ένας μικρός αριθμός, όλο και μικρότερος όσο ανεβαίνει κανείς, τοποθετείται στην κορυφή. Αυτή η πυραμιδοειδής δομή τονίστηκε με το πέρασμα του χρόνου. Η τεχνική πρόοδος και ο καταμερισμός εργασίας που αποκτούν μια ειδίκευση όλο και μεγαλύτερη προκάλεσαν μια τάση προς τα ψηλά που διαπερνά όλο το κοινωνικό σώμα.

Σ'έναν διαρκώς μεταβαλλόμενο κόσμο όπως έγινε και ο δικός μας κυρίως στη μεταπολεμική περίοδο, συχνά η προσφορά και η ζήτηση αγαθών μεταβάλλεται και μεταβάλλει την αξιολογική θέση των διαφόρων επαγγελμάτων.

Η εκλογή συνεπώς επαγγελματικής απασχόλησης υπαγορεύεται από τις διαφορετικές ανάγκες του συνόλου και έτσι το επάγγελμα συντελεί στην ανοδική προσπάθεια του ατόμου ή γίνεται τροχοπέδη της.

Αυτός που διαλέγει ένα επάγγελμα ή αποφασίζει να το αλλάξει υπακούει με την εκλογή που, αν δεν του έχει επιβληθεί εξ'ολοκλήρου από έξω, σε σκέψεις συμφέροντος και στην έννοια να καταλάβει την καλύτερη θέση, με μια λέξη να ανυψωθεί στην κοινωνική ιεραρχία.

Οι γονείς έχοντας συναίσθηση της ευθύνης τους στο μέτρο που περιορίζουν τον αριθμό των παιδιών τους, προσπαθούν να προετοιμάσουν γι'αυτά μια ζωή αν όχι λαμπρή, τουλάχιστον όχι σαν αυτή που οι ίδιοι έζησαν.

Το θέμα της κοινωνικής μετακίνησης ή κινητικότητας εξετάζεται από τους ερευνητές από πολλές πλευρές, όπως οι κατευθύνσεις, η συχνότητα τα αίτια της κοινωνικής μετακίνησης και τα εμπόδια, τα μέσα (σχολείο, επάγγελμα, γάμος), η κοινωνική διάρθρωση σε σχέση με την κοινωνική κινητικότητα, οι συνέπειες κ.τ.λ.

Γεωγραφική μετακίνηση.

Η γεωγραφική μετακίνηση εντός της Ελλάδας παρουσιάζει τις δύο μεγάλες πόλεις της σαν τους κύριους πόλους έλξης.

Ο ένας είναι η Θεσσαλονίκη που απορροφά το ανθρώπινο δυναμικό της Μακεδονίας και Θράκης, και ο άλλος η Αθήνα που δέχεται τους μετανάστες από όλη την υπόλοιπη Ελλάδα αλλά και από τη Μακεδονία και Θράκη.

Τα πρώτα αποτελέσματα από τη γεωγραφική μετακίνηση χωρίς να είναι τα μόνα είναι:

α) Διατάραξη της κοινωνικής ισορροπίας και μεταβολές στην κοινωνική δομή στον τόπο προελεύσεως και στον τόπο εγκατάστασης.

Η ένταση και η σημασία των φαινομένων αυτών εξαρτώνται άμεσα από το είδος της μετανάστευσης και την έκταση και σύνθεση του μεταναστευτικού ρεύματος.

β) Συσπείρωση μεταναστών που προέρχονται από το ίδιο μέρος (τοπική, εθνική, γλωσσική).

γ) Προβλήματα αποδοχής και αφομοίωσης ορισμένων κατηγοριών μεταναστών από το γηγενή πληθυσμό. Τόσο για την Αθήνα όσο και για τη Θεσσαλονίκη η έννοια του γηγενούς πληθυσμού είναι σχήμα λόγου διότι η αλματώδης αύξηση του πληθυσμού τους δίνει την εντύπωση σε ορισμένες κυρίως περιοχές ότι σπάνια η ελάχιστα είναι οι καθαυτό γεγηνείς.

Αξιολογική μετακίνηση.

Η κοινωνική μετακίνηση δεν είναι ποτέ μόνο γεωγραφική ή οριζόντια. Με τη μετάθεση ατόμων από έναν τόπο σε άλλο, πετυχαίνεται συγχρόνως και η κάθετη μετακίνηση. Όλες οι έρευνες τα τελευταία χρόνια προσπαθούν σε πάρα πολλές χώρες να μετρήσουν αυτή την κινητικότητα και καταλήγουν στα ίδια αποτελέσματα παντού, ακόμη και αν από τη μια χώρα σε άλλη μπορούν να εμφανιστούν κάποιες διαφορές. Αλλά πουθενά δεν εμφανίζεται μια ολική κινητικότητα, ή ακόμα μια τέλεια κινητικότητα, τέτοια δηλαδή που οι άνθρωποι σκορπίζονται στην τύχη στα διάφορα επίπεδα της ιεραρχίας ανεξάρτητα από την κοινωνική και οικογενειακή καταγωγή τους. Ανάλογα με τα αίτια και το ρυθμό της μετακίνησης παρουσιάζονται ορισμένες διαφορές, παντού όμως τα πρόσωπα που τοποθετούνται στην ίδια ομάδα με τον πατέρα τους ή ακόμη και με τον παππού τους είναι πολύ περισσότερα, τόσα που δεν θα ήταν αν ίσχυε μόνο οι νόμοι της τύχης. Η αναλογία τους μικραίνει ελαφρώς κατά την παρούσα γενιά γιατί επιταχύνονται οι τεχνικές πρόοδοι, που τροποποιούν τις δομές, ευρύνουν τις μετατοπίσεις προς τα ψηλά και περιορίζουν έτσι τη στασιμότητα.

Η γεωγραφική μετακίνηση ευνοεί την αξιολογική μετακίνηση τόσο των ατόμων όσο και των ομάδων. Η γεωγραφική μετακίνηση αλλάζει τον τομέα αξιολογικής κοινωνικής μετακίνησης και ανοίγει διαφορετικούς ορίζοντες στο άτομο. Αυτό έχει και σαν συνέπεια την αλλαγή απασχόλησης. Η μετακίνηση αυτή μπορεί να ευνοηθεί από τους θεσμούς ή να εμποδιστεί και να έχει τις ανάλογες συνέπειες.

Η αλλαγή τόπου κατοικίας εργασίας έχει σαν φυσική συνέπεια και την άμεση αλλαγή επαγγέλματος-απασχόλησης. Η αλλαγή του επαγγέλματος είναι συνέπεια της γεωγραφικής μετακίνησης και έχει ως συνέπεια και στόχο την αξιολογική. Ήδη πολλές κυβερνήσεις όχι μόνο ευνοούν αλλά και βοηθούν την αλλαγή επαγγέλματος για να μειώσουν την ανεργία και να ενισχύσουν τις επιχειρήσεις που ζητούν σχετικά ειδικευμένους εργάτες (ΟΑΕΔ).

«Οι μετακινήσεις των εργαζομένων από ένα επάγγελμα σε άλλο είναι από τα καιρία φαινόμενα της σύγχρονης οικονομίας» γράφει ο Ζαν Φουραστιέ στο έργο του και επισημαίνει επίσης ότι οι κοινωνικές συνέπειες αυτών των μετακινήσεων (εγκατάληψη της υπαίθρου η μεγάλη ελπίδα του 20ου αιώνα, προλεταριοποίηση) είναι σημαντικές.

Η μελέτη των προβλημάτων της μετακίνησης θα επιτρέψει να προβλεφθεί ως έναν όχι αμελητέο βαθμό η μελλοντική οικονομική εξέλιξη. Από τις έρευνες των S.M. LIPSET και H.L. ZETTERBERG προκύπτει ότι η κοινωνική μετακίνηση σε βιομηχανικές χώρες έχει πάρα πολλές ομοιότητες. Στην Ελλάδα όμως που βρίσκεται σε ένα μεταβατικό στάδιο θα μπορούν να ισχύουν οι ίδιοι κανόνες που ισχύουν στις βιομηχανικές και στις αγροτικές κοινωνίες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

Η ΑΣΤΥΦΙΛΙΑ:

Παγκόσμιο φαινόμενο

Η πρώτη κατοικία του ανθρώπου βρίσκεται στις σπηλιές, στα δάση, στους αγρούς. Με το πέρασμα του χρόνου συσπειρώνονται οι κατοικίες για να σχηματίσουν το τεχνητό περιβάλλον του ανθρώπου, την πόλη.

Η αστυφιλία, ή φιλοπολιτεία, ή αστισμός η αστικοποίηση η εξαστισμός ή ουρμπανισμός δεν είναι νέο κοινωνικό φαινόμενο. Το παρατήρησαν ήδη οι Αρχαίοι Έλληνες φυσικά όχι στη μορφή και την έκταση που παρατηρείται στη βιομηχανική κοινωνία.

Ο Αριστοτέλης κατακρίνει την υπερβολική διόγκωση μιας πόλης υποδείχνοντας ιδιαίτερους πολιτικούς λόγους: επειδή οι πολίτες της υπερβολικά μεγάλης πόλης δεν γνωρίζουν καλά ο ένας τον άλλον δεν είναι σε θέση να γνωρίζουν τους ικανούς να διοικούν αλλά και δεν είναι δυνατός ένας κοινωνικός έλεγχος.

«Είναι δύσκολο ίσως δε αδύνατο να ευνοείται μια πολυάνθρωπη πόλη καμιά τουλάχιστον πόλη από αυτές που φημίζονται για τον καλό πολιτικό τους βίο δεν βλέπουμε να έχει υπερβολικά μεγάλο πληθυσμό. Η καθ' υπερβολήν πολυάνθρωπη πόλη είναι ανεπίδεκτη τάξεως (Αριστοτέλης) (Κυριακίδης 1982:58)

«Τα προβλήματα που παρουσιάζει η αστικοποίηση τα διείδε και ο Άραβας Φιλόσοφος - Κοινωνιολόγος IBN KHALDOUN (1332-1406). Το ίδιο πρόβλημα παρουσιάζεται σε όλες τις εποχές και σε πολλές χώρες.» (Κυριακίδης 1982 :71). Ο Τσιρπανλής στο έργο του «η σύγχρονη επαχή» γράφει για την Αγγλία:

«Οι αγρότες: Αυτοί όσο περνούν τα χρόνια γίνονται και λιγότεροι. Από τα τέλη κιόλας του Μεσαίωνα και σε όλη την διάρ-

των νεωτέρων χρόνων οι αγρότες εγκαταλείπουν τα χωράφια τους και αναζητούν καλύτερη τύχη στις πόλεις, και φυσικά από τον 18ο αιώνα πιάζουν δουλειά στα βιομηχανικά κέντρα.

Η γη αγοράζεται από τους κεφαλαιούχους των πόλεων και μετατρέπεται σε απέραντα βοσκοτόπια όπου εκτρέφονται τα πρόβατα τα έδιναν μαλλί στις αυξανόμενες ανάγκες της βιομηχανίας.

Ετσι οι αγρότες μεταβάλλονται σε εργάτες>> (Τσιρπαντζής Ζ σελ. 64).

Η συγκέντρωση λοιπόν του πληθυσμού στις πόλεις, είναι ένα χαρακτηριστικό της σύγχρονης εποχής παρατηρείται παγκόσμια, και πρέπει να ερμηνευτεί σαν αποτέλεσμα των θετικών επιδράσεων που ασκεί η πόλη στο άτομο, και των αρνητικών επιδράσεων που ασκεί το χωριό στο ίδιο το άτομο.

Η Αστυφιλία στην Ελλάδα.

Ο αστικός πληθυσμός της χώρας μας πόλεις πάνω από 10000 κατοίκους έφτασε από 22% που ήταν στην αρχή του αιώνα μας στα 58% (υπολογισμός 1981).

Μια ενδιαφέρουσα επί του προκειμένου λεπτομέρεια είναι ότι εάν δύο από τους τρεις Έλληνες χαρακτηρίζονται σήμερα ως αστοί, δύο επίσης από τους τρεις αυτούς κατοικούν στα δύο μεγάλα Π.Σ Αθηνών και Θεσσαλονίκης.

Η απογραφή του 1971 δείχνει ότι όχι μόνο τα χωριά χάνουν μέσα σε μια δεκαετία το ήμισυ του ενεργού πληθυσμού τους, αλλά και οι μικρές πόλεις και αυτά τα μεγάλα αστικά κέντρα των αγροτικών περιοχών:

- Στην μεσημβρινή Πελοπόννησο 4 πόλεις φθίνουν.
- Στην ανατολική Μακεδονία οι Σέρρες η Δράμα και το Κιλκίς υφίστανται τον αντίκτυπο της αιμορραγίας που έπληξε τα χωριά των περιοχών τους.

Το φαινόμενο τούτο είναι σύγχρονο. Μέχρι το 1961 το δημογραφικό πρόβλημα ορισμένων περιοχών ήταν συνδεδεμένο με το κοινωνικο-οικονομικό πρόβλημα των περιοχών αυτών. Από το 1961 η κατάσταση μεταβλήθηκε ριζικά. Το δημογραφικό πρόβλημα παρουσιάζεται γενικευμένο, οι κραυγές απελπισίας καταφθάνουν από παντού από όλες τις περιοχές της Ελλάδος και η εικόνα του χέρσου εμφανίζεται παντού έχουν προσβληθεί τόσο οι ορεινές και αιριτικές περιοχές όσο και οι πεδινές περιοχές και πλούσιες ζώνες όπου θα μπορούσαν να αναπτυχθούν εξειδικευμένες καλλιέργειες: οι πεδιάδες Αρτας Ηλείας Μακεδονίας Θράκης η γόνιμη ημισέληνος Θεσσαλίας.

Το ρεύμα της αστικοποίησης δείχνει πως δεν έχουμε μεταίχνηση από τα χωριά στις πρωτεύουσες των Νομών, κάτι που γίνεται σε ελάχιστα ποσοστά, αλλά απευθείας ροή από τα χωριά και τα νησιά στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Κανόνας φραγμός, κανένας σταθμός μεταξύ χωριού και Αθήνας.

Η ανισομέρεια της ανάπτυξης της Ελλάδας δεν αποτελεί μια ειδική πλευρά του μεγάλου θέματος της οικονομικής της ανάπτυξης. Αποτελεί τον πυρήνα του οικονομικού της προβλήματος και την αιτία δέσμης άλλων προβλημάτων. Η πληθυσμιακή δόγκωση των Αθηνών πήρε επικίνδυνες διαστάσεις. Αρκεί να σημειωθεί ότι ολόκληρος ο βορειοελλαδικός χώρος (Ηπειρος, Μακεδονία, Θράκη) δεν αρκεί για να αντισταθμίσει τον τεράστιο αθηναϊκό όγκο οι οποίοι αντιστοιχεί με το 0,3% της συνολικής επιφάνειας της χώρας. Επί 52 νομών της Ελλάδας μόνον 8 παρουσίασαν αύξηση κατά τη δεκαετία 1961-71 και 44 είδαν τον πληθυσμό τους να μειώνεται ενώ στη δεκαετία 1971-81 αύξηση παρουσίασαν 36 νομοί. Τα δεδομένα αυτά επιβεβαιώνουν το γεγονός ότι η ελληνική ύπαιθρος έχει καταρρεύσει δημογραφικά κατά την τελευταία δεκαετία και ότι διακυβεύεται το μέλλον όχι μόνο μερικών περιοχών, αλλά ολόκληρος της χώρας. Η μεταίχνηση του αγροτικού πληθυσμού στις πόλεις σε ομαλές συνθήκες είναι αποτέλεσμα της βιομηχανικής ανάπτυξης μιας χώρας, είναι δηλαδή αποτέλεσμα της αυξημένης ζήτησης εργασίας στον δευτερογενή τομέα. Στην Ελλάδα όμως δεν συνέβη αυτό. Η εγκατάλειψη της υπαίθρου ήταν συνέπεια της ανεπαρκούς ανάπτυξης της αγροτικής οικονομίας, του χαμηλού τεχνολογικού επιπέδου της και της καθυστέρησης της βιομηχανίας.

θα μπορούσε ίσως να αναπτυχθεί και η βιομηχανία, αλλά τόσο οι άλλες επείγουσες ανάγκες, όσο και η έλλειψη προγραμματισμού σε συνάρτηση με ενδογενή και εξωγενή εμπόδια δεν επέτρεψαν την ανάπτυξή της στα επιθυμητά όρια. Η βοήθεια που πήρε η Ελλάδα από το εξωτερικό μετά το 1944 δεν στόχευε στην εκβιομηχάνισή της, αλλά στην ικανοποίηση άλλων αναγκών.

«Η Ελλάδα στα χρόνια 1944-1963 πήρε από τις Η.Π.Α. βοήθεια που το συνολικό της ύψος έφτασε τα 3.984 εκατομμύρια δολάρια. Από αυτό το ποσό 2.144 εκ. ή το 53,7% του συνόλου δόθηκε για στρατιωτικούς σκοπούς, 851 εκ. ή το 21,4% δόθηκε για ενίσχυση της γεωργίας, 732 εκ. ή το 18,5% δόθηκε για την κάλυψη κρατικών δαπανών, 143 εκ. ή το 3,3% δόθηκε με την μορφή αγροτικών πλεονασμάτων από τις Η.Π.Α., και 124 εκ. ή το 3,1% δόθηκε για την πληρωμή του προσωπικού της αμερικάνικης αποστολής. (Ψυρούκης Ν. 1976 σελ.70).

Τα προβλήματα του ελληνικού χώρου ποτέ σχεδόν μέχρι το 1976 δεν κοιτάχθηκαν σφαιρικά. Η κυβέρνηση έλαβε σειρά μέτρων κάτω από την πίεση καθαρά εθνικών λόγων και λόγων εθνικής αμονας. Το συγκεντρωτικό σύστημα στην δημόσια διοίκηση, στη βιομηχανία στην υγεία και στην παιδεία είχε και συνέπεια τη μαζική συρροή του πληθυσμού στα δύο κυρίως αστικά κέντρα:

Αθήνα Θεσσαλονίκη. Ενώ αυτά συμβαίνουν στην Ελλάδα τα ευρωπαϊκά κράτη λαβαίνουν μέτρα για την αποκέντρωση και ισομερή ανάπτυξη των περιοχών τους:

Αγγλία: Ειδικό πρόγραμμα αποκέντρωσης αρχίζει από το 1945.

Γαλλία: Επιτροπή αποκέντρωσης κατορθώνει αμέσως μετά τον πόλεμο τη μεταφορά 168 βιομηχανιών στην επαρχία.

Ιταλία: Ειδικός φορέας αναλαμβάνει την ανάπτυξη της Ν. Ιταλίας (1949-1951).

Γερμανία: το Ινστιτούτο χωροταξίας μελετά και λύνει το πρόβλημα αποικέντρωσης.

Ολλανδία: Χορηγείται 25% του κόστους εγκατάστασης σε εργοστάσιο επαρχίας που θα απορροφούσε άνεργους στην επαρχία.

Ελβετία: Τοπική και κεντρική συνεργασία για τη διασπορά των βιομηχανικών επενδύσεων σε όλη την χώρα.

Νορβηγία: Παροχή μεγάλων μακροπρόθεσμων δανείων.

Όλα αυτά γίνονται προ του 1962 ενώ στην Ελλάδα μόλις το 1976 λαμβάνονται κάποια μέτρα.

Το πρόβλημα της ισορροπίας ανάπτυξης της χώρας έχει διαγνωσθεί ήδη από το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου. Αυτό που έλλειπε ήταν η λήψη αποτελεσματικών μέτρων για την αναχαίτηση του υδροκεφαλισμού των Αθηνών. Τα μέτρα που είχαν ληφθεί δεν έχουν τα προσδοκώμενα αποτελέσματα. Αναφέρουμε χαρακτηριστικά παραδείγματα: Το 1954 επί συνόλου 10.000 διηγητόρων της Ελλάδας οι 8.000 εργάζονταν στην Αθήνα Θεσσαλονίκη και Πάτρα. Μόνο στην Αθήνα υπήρχαν 4.700 ενώ στο Παρίσι με τετραπλάσιο πληθυσμό είχε 9.000. Όλοι οι αρχιτέκτονες της Ελλάδος ήταν 4.650. Από αυτούς οι 4.297 βρίσκονταν στην Αθήνα.

Η <<μείζων>> Αθήνα γράφει ο Β.Φίλιας το 1966 σχολιάζοντας τα στατιστικά στοιχεία το 1961 δίνει τα επιθυμητά <<πρότυπα>> κατανάλωσης στο σύνολο της χώρας και τα 74,8% του συνόλου των άμεσων φόρων και τα 65% των εμμέσεων φόρων επιπλέον συγκεντρώνεται το μισό των Νοσοκομείων της χώρας και καταναλώνει τα 60% του παραγόμενου ρεύματος>> (σελ. 193).

<<Αξιόν σημειώσεως γράφει ο Αθ. Κανελλόπουλος είναι το γεγονός ότι επί αυξήσεως του πληθυσμού μεταξύ 1951 και 1961 κατά 755.752 άτομα.

Το 91,2% απορροφάται από πόλεις άνω των 10.000 κατοίκων.

Το 63,6% από την περιοχή της Πρωτεύουσας>>.

Για την υπέρμετρη αύξηση της Αθήνας το 1960 έγραφε το επόμενο έτος 1961 ο Αθ. Κανελλόπουλος: <<Επικρίνεται συνήθως η διόγκωση του κέντρου ως άγουσα εις συστηματικής βαθμιαίας απογύμνωσιν της υπαίθρου και των λοιπών αστιών σχηματισμών.

Παραγνωρίζεται εν τούτοις μια άλλη εξ ίσου βασική πλευρά του προβλήματος αναφερόμενη εις την επιβάρυνση του κόστους εις την επιβάρυνση του κόστους εις της υπέρμετρου αναπτύξεως της πρωτεύουσας. Η πρωτεύουσα υπερέβη ήδη πάν λογικώς ανεκτόν μέγεθος πόλεως εν συγκρίσει με το όλον οικονομικόν σύστημα της χώρας>>. (Κανελλόπουλος 1962 σελ. 60).

Η διόγκωση της Θεσσαλονίκης ακολούθησε το παράδειγμα της Αθήνας. Όπως δείχνουν τα στατιστικά στοιχεία ιδιαίτερη αύξηση σημειώνεται στη δεκαετία 1961-71. Σε μερικούς μάλιστα Δήμους και μερικές κοινότητες του πολεοδομικού της συγκροτήματος η αύξηση φθάνει τα 275,3%.

Οι απόλυτοι αριθμοί του πληθυσμού της Θεσσαλονίκης κατά την εικοσαετία 1951-1971 είναι: 1951:302.653, 1961:380.648, 1971:551.570.

Όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω πολλά άτομα ενώ μένουν και εργάζονται στη Θεσσαλονίκη δηλώνουν ότι είναι κάτοικοι του χωριού τους για να μη χάσουν τα δικαιώματα ως αγρότες.

Το γεγονός αυτό σημαίνει ότι οι κάτοικοι της Θεσσαλονίκης είναι πολύ περισσότεροι από αυτούς που παρουσιάζουν οι επίσημες στατιστικές.

Για την κατανομή του πληθυσμού της συμπρωτεύουσας γράφει ο Ν. Καλογήρου:

<<Η αύξηση του πληθυσμού δεν κατανέμεται ομοιόμορφα στο χώρο της πόλης. Ο πληθυσμός συγκεντρώνεται βασικά στους περιφερειακούς δήμους και τις κοινότητες που παρουσιάζουν ποσοστού αύξησης του πληθυσμού γύρω στα 200% μέσα σε 10 χρόνια.

Ταυτόχρονα με την άνεση ανάπτυξη του κέντρου και της περιφέρειας της πόλης, φαίνεται και μια άλλη τάση, η εγκατάσταση του πληθυσμού στα βόρεια προάστια που οφείλεται βασικά στη συγκέντρωση της βιομηχανικής και βιοτεχνικής δραστηριότητας στη βόρεια έξοδο της πόλης>> (Καλογήρου Ν. 1975 σελ. 360).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI

ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ.

Γενικά δημογραφικά χαρακτηριστικά.

Τα στοιχεία της γενικής απογραφής του πληθυσμού της 14ης Μαρτίου 1971 αποκαλύπτουν κατά τρόπο αναμφισβήτητο τις πληθυσμιακές ανακατατάξεις και αναστατώνεις που γνώρισε η Ελλάδα κατά τα τελευταία έτη και συνθέτουν μια μελάνη εικόνα της σύγχρονης δημογραφίας της χώρας. Ο πληθυσμός της Ελλάδας κατά την τελευταία απογραφή ανήλθε σε 8.768.641 κατοίκους. Παρουσίασε δηλαδή κατά την δεκαετία 1961-1971 αύξηση κατά 380.088 άτομα κινήθηκε δηλαδή βραδέως με μέσο ρυθμό μόλις 0,45% ετησίως. Η αύξηση αυτή είναι ουσιαστικά μικρότερη σε σύγκριση προς την δεκαετία 1951-1961 όπου ο ελληνικός πληθυσμός είχε παρουσιάσει αύξηση κατά 755.000 άτομα δηλαδή μέσος ετήσιος ρυθμός 0,95%.

Ο χαμηλός και συνεπώς επιβραδυνόμενος ρυθμός αύξησης του πληθυσμού κατά την δεκαετία 1961-71 οφείλεται κυρίως στην έξαρση της αστυφιλίας και της μετανάστευσης και την μείωση της γεννητικότητας. Αρμεί να λάβουμε υπ' όψην ότι ενώ ο συνολικός πληθυσμός της χώρας αυξήθηκε κατά το μεταξύ των δύο τελευταίων απογραφών διάστημα με μέσο ετήσιο ρυθμό 0,45% ο πληθυσμός της περιφέρειας Αθηνών αυξήθηκε με επταπλάσιο ρυθμό.

Σύμφωνα με την απογραφή της 5ης Απριλίου 1981 ο πληθυσμός της Ελλάδος ανήλθε σε 9.740.417 κατοίκους. Αυξήθηκε δηλαδή κατά την δεκαετία 1971-81 κατά 9.717.76 άτομα ή ποσοστό 11,1 (1,11 ετησίως). Η αύξηση αυτή είναι υπερδιπλάσια της αυξήσεως

της δεκαετίας 1961-71 πράγμα που σημαίνει ότι σ' αυτή συνέβαλε και η μείωση της αστυφιλίας. Αρκεί να σημειώσουμε ότι κατά την δεκαετία 1961-71 η αύξηση του πληθυσμού του Π.Σ. Αθηνών ήταν 37,1% ενώ την τελευταία δεκαετία ήταν 19,2 δηλαδή μειώθηκε κατά το ήμισυ. Ενδεικτικός είναι ο πίνακας 4.

Η κατανομή του πληθυσμού στον ελλαδικό χώρο.

Σύμφωνα με την γενική απογραφή του πληθυσμού του 1981 η κατανομή του πληθυσμού κατά περιοχές (γεωγραφικά διαμερίσματα) έχει ως εξής:

Στην περιφέρεια πρωτεύουσας και σε έκταση 433 τετραγωνικών χιλιομέτρων έχει συγκεντρωθεί το 30,8% του συνολικού ελληνικού πληθυσμού δηλ. 3.027331 κάτοικοι.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα αυτού φαίνεται η άνιση κατανομή του πληθυσμού στον Ελλαδικό χώρο και επισημαίνεται συγχρόνως το καταπληκτικό φαινόμενο της συγκέντρωσης του στην περιφέρεια πρωτεύουσας.

Ολόκληρος ο βορειοελλαδικός χώρος (Ηπειρος-Μακεδονία, Θράκη) δεν αρκεί για να αντισταθμίσει τον τεράστιο όγκο της Αθήνας. Μολονότι η επιφάνεια της περιοχής της πρωτεύουσας αντιστοιχεί με το 0,3% της συνολικής επιφάνειας της χώρας συγκεντρώνει το 30,8% του ελληνικού πληθυσμού. Απογραφή 1981.

Η πυκνότητα του πληθυσμού.

Η μελέτη της πυκνότητας του πληθυσμού έρχεται να επιβεβαιώσει τις παρατηρήσεις περί άνισης κατανομής του πληθυσμού και όλες τις σοβαρές μεταβολές που έχουν επέλθει στις δεκαετίες 1961-71 και 1971-81 στις διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Πίνακας 10.

Είναι αρκετά σαφής η αδυναμία των επαρχιακών πόλεων να συγκρατήσουν τον πληθυσμό τους όπως επίσης σαφής είναι και η έλλειψη δυναμικότητας και η λειτουργική τους ανεπάρκεια.

Σ'όλοκληρο τον ελλαδικό χώρο δεσπόζουν μονάχα δύο πόλεις. Η Θεσσαλονίκη, που πληθυσμός της αυξήθηκε ραγδαία, και κυρίως η Αθήνα η <<Κίρκη>> της ελληνικής επαρχίας η οποία σανέδρα όλων των δυναμικών έχει αποδυναμώσει και έχει κατακερματίσει δυναμικά και λειτουργικά τη υπόλοιπη Ελλάδα.

Αυτό σημαίνει ότι η αστυφιλία έχει στραφεί σχεδόν αποκλειστικά σ'αυτές τις δύο πόλεις και ένα πολύ μικρό ποσοστό μονάχα απορροφάται από τις υπόλοιπες πρωτεύουσες νομών.

Ολες αυτές οι καταστάσεις σε ότι αφορά την κατανομή του ελληνικού πληθυσμού και την εξέλιξη της αστυφιλίας έχουν ήδη προδιαγράψει δυσμενείς προοπτικές για το μέλλον της χώρας.

Στην Ελλάδα με τον πρωτευουσιακό υπερσυγκεντρωτισμό, με την εγκατελειμμένη αγροτική ενδοχώρα και με τα ανίσχυρα και εύθραυστα επαρχιακά αστικά κέντρα κάθε προσπάθεια για κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη είναι καταδικασμένη να αποτύχει.

Μερικά μόνο στατιστικά στοιχεία είναι αρκετά να δείξουν την ένταση που πήρε η φυγή του πληθυσμού της υπαίθρου.

Κάθε βιομηχανική χώρα έχει στόχο να μειώσει τον αγροτικό πληθυσμό να αυξήσει την γεωργική παραγωγή με την εκμηχάνιση και να ενισχύσει την βιομηχανία και τις υπηρεσίες.

Στην Ελλάδα όμως, χωρίς να κάνει άλματα η βιομηχανία, κενώθηκαν τα χωριά και κυρίως της Βορείου Ελλάδος. Η μετακίνηση του αγροτικού πληθυσμού στη χώρα μας κατευθύνεται αρχικά προς την πρωτεύουσα την Αθήνα και αργότερα προς την Θεσσαλονίκη και το εξωτερικό.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Εθνικής Σ.Υ. η κατανομή του πληθυσμού επί % ήταν:

Ετος	Αστικός	Ημιαστικός	Αγροτικός
1951	37,7	14,8	47,5
1961	43,3	12,9	43,8
1971	53,2	11,6	35,2
1981	58,1	11,6	30,3

Ε.Σ.Υ.Ε. 1972 σελ. 26.

Στο διάστημα των 30 χρόνων (1951-81) ο αστικός πληθυσμός αυξήθηκε κατά 20,4% ενώ ο αγροτικός μειώθηκε κατά 17,2%.

Πρέπει να σημειωθεί ότι τα στοιχεία αυτά δεν αποδίδουν πλήρως την πραγματικότητα, διότι μεγάλος αριθμός ατόμων που δηλώνουν ότι είναι κάτοικοι χωριών μένουν και εργάζονται στην πόλη.

<<Ο αστικός πληθυσμός της Ελλάδος>> γράφει ο Μ. Θεοφίλου <<συμφώνως προς τα δεδομένα της απογραφής του 1971 καλύπτει το 53,2% του συνολικού πληθυσμού αυτής. Η κατά γεωγραφική διαμέρισμα κατανομή του αστικού πληθυσμού εξαιρουμένου του Π.Σ. των Αθηνών ποικίλει αναλόγως των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών και της υπάρξεως μεγάλων αστικών κέντρων ή μικροτέρων αλλά σημαντικών. Πλήν των Ιονίων Νήσων οι οποίαι συγκεντρώνουν αρκετά μικρό ποσοστό αστικού πληθυσμού, της Ηπείρου και των νήσων του Αιγαίου σε όλες τις λοιπές περιοχές της Ελλάδος ο αστικός πληθυσμός υπερβαίνει το 25% του συνολικού πληθυσμού.

Υψηλό ποσοστό αστικού πληθυσμού παρατηρείται εις τη Μακεδονία και οφείλεται στην ύπαρξη του Π.Σ. της Θεσσαλονίκης άνευ του οποίου το ποσοστό του αστικού πληθυσμού θα κατέρχονταν στο επίπεδο του 33,9%>> (Μ. Θεοφίλου 1975, σελ. 63).

Σημαντικό ποσοστό αστικού πληθυσμού παρατηρείται και στα γεωγραφικά διαμερίσματα Θεσσαλίας και Κρήτης, το ποσοστό όμως αυτό στα διαμερίσματα αυτά επηρεάζουν από την ύπαρξη στη μεν Θεσσαλία του Π.Σ. του Βόλου και της πόλεως Λαρίσης στη δε Κρήτη των π.Σ. Χανίων και Ηρακλείου>>.

Νεότερα στοιχεία αναφέρουν ότι το 58% περίπου του ελληνικού πληθυσμού κατοικεί στα μεγάλα αστικά κέντρα (το 54% στην Αθήνα μόνο και Θεσσαλονίκη) με αποτέλεσμα το ποσοστό αστικοποίησης να είναι σε σύγκριση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες ιδιαίτερα υψηλό.

Κατά την περίοδο 1951-1970 (σύμφωνα με τα στοιχεία του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών του Υπουργείου Συντονισμού που δημοσιεύονται στο τεύχος <<ο πληθυσμός της Ελλάδος>> από τα άτομα που μετακινήθηκαν στις διάφορες περιοχές

το 32% κατευθύνθηκε στην περιφέρεια της πρωτεύουσας, το 34% στα άλλα αστικά κέντρα το 22% στις αγροτικές περιοχές και 12% στις ημιαστικές περιοχές. Ο συνολικός αριθμός των ατόμων που μετακινήθηκαν ανήλθε στην πενταετία 1966-1970 σε 760.000 άτομα ενώ στην πενταετία 1971-1975 σε 600.000.

Η αύξηση του αστικού πληθυσμού της χώρας δεν ήταν ισομερής τις δεκαετίες 1961-71 και 71-81 τα πολεοδομικά συγκροτήματα της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης παρουσίασαν σημαντική αύξηση του πληθυσμού τους κατά την δεκαετία 1961-71 όπου ο πληθυσμός της Αθήνας αυξήθηκε κατά 37,1% και της Θεσσαλονίκης 46,4%.

Την ίδια δεκαετία ο πληθυσμός των υπόλοιπων Π.Σ. της χώρας ήταν συγκριτικά πολύ χαμηλότερος. Την δεκαετία όμως 1971-81 παρατηρείται πάντα από στοιχεία της Ε.Σ.Υ.Ε. ότι η αύξηση των δύο μεγάλων Π.Σ. της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης μειώνεται κατά το ήμισυ ενώ ο πληθυσμός των υπόλοιπων Π.Σ. της χώρας αυξάνεται 100% κατά μέσον όρον πίνακας 9.

Επίσης θα άξιζε να εξετάσει το ποσοστό που αντιπροσωπεύουν αυτοί που μετακινούνται στην πρωτεύουσα σε σχέση με τον πληθυσμό των υψομετρικών ζωνών προέλευσής τους. Τα στοιχεία που μας δίνει η απογραφή του 1961 κατά υψομετρικές ζώνες έχουν ως εξής:

Κάτω των 200 μέτρων	8%
200-499	8%
500-999	9%
1000 και άνω	13%

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω στοιχεία οι υψηλές ζώνες έχουν συνεισφέρει το ίδιο ή τουλάχιστον το ίδιο ποσοστό πληθυσμού με τις ζώνες με χαμηλότερο υψόμετρο. Αναφορικά όμως με τις ζώνες πολύ μεγάλου υψομέτρου (1000 μέτρα και άνω) αν και σε απόλυτους αριθμούς συνέβαλλαν ελάχιστα διοχέτευσαν εντούτοις πολύ μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού τους από οποιοδήποτε άλλη ζώνη.

Οι συνεπειες από την υπερευγενέντρωση του αγροτικού πληθυσμού στις πόλεις επισημαίνονται πολύ συχνά και στον ημερήσιο τύπο και είναι γνωστό πόσα σοβαρά και δυσεπίλυτα προβλήματα δημιουργούνται από την απογραμμάτιστη αστικοποίηση, όχι μόνο στο δημογραφικό και οικονομικό τομέα αλλά και στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Τούτο συμβαίνει διότι οι ελληνικές πόλεις δεν είχαν την κατάλληλη υποδομή να δεχτούν τον πληθυσμό που μαζικά εγκατέλειπε τα χωριά.

Κατά την δεκαετία 1971-81 παρατηρείται μια μείωση της αύξησης του πληθυσμού των δύο μεγάλων πόλεων και μια αύξηση του πληθυσμού των υπόλοιπων αστικών κέντρων πράγμα που σημαίνει ότι η έξαρση της αστυφιλίας προς τις δύο μεγάλες πόλεις (Αθήνα - Θεσ/κη) παρουσιάζει μια κάμψη. Αυτό όμως που μας ενδιαφέρει εδώ είναι η εγκατάλειψη της υπαίθρου και η συνεχιζόμενη έλλειψη κρατικής μέριμνας για την αξιοποίηση των φυσικών πόρων και για την ανύψωση του βιοτικού επιπέδου στις ημιαστικές και περισσότερο στις αγροτικές περιοχές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII

ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΑ

Πριν προχωρήσουμε στα αίτια αλλά και στα αποτελέσματα της αστυφιλίας θεωρούμε σκόπιμο να κάνουμε μια εκτεταμένη αναφορά στα προβλήματα του αγροτικού και του αστικού τομέα της οικονομίας στην Ελλάδα μεταπολεμικά . Θα εξετάσουμε δηλαδή ποιά ήταν η κατάσταση του τόπου αναχώρησης και του τόπου εγκατάστασης του μετανάστη έτσι ώστε να γίνουν κατανοητά τα αίτια και τα αποτελέσματα της αστικοποίησης.

Η πρωτοφανής εγκατάλλειψη του αγροτικού χώρου και η μετανάστευση προς τις πόλεις ιδιαίτερα τη δεκαετία 1961-71 όπου έχουμε την έξαρση της αστυφιλίας μετέβαλλαν την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική υποδομή της χώρας με άμεσο αποτέλεσμα τη στρεβλή ανάπτυξη του συνόλου της ελληνικής οικονομίας.

Α. Προβλήματα αγροτικού τομέα

Το ρεύμα της αστυφιλίας κατευθύνεται από το χωριό στην πόλη. Επομένως οι συνθήκες που επικρατούσαν μεταπολεμικά στον αγροτικό τομέα είναι το <<κλειδί>> για την κατανόηση των αιτιών της εσωτερικής μετανάστευσης.

Τα διορθωτικά προβλήματα και αδυναμίες της ελληνικής αγροτικής οικονομίας εξηγούν την ανεργία, την υποαπασχόληση στην ύπαιθρο και το χαμηλό αγροτικό εισόδημα. Τα διορθωτικά αυτά προβλήματα ερμηνεύουν την εγκατάλλειψη της γης και τη φυγή από την ύπαιθρο, καθώς και την ανορθολογική ανάπτυξη της χώρας.

Εξ' άλλου η μεγάλη αναλογία μεταναστών από τις αγροτικές περιοχές εξηγείται και από τη διαφορά της υγειονομικής οργάνωσης ανάμεσα στις αστικές και τις αγροτικές περιοχές και από το χαμηλό μορφωτικό και πολιτιστικό επίπεδο των περιοχών αυτών.

Θα εξετάσουμε διαδοχικά τον μικρό και πολυτεμαχισμένο γεωργικό κλήρο, τις συνθήκες καλλιέργειας, το χαμηλό επίπεδο μόρφωσης και επαγγελματικής κατάρτισης των αγροτών την περιορισμένη συμμετοχή των αγροτών σε συνεταιρισμούς και άλλα βασικά προβλήματα της αγροτικής οικονομίας τις δεκαετίες του 50 και 60 που είχαν ως συνέπεια την ανεργία την υποαπασχόληση και το χαμηλό αγροτικό εισόδημα, παράγοντες που ώθησαν τα νέα και δυναμικά στοιχεία της υπαίθρου στην φυγή προς τις πόλεις.

Η έλλειψη ιδιοκτησίας γενικότερα και γεωργικού κλήρου ειδικότερα αποτέλεσε μια από τις βασικές αιτίες αστικοποίησης. Οι ακτήμονες ήταν ανάμεσα στους πρώτους που εγκατέλειψαν τις αγροτικές περιοχές. Αυτό προκύπτει από την σύγκριση του αριθμού των αγροτικών εκμεταλλεύσεων χωρίς γεωργική γη που ανάμεσα στο 1961 και στο 1978 από 16.793 μειώθηκαν σε 4.310 σύμφωνα με τα στοιχεία της ΗΠΑ ΕΜΚΕ Πουλοπούλου στο βιβλίο «προβλήματα μετανάστευσης - παλιννόσθησης».

Η μετακίνηση προς τις πόλεις και η απόκτηση γης από εκείνους που παρέμειναν στη γεωργία εξηγούν αυτή την εξέλιξη.

Ο μικρός και πολυτεμαχισμένος γεωργικός κλήρος.

Πόση είναι η καλλιεργήσιμη γη της Ελλάδας ποιά είναι η έκταση των αγροτικών εκμεταλλεύσεων, είναι εννιάς ή τεμαχισμένος ο γεωργικός κλήρος;

Ε'αυτά τα τρία ερωτήματα θα προσπαθήσουμε να δώσουμε απάντηση για να δούμε τις συνέπειες από τον μικρό και πολυτεμαχισμένο γεωργικό κλήρο στην μετανάστευση προς τα αστικά κέντρα.

Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΣΥΕ στην απογραφή του 1950 από το 132,5 εκ. στρέμματα της χώρας μόνο 19,2% ήταν αγροτική έκταση καλλιεργήσιμη, 42,6% ήταν λειβάδια και βοσκές και 19,7% μη παραγωγικές εκτάσεις, ενώ μικρά ποσοστά κατελάμβανε η δενδροκαλλιέργεια (2,2% η αμπελοκαλλιέργεια 1,5%) και τα δάση (14,8%). Στην απογραφή του 1961 από τα 130 εκ στρέμματα 22,5% ήταν αγροτική έκταση καλλιεργήσιμη, 46,8% λειβάδια και βοσκές και 6,2% άλλες μη παραγωγικές εκτάσεις. Παρατηρείται δηλαδή στην δεύτερη μεταπολεμική δεκαετία αύξηση της αγροτικής έκτασης κατά 13% και μείωση των μη παραγωγικών εκτάσεων κατά το 1/3. Παρά την βελτίωση η σχέση του καλλιεργήσιμου εδάφους προς το σύνολο εξακολουθεί να είναι δυσμενής.

Το 1962 τα αρδευόμενα εδάφη δεν ξεπερνούσαν το 13,9% των καλλιεργούμενων εκτάσεων και υπήρχαν μεγάλες διαφορές κατά γεωγραφικά διαμερίσματα.

Η έκταση που αναλογεί σε κάθε γεωργική εκμετάλλευση είναι ανεπαρκής για την απασχόληση και διατροφή μιας οικογένειας και την παραγωγή προϊόντων χαμηλού κόστους υποστηρίζει η ΗΡΑ-ΕΜΚΕ Πουλοπούλου στο βιβλίο προβλήματα μετανάστευσης παλινοδόστης. Και συνεχίζει η ελληνική αγροτική οικονομία χαρακτηρίζεται από <<νάνους>> και μικρές εκμεταλλεύσεις. Έτσι ένας αρκετά μεγάλος αριθμός μικρών καλλιεργητών δεν μπορούσε να ζήσει την οικογένεια του από τη μικρή ένταση της γης του.

Το μικρό ή <<νάνο>> των γεωργικών εκμεταλλεύσεων δυσχεραίνει την εφαρμογή σύγχρονης τεχνικής και ορθολογικής παραγωγής.

Το μέσο μέγεθος των αγροτικών εκμεταλλεύσεων ήταν το 1961 στην Ελλάδα σύμφωνα με στοιχεία της Ε.Σ.Υ.Ε 35,8 στρέμματα ενώ το αντίστοιχο μέγεθος στις άλλες χώρες της Ε.Ο.Κ. ήταν 250 στρέμματα.

Η κ. Πουλοπούλου αναφέρει ότι σύμφωνα με την απογραφή του 1971 ποσοστό 30% των γεωργικών οικογενειών διέθετε έκταση χαμηλότερη από 10 στρέμματα. Αυτό σημαίνει ότι αν δεν εφαρμόζονταν δενδροκηπευτικά ή μερικές άλλες καλλιέργειες με υψηλή πρόσοδο όπως ο καπνός, οι οικογένειες αυτές θα έπρεπε να θεωρηθούν ακτήμονες.

Ο πολυτεμαχισμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων ήταν ένα άλλο χαρακτηριστικό της αγροτικής δομής της Ελλάδας μεταπολεμικά. Ο αριθμός αγροτεμαχίων το κάθε εκμετάλλευση ανέρχονταν σε 4,7 στρέμματα κατά την απογραφή του 1961 και 1971 σύμφωνα με στοιχεία της ΕΣΥΕ. Όταν η γεωργική ένταση είναι πολυτεμαχισμένη δυσχεραίνεται η χρησιμοποίηση τεχνικών μέσων παραγωγής, με συνέπεια την χαμηλή παραγωγικότητα και το χαμηλό εισόδημα.

Η σχέση του μικρού και πολυτεμαχισμένου γεωργικού κλήρου με την εσωτερική μετανάστευση είναι άμεση. Ο μικρός και πολυτεμαχισμένος γεωργικός κλήρος δεν αποτελεί τον μοναδικό παράγοντα χαμηλού εισοδήματος και εγκατάλειψη της υπαίθρου. Εάν τα εδάφη είναι γόνιμα, υπάρχουν οι προϋποθέσεις για μια σύγχρονη καλλιέργεια και μπορούν οι αγρότες να μετέχουν σε ορθολογικό οργανωμένη αγροτική επιχείρηση, το μέγεθος του

γεωργικού κλήρου δεν παίζει πρωταρχικό ρόλο.

Επομένως είναι ανάγκη να αναφερθούμε στις συνθήκες καλλιέργειας, στο επίπεδο μόρφωσης και επαγγελματικής κατάρτισης των αγροτών και τη συμμετοχή τους σε συνεταιρισμούς.

Οι συνθήκες καλλιέργειας στην Ελλάδα μεταπολεμικά

Οι συνθήκες καλλιέργειας στην μεταπολεμική περίοδο και ειδικότερα την περίοδο 1961-71 οπότε και έχουμε την έξαρση της αστυφιλίας, μπορούν να θεωρηθούν αναχρονιστικές. Με την περίοδο του χρόνου όμως σημειώθηκε αισθητή βελτίωση.

Η μονοκαλλιέργεια και ολιγοκαλλιέργεια που χαρακτήριζαν πολλές περιοχές, από τις οποίες παρατηρήθηκε έντονη μετανάστευση, η έλλειψη τεχνικού εξοπλισμού, η περιορισμένη χρησιμοποίηση χημικών λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων σε συνδυασμό με το μικρό ποσοστό των αρδευόμενων εκτάσεων όπως υποστηρίζει η κ. Πουλοπούλου στο βιβλίο προβλήματα παλλινόστησης (σελ.163-163). Είχαν ως συνέπεια τη χαμηλή στρεμματική απόδοση και το χαμηλό εισόδημα που ώθησε τους Έλληνες αγρότες στις πόλεις.

Παρά το γεγονός ότι το κλίμα ευνοούσε την παραγωγή μεγάλου αριθμού αγροτικών προϊόντων σε ορισμένες περιοχές, η μονοκαλλιέργεια, που με ενδεχόμενη πτώση των τιμών εξελίσσεται σε πραγματικό μαρασμό, και η ολιγοκαλλιέργεια απασχολούν τους γεωργικούς λίγους μόνο μήνες το χρόνο. Οι αγρότες που δεν βρίσκουν άλλη απασχόληση για να συμπληρώσουν το χαμηλό εισόδημά τους, αναγκάζονται να μεταναστεύσουν στις πόλεις. Στο συμπέρασμα αυτό κατέληξαν και δύο έρευνες που έγιναν στα μέσα δεκαετίας του 60 στο Νομό Λέσβου.

Την εποχική ανεργία ενισχύει και η εισαγωγή μηχανών στην γεωργία. Η μηχανοκαλλιέργεια στην αρχή της μεταπολεμικής περιόδου ήταν περιορισμένη σημείωσε όμως με την πάροδο του χρόνου αισθητή πρόοδο. Βέβαια ο βαθμός μηχανοποίησης της ελληνικής αγροτικής οικονομίας το 1968 απείχε πολύ από εκείνο των αναπτυγμένων χωρών της Ευρώπης ήταν όμως ανώτερος σε σύγκριση με τις χώρες της Βαλκανικής (εκτός από τη Βουλγαρία) υποστηρίζει η κ. Παυλοπούλου.

Η εισαγωγή μηχανών λοιπόν σε μεγάλη κλίμακα και με ταχύ ρυθμό σε συνδυασμό με την ολιγοκαλλιέργεια προκάλεσαν μεγάλη αύξηση της εποχικής υποαπασχόλησης σε όλη την διάρκεια του χρόνου εκτός από τους μήνες της αιχμής που αποέλεσαν αιτία μετανάστευσης προς τις πόλεις γιατί αποδέσμευαν τους αγρότες από κάθε είδους απασχόλησης για μεγάλο χρονικό διάστημα-αφού παράλληλα θα είχαν προβλεφθεί άλλες καλλιέργειες και γιατί προκαλούσαν επίταση της ανίας της αγροτικής ζωής.

Επίσης η κατανάλωση χημικών λισπασμάτων στην αγροτική οικονομία της χώρας, ήταν περιορισμένη αρχικά. Στα μέσα όμως της δεκαετίας του 70 θεωρήθηκε σχετικά ικανοποιητική. Εντυπωσιακή ήταν επίσης η έλλειψη βασικών έργων υποδομής στην ύπαιθρο π.χ, οι αρδευόμενες εκτάσεις οι οποίες δεν ξεπερνούσαν το 15% των καλλιεργούμενων εκτάσεων της χώρας με μεγάλες διαφορές κατά γεωγραφικά διαμερίσματα, ενώ το 1980 αποτελούσαν το 26,6% της αγροτικής γης όπως προκύπτει από τα στατιστικά στοιχεία της κ. Πουλοπούλου.

Ολες αυτές οι συνθήκες τουλάχιστον ως τα μέσα της δεκαετίας του 50 ευνοούσαν την εντατική μονοκαλλιέργεια των δημητριακών ή την καλλιέργεια ορισμένων προϊόντων με προορισμό την εξαγωγή. Οι συνθήκες καλλιέργειας ήταν πρωτόγονες, η εξάρτηση από ανεξέλεγκτους φυσικούς παράγοντες μεγάλου βαθμού και οι εξωοικονομικές επιβαρύνσεις π.χ. τοιογλυφία, μεσάζοντες, με συνέπεια τη χαμηλή παραγωγικότητα και το επίσης χαμηλό κατά κεφαλή αγροτικό εισόδημα. Με την πάροδο του χρόνου τα μέσα καλλιέργειας διαφοροποιούνται, η αγροτική παραγωγή μεταβάλλεται ριζικά.

Μια απότομη μεταβολή σ' αυτούς τους παράγοντες της αγροτικής οικονομίας αύξησε σημαντικά το κατά κεφαλή αγροτικό εισόδημα χωρίς ωστόσο και αυτό να εμποδίσει ή να αναστείλλει το μεταναστευτικό ρεύμα που σημαίνει ότι το ύψος του αγροτικού εισοδήματος δεν δρα αυτοτελώς στην έξαρση ή την ύφεση της μεταναστευτικής κίνησης. Οποσδήποτε οι δυσμενείς παράγοντες γεωργικής εκμετάλλευσης που επικράτησαν στην Ελλάδα επί πολλές δεκαετίες μέσω του χαμηλού γεωργικού εισοδήματος που διαμόρφωναν και της άνιση κατανομής του, μετεβαλλαν τις αγροτικές περιοχές σε μεγάλες δεξαμενές μεταναστών.

Μεγάλο πλεόνασμα εργασίας στον αγροτικό τομέα δημιουργήθηκε και για τον αντίστροφο ακριβώς λόγο, δηλαδή με τη βελτίωση των συνθηκών καλλιέργειας και εκμετάλλευσης του εδάφους. Και το πλεόνασμα αυτό ως ένα ποσοστό προβοδότησε την αναδιοργάνωση της βιομηχανίας, την οικονομική δραστηριότητα και τις υπηρεσίες.

Το χαμηλό επίπεδο μόρφωσης και επαγγελματικής κατάρτισης των αγροτών και η έλλειψη επιστημονικής συνδρομής.

Η παραγωγικότητα στη γεωργία εξαρτάται από την γενική και τεχνική μόρφωση του πληθυσμού που απασχολείται σ' αυτή.

Το επίπεδο στους δύο αυτούς τομείς στην περίοδο της έξαρσης της αστυφιλίας ήταν πολύ χαμηλό αν και έχει σημειωθεί με την πάροδο του χρόνου βαθμιαία πρόοδος.

Η επαγγελματική κατάρτιση των εργαζομένων στον αγροτικό τομέα της ήταν ανύπαρκτη ή ελλειπέστατη από τα μέσα μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 50. Υπήρχαν σύμφωνα με στοιχεία της κ. Πουλοπούλου ΙΙ κατώτατες γεωργικές σχολές με 300 περίπου αποφοίτους κάθε χρόνο, η μέση γεωργική εκπαίδευση παρέχόταν από 2 σχολές με συνολικό αριθμό αποφοίτων 85 ενώ στην ανώτατη γεωργική εκπαίδευση εξ αιτίας της έλλειψης διδακτικών μέσων και της ανεπάρκειας του διδακτικού προσωπικού, όπως αναφέρει η κ. Πουλοπούλου, αλλά και της προτίμησης για τις θεωρητικές επιστήμες ο ετήσιος αριθμός των αποφοίτων κυμαινόταν μεταξύ 125 και 141 στην περίοδο 1951-1956.

Δεν ήταν μόνο η έλλειψη τεχνικής μόρφωσης αλλά και γενικής. Η ποιότητα της εκπαίδευσης που παρέχεται στα αγροτόπαιδα εκείνη την εποχή (1950-60) είναι πολύ χαμηλή με αποτέλεσμα να μην έχουν τις ίδιες πιθανότητες επιτυχίας στη ζωή και τη μόρφωση με τα παιδιά των αστικών οικογενειών.

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι οι περισσότεροι αγρότες άτομα αναλφάβητα ή ημιαναλφάβητα δεν διέθεταν ούτε θεωρητικούς γνώσεις ούτε την απαιτούμενη άσκηση που θα τους επέτρεπε να βελτιώσουν την παραγωγικότητα της γεωργίας και το εισοδήματά τους, ή την απασχόληση σε ποικίλες άλλες δραστηριότητες.

Τέλος στα περισσότερα χωριά στην εποχή της έντασης της αστικοποίησης δεν υπήρχαν γεωπόνοι για την καθοδήγηση των γεωργικών εργασιών. Όπως αναφέρει η κ. Πουλοπούλου αντιστοιχούσε μόνο ένας γεωπόνος σε 1400 γεωργικές εκμεταλλεύσεις, και η διασπορά των αγροκτημάτων απαιτούσε συνεχείς μετακινήσεις σε μεγάλες αποστάσεις που έκαναν ακόμα πιο δύσκολο το έργο του γεωπόνου. Συχνά όταν οι γεωπόνοι έφταναν στα χωριά είχε καταστραφεί η γεωργική παραγωγή. Με άλλα λόγια ήταν ανεπαρκής η προσφορά κρατικών υπηρεσιών στον παραγωγό, στους τομείς της καλλιέργειας στον προγραμματισμό των καλλιεργειών και στην πληροφόρηση του παραγωγού.

Η συμμετοχή των αγροτών σε γεωργικούς συνεταιρισμούς.

Στην Ελλάδα, όπου είχε ανθίσει ο συνεταιρισμός στα Αμπελόκια σε μια εποχή που η Ευρώπη δε είχε δεχτεί ακόμα συνεργατικά ερεθίσματα, το συνεταιριστικό κίνημα βρισκόταν σε καθυστερημένη κατάσταση. Οι αγρότες με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο <<δεν ήταν εύκολοι δείκτες των κηρυγμάτων των αποστόλων των συνεταιρισμών>> τονίζει η κ. Πουλοπούλου στη σελ. 167 και η δράση του συνεταιριστικού κινήματος ήταν ασήμαντη. Βέβαια παρατηρήθηκε σημαντική ανάπτυξη του συνεταιριστικού κινήματος σε σχέση με την προπολεμική εποχή, αυξήθηκε η δύναμη των συνεταιρισμών και των μελών τους, βελτιώθηκε η σύνθεση των συνεταιρισμών με μείωση των πιστωτικών και αύξηση των παραγωγικών, ενώ εμφανίστηκαν και καινούργιοι τύποι συνεταιρισμών.

Η δραστηριότητα όμως των συνεταιρισμών για την από κοινού συγκέντρωση και διάθεση των αγροτικών προϊόντων ήταν περιορισμένη. «Έτσι το 1965 σύμφωνα με στοιχεία έκθεσης της Αγροτικής Τράπεζας, συγκέντρωσαν και διάθεσαν μόνο 55.200 τόννους αγροτικών προϊόντων που αποτελούσαν το 4,4% της συνολικής αγροτικής παραγωγής και το 8,6% της εμπορεύσιμης αγροτικής παραγωγής. Στην Γαλλία την ίδια εποχή οι συνεταιρισμοί διαχειρίζονται το 77% της ετήσιας παραγωγής σιταριού, στη Σουηδία το 80% της εμπορευματικής παραγωγής πραγματοποιείται μέσω αγροτικών συνεταιρισμών, και ανάλογα ποσοστά υπάρχουν σε άλλες χώρες της Ευρώπης.» (Πουλοπούλου σελίδα 165)

Ήταν με λίγα λόγια παντελής η έλλειψη συνεταιριστικής δραστηριότητας στο στάδιο της παραγωγής και περιορισμένη η συμμετοχή των συνεταιριστικών οργανώσεων στο στάδιο της εμπορίας και της μεταποίησης.

Αλλά βασικά προβλήματα της ελληνικής αγροτικής οικονομίας.

Στην αρχή, σε όλη την περίοδο της έντασης του μεταναστευτικού ρεύματος αλλά και στις αρχές της δεκαετίας του 80, οι τιμές των αγροτικών προϊόντων όπως υποστηρίζει η κ.Πουλοπούλου ήταν πολύ χαμηλές. Επίσης το χαμηλό εισόδημα για τους εργαζόμενους στην πρωτογενή παραγωγή οφείλεται και στην ύπαρξη των μεσαζόντων αλλά και στα απρόοπτα γεγονότα (ξηρασίες, πλημμύρες, που πλήττουν τη γεωργική παραγωγή).

Ένα άλλο βασικό πρόβλημα της ελληνικής αγροτικής οικονομίας ήταν ο ετεροχρονισμός δαπανών και εσόδων. Σε πολλές περιοχές της Ελλάδας, εξ αιτίας της μονοκαλλιέργειας η ολι-

γοκαλλιέργεια, και της περιορισμένης παρεμβολής της Αγροτικής Τράπεζας (προκαταβολές προς τους αγρότες), στην αρχή και την περίοδο της έντασης της αστικοποίησης οι αγρότες πλήρωναν τα έξοδα παραγωγής, εννιά μήνες ή ένα χρόνο πριν από τη διάθεση των προϊόντων τους.

Η αγροτική πίστη στην Ελλάδα, στις αρχές της δεκαετίας, του 60 χαρακτηριζόταν από υψηλό κόστος διακίνησης του χρήματος. Οι αγρότες έχαναν ένα ή δύο ημερομίσθια για να συναλλάξουν με τις Τράπεζες σε εποχή αιχμής εργασιών, και υποβάλλονταν σε δαπάνες για τη μετάβασή τους στις έδρες των υποναποστημάτων (εισητήρια, ξενοδοχεία, εστιατόρια κ.λ.π.).

Η αγροτική τράπεζα δεν είχε λύσει το πρόβλημα της αγροτικής πίστης και δεν εξυπηρετούσε πραγματικά την ανασυγκρότηση και ανάπτυξη της ελληνικής αγροτικής οικονομίας.

Σήμερα είναι σημαντική η παρεμβολή της ΑΤΕ ενώ υπάρχει διεύρυνση των υπηρεσιών της σε πολλές περιοχές.

Οι χαμηλές τιμές των αγροτικών προϊόντων, στην περίοδο της έντασης της αστικοποίησης, δεν ανταποκρίνονται στο κόστος παραγωγής, ούτε ακολούθησαν την άνοδο του τιμάριθμου, αλλά σε πολλές περιπτώσεις μειώθηκαν. Η αύξηση των δαπανών παραγωγής κυρίως οι τόκοι κεφαλαίου, οι αποσβέσεις γεωργικών μηχανημάτων, οι αυξήσεις των τιμών ειδών που είναι απαραίτητα στην αγροτική επιχείρηση, η δασμολογικές επιβαρύνσεις, των ειδών αυτών είχαν ως συνέπεια τη διαμόρφωση χαμηλού αγροτικού εισοδήματος.

Κατά την μεταπολεμική περίοδο συντέλεστηκε και ειχρηματισμός, της γεωργίας δηλαδή η εμπορευματοποίηση των υλικών αγα-

θών που δημιουργεί.

Η γενίκευση των αμοιβών σε χρήμα στη γεωργία με άλλα λόγια, περιόρισε σημαντικά την αυτοκατανάλωση και τον αντεφοδιασμό που χαρακτήριζαν κατεξοχήν την γεωργική οικονομία, διέλυσε όλες τις παραδοσιακές οικονομικές σχέσεις στην ύπαιθρο και προκάλεσε την απόλυτη εξάρτηση του αγρότη παραγωγού από τους μεσάζοντες.

Η έλλειψη οργάνωσης εσωτερικής και εξωτερικής εμπορίας επιβαρύνει τόσο τον παραγωγό όσο και τον καταναλωτή. Στη διάθεση της παραγωγής του ο αγρότης γίνεται θύμα του μεσάζοντα ή του λιανοπωλητή και οι τιμές που λαβαίνει για τα προϊόντα του βρίσκονται συχνά κάτω από το κόστος παραγωγής. Οι παρασιτικοί διαμεσολαβητές που λυμαίνονται την ελληνική αγροτική οικονομία μεσολαβούν μεταξύ παραγωγής και κατανάλωσης και συμπιέζουν όχι μόνο τα εισοδήματα των αγροτών, αλλά και των καταναλωτών μικρομεσαίας αγοραστικής δύναμης και πραγματοποιούν τεράστια κέρδη, ιδιαίτερα με τις υπερτιμολογήσεις που διογκώνουν παράνομα την τιμή των προϊόντων.

Απογοητευμένοι οι αγρότες γιατί δεν καλύπτονται οι δαπάνες παραγωγής που αυξάνονται συνεχώς και γιατί δεν αμείβεται ο κόπος τους αναγκάζονται να εγκαταλείψουν την γεωργία και την ύπαιθρο και να μεταναστεύσουν προς τις πόλεις.

Όσον αφορά τα απρόβλεπτα γεγονότα που αναφέραμε και πιο πάνω δηλαδή τις πλημμύρες τις ξηρασίες, τους παγετούς, το χαλάσι, τις πυρκαγιές, τους καταστρεπτικούς ανέμους, τα τρωκτικά, τα έντομα τις νόσους κ.λ.π. είχαν τεράστιες επιπτώσεις στην αγροτική παραγωγή.

Η γεωργική παραγωγή αλλά και η κτηνοτροφική είναι κλάδοι της παραγωγής οι οποίοι εξαρτώνται από την φύση. Οι καταστροφές αυτές που αναφέραμε προσβάλλουν ολόκληρες περιοχές και πλήττουν σοβαρά τόσο το εθνικό εισόδημα όσο και το εισόδημα των αγροτών, που υπάγεται σε διακυμάνσεις, εξ αιτίας των παραπάνω γεγονότων. Μεταπολεμικά και μέχρι το 1968 περίπου σύμφωνα με την κ. Πουλοπούλου η ασφάλιση της γεωργικής παραγωγής και του φυτικού κεφαλαίου περιοριζόταν σε χρηματική αποζημίωση που πα-
ρεχόταν από τον ΟΓΑ για ζημιές από χαλάζι και παγετό ενώ οι αγρότες, για όλες τις άλλες θεομηνίες και καταστροφές έμειναν ακάλυπτοι. Αξίζει να σημειώσουμε ότι η ασφάλιση της αγροτι-
κής παραγωγής ακόμα και σήμερα είναι περιορισμένη και ελλι-
πής.

Εκτός όμως από την γεωργία, οι άλλοι κλάδοι της αγροτικής οικονομίας, η κτηνοτροφία και η αλιεία παραμελήθηκαν από το κράτος κατά την διάρκεια της έξαρσης της αστυφιλίας. Έτσι αυτή η παραμέληση είχε δύο ολέθριες συνέπειες: Πρώτον μετανάστευαν πολλοί κτηνοτρόφοι και ψαράδες προς τις πό-
λεις και δεύτερον οι δύο αυτοί κλάδοι της οικονομίας δεν ικα-
νοποιούν τις εγχώριες ανάγκες με αποτέλεσμα να ξοδεύονται τε-
ράστια ποσά για την εισαγωγή ζώων, κτηνοτροφικών προϊόντων και ψαριών. Ειδικότερα η κτηνοτροφία παρά την πρόοδο που παρου-
σίασε μετά το 1960 εξακολουθεί να παρουσιάζει μεγάλη καθυστέ-
ρηση τόσο στο μέγεθος του ζωϊκού κεφαλαίου όσο και στο ύψος των αποδόσεων.

Η κτηνοτροφική παραγωγή αυξήθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό 5,6% την περίοδο 1971-75 αναφέρει η κ. Πουλοπούλου. Η αύξηση αυτή οφειλόταν στην αύξηση του ζωικού κεφαλαίου και των αποδόσεων που προήλθαν από την γενετική βελτίωση των ζώων και τη βελτίωση της διατροφής και συντήρησής τους. Παρά την αύξηση αυτή όμως η κτηνοτροφική παραγωγή δεν καλύπτει τις ανάγκες με αποτέλεσμα τη σημαντική επιβάρυνση του ισοζυγίου πληρωμών.

Η αλιεία και τα δάση συμμετείχαν σε πολύ περιορισμένο βαθμό (2,5% και 2% αντίστοιχα) στο σχηματισμό του ακαθάριστου γεωργικού προϊόντος αναφέρει η κ. Πουλοπούλου.

Η αλιεία παλιά παράδοση στην Ελλάδα που περιβρέχεται κατά τα 2/3 από θάλασσα, είναι καθυστερημένη. Αν και αυξήθηκε η αλιευτική παραγωγή μετά το 1950 ο αριθμός των απασχολούμενων μειώθηκε από 15.150 το 1964 σε 8.720 άτομα το 1971.

Άλλες θεσμικές και οργανωτικές αδυναμίες του αγροτικού τομέα.

Η έλλειψη οικονομικής και κοινωνικής έρευνας στον γεωργικό τομέα και η απουσία οργανικής σύνδεσης της τεχνικής έρευνας με την εφαρμογή των πορισμάτων της αποτέλεσαν δύο πρόσθετους αδυναμίες του αγροτικού τομέα.

Η ανάλυση που προηγήθηκε δείχνει γιατί εγκατέλειπαν την ύπαιθρο οι κάτοικοι της και την πρωτογενή παραγωγή οι εργαζόμενοι σ' αυτή για να μεταναστεύσουν προς τις πόλεις.

Ακόμη δείχνει και ποιές κατηγορίες αγροτών εγκατέλειπαν την ύπαιθρο: Ετσι βλέπουμε ότι φεύγουν οι ακτήμονες αγρότες και οι μεροκαματιάρηδες, οι στερημένοι καλλιεργήσιμης γης που κα-

ταβάλλουν ενοίκιο ή μέρος της συγκομιδής άγωνα ή μικρής έκτασης γη και πολυτεμαχισμένο κλήρο, οι αγρότες που καλλιεργούν παραδοσιακά γεωργικά προϊόντα μικρής εισοδηματικής απόδοσης (π.χ. δημητριακά οι μικροεπαγγελματίες, βιοτέχνες και μικρέμποροι που χάνουν την πελατεία τους μετά από την φυγή του αγροτικού πληθυσμού.

«Χρησιμοποιώντας την μαρξιστική θεωρία εγκαταλείπουν την ύπαιθρο οι άνεργοι ή υποαπασχολούμενοι σ' αυτή, οι οποίοι αναζητούν ένα επάγγελμα ή προσπαθούν να ξεφύγουν από την υποαπασχόληση.» (Μουλοπούλου σελίδα 170)

Από τα βιβλία που χρησιμοποιήσαμε και τα οποία αναλύουν την αγροτική κατάσταση της Ελλάδας μεταπολεμικά βλέπουμε ότι χαρακτηρίζεται (η Ελλάδα) από την μείωση του αγροτικού πληθυσμού όλων των κατηγοριών (αγρότες, κάτοχοι γης, αυτοτελώς εργαζόμενοι συμβοηθούντα και μη εργαζόμενα μέλη του αγροτικού νοικοκυριού, αγρεργάτες).

Βλέπουμε ότι υπάρχει ένα μεγάλο μέρος ενεργού αγροτικού πληθυσμού που περιμένει την κατάλληλη ευκαιρία για να αλλάξει θέση στην παραγωγή με την ελπίδα να καλυτερεύσει τις συνθήκες ζωής του. Αποτέλεσμα η εγκατάλειψη της υπαίθρου, η αστυφιλία.

Σύμφωνα πάντα με την μαρξιστική θεωρία βλέπουμε ότι εγκαταλείπουν την ύπαιθρο και την γη και αυτοί που έχουν δουλειά αλλά εργάζονται σε άθλιες συνθήκες απασχόλησης ή δεν έχουν καμιά εξασφάλιση μόνιμης απασχόλησης. Οι μετανάστες αυτής της κατηγορίας αναζητούν καλύτερες συνθήκες εργασίας και μόνιμη δουλειά. Τέτοιες κατηγορίες ατόμων είναι: προλετατοποιημένοι βιοτέχνες, μικρέμποροι, εργαζόμενοι στο σπίτι εποχικοί εργάτες, τροφοδοτούν τη μετανάστευση.

Β. Συνθήκες διαβίωσης του αγροτικού πληθυσμού.

Οι δεκαετίες του 50 και του 60 χαρακτηρίζονται από ανεπαρκή εγχώρια αποταμίευση και από σοβαρές ελλείψεις των υπηρεσιών του δημόσιου τομέα ιδιαίτερα της παιδείας και της υγείας.

Η παραμέληση από το κράτος της υπαίθρου και των περισσότερων γεωγραφικών διαμερισμάτων, και το χαμηλό εισόδημα των αγροτικών περιοχών, των αδικημένων περιφερειών και των κατώτερων εισοδηματικών τάξεων, είχε ως αποτέλεσμα τις μαζικές και μερικές φορές άθλιες συνθήκες διαβίωσης ορισμένων κατηγοριών του πληθυσμού από τις οποίες αντλούσε κυρίως η μετανάστευση.

Για να εκτιμηθεί το χαμηλό βιοτικό επίπεδο των περιοχών και των τάξεων από τις οποίες προέρχονται οι περισσότεροι μετανάστες θα εξετασθούν οι συνθήκες συγκοινωνίας και επικοινωνίας, κατοικίας, περίθαλψης και διασκέδασης που επικρατούσαν σ' όλη την διάρκεια του μεταναστευτικού ρεύματος.

1. Οι συνθήκες συγκοινωνίας και επικοινωνίας.

Η έλλειψη μέσω συγκοινωνίας και οι υψηλές τιμές των εισιτηρίων, όπου τα μέσα υπήρχαν, οι ακατάλληλοι δρόμοι και ιδιαίτερα εκείνοι που οδηγούσαν στα ορεινά χωριά, όπου ως μέσο μεταφοράς χρησιμοποιούνται τα μουλάρια και όπου οι κάτοικοι βρίσκονται επί μήνες αποκλεισμένοι εξαιτίας των χιονοπτώσεων, επηρέασαν άμεσα ή έμμεσα την απόφαση φυγής και μετανάστευσης προς τις πόλεις.

Σημαντικό ρόλο έπαιξε και η έλλειψη των μέσων επικοινωνίας. Σε μερικές αγροτικές περιοχές κυρίως σε ορεινά χωριά δεν υπάρχει τηλέφωνο και τα τηλεγραφήματα έφταναν σε μεγάλη καθυστέρηση.

2. Οι συνθήκες κατοικίας

Η πυκνότητα κατοικίας το 1961 ανερχόταν σε 4,07 άτομα από οικία και 1,45 άτομα ανα δωμάτιο στα σύνολα της χώρας. Ο τελευταίος αυτός δείκτης που θεωρήθηκε από τους δυσμενέστερους στην Ευρώπη, ήταν ακόμα χειρότερος για τις αγροτικές περιοχές όπου, θεωρώντας ακόμα και τα μαγειρεία ως δωμάτιο, αντιστοιχούσαν 1,54 άτομα ανά δωμάτιο όπως προκύπτει από στοιχεία της ΗΡΑ - ΕΜΚΕ - Πουλοπούλου σελ. 177.

Στην δεκαετία του 50 οι συνθήκες κατοικίας που δεν ήταν ικανοποιητικές για το σύνολο της χώρας, ήταν απαράδεκτες για τις περισσότερες αγροτικές περιοχές και κυριολεκτικά άθλιες για μερικά ορεινά απομακρυσμένα χωριά.

Αν και σημειώθηκε βελτίωση ανάμεσα στη δεκαετία του 1960 και 1970 λίγα ήταν τα νοικοκυριά κυρίως σε ορεινά χωριά που είχαν τρεχούμενο νερό μέσα στην κατοικία, ενώ υπήρχαν μεγάλες διαφορές μεταξύ των αστικών και των αγροτικών περιοχών και μεταξύ της πρωτεύουσας και των περιφερειών, οι οποίες με την μετανάστευση έχασαν τον περισσότερο πληθυσμό τους.

Ο εξηλεκτρισμός της υπαίθρου, που συντελεί στην δημιουργία καλύτερων συνθηκών ζωής για τους αγρότες σαν πιο άνετη και πολιτισμένη διαβίωση και στην αύξηση της γεωργικής παραγωγής

γής ήταν στην δεκαετία του 1960 πολύ περιορισμένος και υπήρχε μεγάλη διαφορά στην κατά κεφαλή κατανάλωση ηλεκτρισμού ανάμεσα στην πρωτεύουσα και τις περιφέρειες εκείνες, όπου παρατηρήθηκε ένταση της μετανάστευσης, όπως υποστηρίζει η κ. Πουλοπούλου. Λίγα νοικοκυριά της χώρας διέθεταν λουτρό ή ντους και υπήρχαν διαφορές ανάμεσα στις αστικές και τις αγροτικές περιοχές και μεταξύ της περιοχής της πρωτεύουσας και περιφερειών με μεγάλη αναλογία μεταναστών.

Από τα παραπάνω φαίνεται καθαρά ότι οι συνθήκες κατοικίας που δεν ήταν ικανοποιητικές για το σύνολο της χώρας, ήταν άθλιες για τους κατοίκους των αγροτικών περιοχών και ορισμένων γεωγραφικών διαμερισμάτων από τα οποία προέρχονται οι περισσότεροι μετανάστες. Οι πολεμικές και οι φυσικές καταστροφές που έγιναν κατά καιρούς, δημιούργησαν πολλές οικιστικές ελλείψεις που δεν αντιμετωπίστηκαν από την κρατική μέριμνα, ενώ οι κατοικίες ήταν χαμηλής στάθμης από την άποψη μεγέθους, ανέσεων και κατασκευής.

3. Οι συνθήκες περίθαλψης

Η υγειονομική περίθαλψη του αγροτικού πληθυσμού στην αρχή και κατά την διάρκεια του ρεύματος της αστυφιλίας ήταν υποτυπώδης. Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΣΥ το 1977 για την ανοιχτή περίθαλψη του αγροτικού πληθυσμού λειτουργούσαν 1242 αγροτικά ιατρεία και 113 υγειονομικοί σταθμοί, κατά μέσο όρο στις αγροτικές περιοχές υπηρετούσε ένας γιατρός για 2000 κατοίκους και περίπου η ίδια αναλογία υπήρχε και για τις αδελφές νοσοκόμους αναλογίες που δεν διασφάλιζαν προσιτές υπηρεσίες ανοιχτής, πε-

ρίθαλψης σε περιοχές όπου ο πληθυσμός ήταν διάσπαρτος και οι γεωγραφικές συνθήκες δυσμενείς.

Ο αγροτικός γιατρός, συνήθως άπειρος και ανειδίκευτος που μόλις τελείωσε το πανεπιστήμιο, εξυπηρετεί 5-8 χωριά, δηλαδή 8-10 χιλιάδες άτομα, ασχολείται με όλες τις ειδικότητες, εργάζεται σε οικήματα που δεν διαθέτουν ούτε τις στοιχειώδεις συνθήκες υγιεινής, χωρίς μέσα και φαρμακευτικό υλικό, αντιμετωπίζει επιπλέον σκληρές συνθήκες διαβίωσης.

Εξ'άλλου οι υγειονομικοί σταθμοί δεν είναι ικανοποιητικά επανδρωμένοι με ιατρικό και νοσοκομειακό προσωπικό, δεν είναι εξοπλισμένα με τα βασικά διαγνωστικά όργανα και χρησιμοποιούνται κυρίως για τοκετούς και για απλά νοσοκομειακά περιστατικά.

Η νοσοκομειακή περίθαλψη παρουσίαζε διαφορές ανάμεσα στις διάφορες περιοχές.

Δεν ισχυριζόμαστε ότι οι συνθήκες περίθαλψης αποτελούσαν βασική αιτία μετανάστευσης. Οι συνθήκες αυτές που επικρατούσαν στις αγροτικές περιοχές και στην περιφέρεια είναι χαρακτηριστικές της χαμηλής ποιότητας ζωής. Για να καλυτερεύσουν τη ζωή τους εγκατέλειπαν πολλοί Έλληνες την ύπαιθρο και την επαρχία.

4. Η έλλειψη ευκαιριών ψυχαγωγίας και διασκέδασης

Η ελλειπέστατη προσφορά όχι μόνο εκπαιδευτικών και μορφωτικών αλλά και πολιτισμικών υπηρεσιών στον αγροτικό πληθυσμό είχε ως αποτέλεσμα τη χαμηλή ποιότητα ζωής στα χωριά και στις κωμοπόλεις.

Όλες οι ευκαιρίες εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης, οι βιβλιοθήκες, οι πολιτισμικές εκδηλώσεις, τα θέατρα, οι κινηματογράφοι, τα κέντρα διασκέδασης, είναι συγκεντρωμένα στις μεγάλες πόλεις. Η γενική καθυστέρηση της υπαίθρου δεν έδινε στους αγρότες τη δυνατότητα ψυχαγωγίας και διασκέδασης, με την παρόρμηση του αγροτικού πληθυσμού να εξομοιωθεί με τον αστικό, επέτεινε την δύναμη της έλξης των πόλεων και ενίσχυε την τάση για αστικοποίηση, ιδιαίτερα για τους νέους και τις νέες. Στις πόλεις όμως που υπήρχαν οι παραπάνω ευκαιρίες, τα άτομα με κατώτερα εισοδήματα, οι άνεργοι, δεν μπορούσαν να συμμετείχουν σ' αυτές τις εκδηλώσεις, γιατί η συμμετοχή απαιτεί χρήματα.

5. Οι αυξημένες προσδοκίες του μέσου Έλληνα και Ελληνίδας

Η θεωρία των αυξημένων προσδοκιών μπορεί να συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση των αιτιών της μετανάστευσης προς το εσωτερικό. Μεταπολεμικά οι προσδοκίες και οι αξιώσεις για καλύτερη ζωή του μέσου Έλληνα και της μέσης Ελληνίδας ανέβηκαν κάθετα σε όλες τις περιοχές της χώρας υποστηρίζει η κ. Πουλοπούλου. Βασικό αίτημα η βελτίωση της οικονομικής κατάστασης και η συμμετοχή στα αγαθά μαζικής κατανάλωσης οι αυξημένες προσδοκίες αφορούν ακόμα τις συνθήκες διαβίωσης και των επαγγελματική αποκατάσταση.

Γ. Η κατάσταση του αστικού τομέα της Ελληνικής Οικονομίας μεταπολεμικά.

Κάναμε μια αναφορά στην κατάσταση του αγροτικού τομέα της οικονομίας της Ελλάδας μεταπολεμικά.

Εδώ θα κάνουμε μια αναφορά της κατάστασης του αστικού τομέα παραγωγής ο οποίος απορρόφησε ένα σημαντικό ποσοστό πληθυσμού από τον αγροτικό.

Σύμφωνα με τα βιβλία που χρησιμοποιήσουμε συμπεραίνεται ότι υπάρχουν δύο απόψεις για την ανακατανομή της απασχόλησης και γενικά του πληθυσμού στην μεταπολεμική περίοδο.

Σύμφωνα με τη μία άποψη η οικονομική ανάπτυξη συμβαδίζει με την απόλυση αύξηση της παραγωγής του αγροτικού τομέα, με τη σχετική μείωση της συμβολής του στην συνολική παραγωγή και με την μεταφορά εργατικού δυναμικού από τον αγροτικό στους άλλους τομείς της οικονομίας, δηλαδή η μείωση του αγροτικού είναι ένδειξη ότι η Ελλάδα μεταβάλλεται από χώρα αγροτική σε χώρα που χαρακτηρίζεται από σημαντικό ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης.

Σύμφωνα με την άλλη άποψη η μείωση του αγροτικού πληθυσμού ήταν μια προγραμματίστη και κοινωνικά καταστρεπτική έξοδος του αγροτικού πληθυσμού από το φυσικό και κοινωνικό του περιβάλλον.

Η αδυναμία του αστικού τομέα της οικονομίας να απορροφήσει το πλεονάζον ανθρώπινο δυναμικό αντιμετωπίστηκε μέχρι το 1970 με τρεις <<ασφαλιστικές βαλβίδες>>: τη διευκόλυνση της

εξωτερικής μετανάστευσης, την ενασχόληση ή ετεροαπασχόληση πολλών ατόμων σε παρασιτικές διαμεσολαβητικές δραστηριότητες, και την απορρόφηση μεγάλου αριθμού ανέργων από τον κρατικό μηχανισμό με αποτέλεσμα την ύπαρξη υπεράριθμου υπαλληλικού δυναμικού και τη διόγκωση της γραφειοκρατίας.

«Αυτή η διάγνωση της απασχόλησης στον τριτογενή τομέα χαρακτηρίζεται σύμφωνα με την κ. Πουλοπούλου αντιοικονομική γιατί συνίσταται κυρίως στην αύξηση της απασχόλησης στις εμπορικές διαμεσολαβητικές και τουριστικές δραστηριότητες, στις υπηρεσίες και τους οργανισμούς του Δημοσίου και τις παρασιτικές δραστηριότητες (π.χ. μικροπωλητές, λαχειοπώλες, θυρωροί κλπ). Χαρακτηριστικό επίσης του αστικού τομέα ήταν και συνεχίζει να είναι η υπερευγέντρωση της απασχόλησης του δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα στην περιοχή της πρωτεύουσας, της συμπρωτεύουσας και σε μερικά άλλα αστικά κέντρα.» (σελίδα 173)

Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΣΥΕ η απασχόληση στην βιομηχανία αυξήθηκε από 253.491 άτομα το 1958 σε 384.900 άτομα το 1973, σημείωση δηλαδή αύξηση κατά 36,9%. Η αύξηση της βιομηχανικής απασχόλησης στην πρωτεύουσα ήταν 56,2% στην Θεσσαλονίκη 63,6% και στην υπόλοιπη χώρα 16,8%. Δηλαδή στην περίοδο 1958-73 που συμπίπτει με την ένταση της αστικοποίησης, το μεγαλύτερο ποσοστό αύξησης της απασχόλησης προήλθε από τις περιφέρειες των Νομών Αττικής, Πειραιά και Θεσσαλονίκης που το 1973 συγκέντρωναν το 79% της βιομηχανικής απασχόλησης.

Η υπέρμετρη συγκέντρωση των βιομηχανιών στα δύο μεγάλα αστικά κέντρα είχε ως συνέπεια την μη ικανοποιητική αξιοποίηση των πόρων των άλλων περιοχών της χώρας και τελικά αποτέλεσμα την εσωτερική μετανάστευση.

Οι νέες θέσεις εργασίας στον τριτογενή τομέα αναπτυχθηκαν κυρίως στην περιοχή της πρωτεύουσας και κατά δεύτερο λόγο στη Θεσσαλονίκη, πολύ λιγότερο στις άλλες μεγάλες πόλεις και ελάχιστα στον αγροτικό χώρο. Το εργατικό δυναμικό που εγκατέλειπε την γεωργία, κατέκλιση τον τριτογενή τομέα που διογκώθηκε στις παραπάνω περιοχές.

Αυτή η αντικατανομή της απασχόλησης είχε αντικύτους και στο συνδικαλιστικό κίνημα. Η ανάπτυξη των εμπορικών, ναυτιλιακών, τουριστικών και μεταπρατικών δραστηριοτήτων, η περιορισμένη ανάπτυξη της βιομηχανίας γενικά και της βαριάς βιομηχανίας ιδιαίτερα, το μικρό τέλος μέγεθος των επιχειρήσεων όλοι αυτοί οι παράγοντες δεν επέτρεπαν η διαμόρφωση ισχυρού συνδικαλιστικού κινήματος. Τα ελληνικά εργατικά συνδικάτα είναι ιδιαίτερα ευάλωτα σε περιόδους καθοδικής τάσης της οικονομίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VIII

Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ ΣΕ ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΗ ΜΕ ΤΗ ΖΩΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ.

Είναι ανάγκη να σημειωθούν μερικά χαρακτηριστικά της ζωής του χωριού για να γίνει καλύτερα κατανοητός ο προβληματισμός από τη μετακίνηση των αγροτικών πληθυσμών στις πόλεις τόσο από κοινωνικής πλευράς όσο και από ψυχολογικής.

Χαρακτηριστικό της ζωής του χωριού είναι ο συντηρητισμός και η παράδοση. Από την πόλη ξεινούν η τεχνολογία και ο πολιτιστικές ιδέες και αυτό ίσως σημαίνει <<πολιτισμένος>> σε αντίθεση με το πνεύμα του χωριού που ισχύει σαν μορφή <<αγροίκος χωριάτης>>.

Στο χωριό εργάζεται κανείς συνήθως στη φύση και είναι υποχρεωμένος να υφίσταται τις μεταβολές των καιρικών συνθηκών που δεν είναι πάντα ευνοϊκές. Στην πόλη αντίθετα εργάζεται κανείς κάτω από στέγη και συνήθως σε χώρους που θερμαίνονται το χειμώνα. Στο χωριό ο ήλιος ρυθμίζει το ωράριο εργασίας και υπάρχουν περίοδοι αιχμής στη δουλειά ενώ στην πόλη ο χρόνος είναι μετρημένος με ακρίβεια με τις ώρες και τα λεπτά.

Η επικοινωνία των ανθρώπων στο χωριό είναι περισσότερο άμεση και δεν παρεμβάλλονται τεχνολογικά μέσα (τηλέφωνο). Στην πόλη ο άνθρωπος είναι άγνωστος μεταξύ αγνώστων και η επικοινωνία του με τους άλλους είναι επιφανειακή.

Η διασκέδαση στο χωριό είναι σταθμός και κοινωνικό φαινόμενο που φέρει τη σφραγίδα της ομαδικής ζωής (πανηγύρια, γάμοι, Πάσχα), ενώ στην πόλη ρυθμίζεται σύμφωνα με τη θέληση των ατόμων

χωριστά (κέντρα).

Στο χωριό υπάρχει έντονο το στοιχείο της ανδροκρατίας, σε μερικές μάλιστα κοινωνίες είναι εξουθενωτικό για τις γυναίκες. Στην πόλη η γυναίκα αποκτά περισσότερα δικαιώματα και βαδίζει όχι μόνο νομικά αλλά και κοινωνικά στην κατάκτηση της ισότητας των δύο φύλλων.

Στο χωριό η οικονομία εξαρτάται κύρια από τη φύση ενώ στην πό- είναι θέμα οργάνωσης εργασίας. Η συνήθης μορφή κατοικίας στο χωριό χαρακτηρίζεται από αυτοτέλεια και ανεξαρτησία από συνοίκους, ενώ στην πόλη η συγκατοίκηση είναι υποχρεωτική και η ελευθερία κίνησης στο σπίτι περιορισμένη.

<<Θα μπορούσε κανείς να επαναλάβει τα λόγια του DE LACRETELLE: <<Η πόλη έχει όψη ενώ η ύπαιθρος έχει ψυχή>> σημειώνει ο Κυριακίδης στο ίδιο βιβλίο στη σελ.72.

Η πόλη - το Αστύ.

Δεν υπάρχει συμφωνία διεθνώς από πόσους κατοίκους και άνω μια κατοικημένη περιοχή μπορεί να χαρακτηριστεί σαν πόλη. Διάφορες χώρες θέτουν διαφορετικά όρια στον πληθυσμό ενός τόπου για να τον χαρακτηρίσουν σαν πόλη. Στην Ιρλανδία πόλη χαρακτηρίζεται η περιοχή που έχει πάνω από 1500 κατοίκους στην Γερμανία, Γαλλία, Τσεχοσλοβακία και Τουρκία πάνω από 2.000. Στις Η.Π.Α. και το Μεξικό πάνω από 2.500 στο Βέλγιο και τις Κάτω Χώρες το όριο είναι 5.000.

Στην Ελλάδα πόλη χαρακτηρίζεται ένας τόπος που έχει 10.000 κατοίκους και πλέον. Χωρίς χαρακτηρίζεται ο οικισμός που έχει μέχρι 2.000 κατοίκους ενώ ημιαστικό κέντρο χαρακτηρίζεται η κατοικημένη περιοχή με πληθυσμό από 2001 μέχρι 9.999 κατοίκους.

Η Κοινωνιολογία της πόλης αναλύει τη φυσιολογία της πόλης το πνεύμα και το ύφος της σύμφωνα με τη γεωγραφία της (τοπογραφικά: κοντά σε θάλασσα, λίμνη, ποταμό κ.λ.π; αναφορικά με το κλίμα και τις συγκοινωνίες), με τη δημογραφία της, την οικονομία (εμπόριο, εργοστάσια), την Οικιστική (μορφές και κόστος κατοικίας) την Αρχιτεκτονική, το Κυκλοφοριακό, τα πολεοδομικά της προβλήματα την ιστορία της την κοινωνική πρόνοια κ.α. Όλα αυτά τα στοιχεία και άλλα διαμορφώνουν τη ζωή των ανθρώπων που ζουν μέσα στην πόλη.

Γι' αυτό το λόγο δεν υπάρχει ομοιογένεια στον τρόπο ζωής και δεν μπορούν να γενικευτούν για όλες τις πόλεις χαρακτηριστικά ορισμένων πόλεων. Παρά ταύτα οι μεγάλες κυρίως πόλεις παρουσιάζουν μερικές ομοιότητες συνήθως αρνητικές για τη δια-

βίωση των κατοίκων τους όπως είναι: η ανομοιογένεια του πληθυσμού η μεγάλη πυκνότητα, η ανωνυμία, η αποξένωση και οι μεγάλες αντιθέσεις.

« Στη μεγαλούπολη το άτομο χάνει τα ανθρώπινα μέτρα και την προσωπική του υπόσταση μέσα στο αγελαίο πλήθος και όσο αυξάνει ο αριθμός των συμμετόχων στη συμβίωση τόσο μεγαλώνει η μοναξιά του. Στην πόλη γράφει ο Κουν ζουν οι περισσότεροι αντίθετοι ανθρωπinoi τύποι όπως οι περισσότεροι μορφωμένοι και αγράμματοι οι ηγέτικοί τύποι και οι εξαρτημένοι, οι πλουσιότεροι και οι φτωχότεροι, οι καλλιτεχνικοί τύποι και οι τελείως αδιάφοροι για την τέχνη καθώς επίσης οι εσωστρεφείς και οι εξωστρεφείς τύποι. Δεν υπάρχει πόλη που θα μπορούσε κανείς να τη χαρακτηρίσει ως νορμάλ. Κάθε πόλη έχει το δικό της χρώμα και τα δικά της χαρακτηριστικά. Υπάρχουν πολλές ομοιότητες και μεγάλες διαφορές μεταξύ του Παρισιού και της Μόσχας των Αθηνών και της Φρανκφούρτης. Η ιστορία κάθε πόλης δίνει πάντοτε το δικό της χρώμα που δεν είναι άσχετο από την ιστορία της χώρας στην οποία ανήκει η πόλη. » (Κυριακίδης 1982: 37)

Η πόλη ασκεί για έλξη στον άνθρωπο της υπαίθρου διότι προσφέρει υψηλότερη αμοιβή κανονική απασχόληση και περισσότερες ανέσεις. Δεν είναι όμως σπάνιες και οι απογοητεύσεις οπότε αντί για ανοδική κοινωνική μετακίνηση έχουμε καθοδική.

Η πόλη είναι ένα είδος καταφυγίου για πολύ κόσμο που επιζητεί την ανωνυμία και αποφεύγει τον κοινωνικό έλεγχο.

Τούτο ισχύει περισσότερο για τα άτομα που βρίσκονται μεταξύ 20-40 ετών.

Η αποφυγή του κοινωνικού ελέγχου ενεργεί σαν μια απελευθέρωση όχι μόνο από τους θεσμούς και κανόνες ανώφελους αλλά και σαν καταλύτης αρχών κοινωνικής συμβίωσης, με συνέπεια την εμφάνιση αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Το γεγονός της αύξησης των ασφαλιστικών εταιρειών στις πόλεις είναι δείγμα του αισθήματος ανασφάλειας των κατοίκων των πόλεων.

Η πόλη θα προβεί κάποτε αποκλειστική σχεδόν κατοικία της ανθρωπότητας. Όμως ενώ σ' αυτή γεννήθηκε η αστική ελευθερία το φιλελεύθερο φρόνημα του πολίτη που τον προάσπισε παντού και πάντα από τις απολυταρχικές τάσεις της εκάστοτε εξουσίας και είναι ακόμα κέντρο της πολιτιστικής εξέλιξης του ανθρώπου, εντούτοις παρουσιάζεται και σαν τόπος κατάρρευσης.

Ιδιαίτερα η μεγαλούπολη και η βιομηχανική πόλη δείχνουν ότι είναι ένα αφύσικο περιβάλλον για τον άνθρωπο και ιδιαίτερα για τα παιδιά. Η βιομηχανική πόλη που είναι το χαρακτηριστικό προϊόν της κινητικότητας ατόμων από τον αγροτικό στον αστικό χώρο βασίζεται στις βιομηχανικές επιχειρήσεις.

Το περιβάλλον της είναι γεμάτο από θορύβους, βρωμιά, κυκλοφοριακή συμφόρηση και μόλυνση του αέρα.

Είναι ένα κλίμα της αδυναμίας, ανομίας αποξένωσης και χώρος που εμφανίζονται συχνότερα ψυχικές ασθένειες. Η πόλη αυτή χαρακτηρίζεται από τον Αμερικανό Βιολόγο ILTIS σαν ένα γιγαντιαίο πείραμα στην παράλυση της σκέψης μας το οποίο μετατρέπει τον λογικό άνθρωπο σε ένα αντικοινωνικό πλανητικό και άρρωστο ζώδες πράγμα.

Ο MUMFORD χαρακτηρίζει ιδιαίτερα τη <<βιομηχανική πόλη ως το χειρότερο περιβάλλον των πόλεων της ιστορίας>> σημειώνει ο Κυριακίδης το 1982.

Παρουσιάσαμε την πόλη με τις αδρές αυτές γραμμές για να φανεί έντονα η αντίθεση με το χωριό και τη ζωή σ' αυτή για να ερμηνευτεί καλύτερα η ψυχοκοινωνική μεταβολή που υφίσταται ο ως χθές κάτοικος του χωριού και σήμερα κάτοικος της πόλης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΧ

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΤΕΥΤΙΚΗΣ ΚΙΝΗΣΗΣ

Στην θεωρία οι παράγοντες που προκαλούν τις μεταναστευτικές κινήσεις διακρίνονται συχνά σε παράγοντες έλξης προς ένα τόπο και σε παράγοντες απώθησης από έναν τόπο. Η διάκριση είναι αδόκιμη. Διότι προσπαθεί να χαρακτηρίσει το είδος των παραγόντων με βάση τις αντιδράσεις που προκαλούν και όχι ανάλογα με τα κύρια χαρακτηριστικά τους.

Οι αντιδράσεις όμως δεν είναι ποτέ σταθερές. Πράγμα που σημαίνει ότι παράγοντες σταθεροί μπορεί να αλλάζουν χαρακτηριστικά, επειδή άλλαξε ο τρόπος που αντιδρούν οι άνθρωποι σ' αυτούς. Είναι έτσι προτιμότερο να κατατάξουμε τους παράγοντες που οδηγούν στην μετανάστευση ανάλογα με τα εξωτερικά και αναντίρρητα αναγνωρίσιμα χαρακτηριστικά τους.

Ετσι διακρίνουμε τις ακόλουθες ενδεικτικές γενικές κατηγορίες:

Φυσικοί παράγοντες.

Μεταβολές στο φυσικό περιβάλλον που καθιστούν δύσκολη την επιβίωση, π.χ. ξηρασία, πλημμύρες κ.λ.π.

Η σημασία των παραγόντων αυτών είναι μεγαλύτερη όσο χαμηλότερο είναι το επίπεδο της τεχνολογίας και επομένως εντονότερη η εξάρτηση ενός πληθυσμού από τη φύση και την επιτόπια παραγωγή.

Οικονομικοί παράγοντες.

- Ελλειψη απασχόλησης.
- Εποχιακή ανεργία
- Μικροί γεωργικοί κλήροι
- Μικροί απόδοση κλήρων
- Χαμηλά αξία γεωργικών προϊόντων.
- Απουσία κρατικής μέριμνας.
- Διαφορά βιοτικού επιπέδου πόλης - χωριού.

Κοινωνικοί παράγοντες

- Ιατροφαρμακευτική περίθαλψη
- Πολιτιστικές ευκαιρίες - διασκέδαση.
- Άλλα κοινωνικά αίτια

Ψυχολογικοί παράγοντες.

- Ωρίμανση για φυγή
- Μίμηση
- Αστικός τρόπος ζωής
- Περιπέτεια ανεξαρτησία τυχοδιωκτισμός.

Τις φυσικές μεταβολές που αναφέρονται σαν αιτίες μετακίνησης, θα μπορούσε κανείς να τις υπολογίσει μαζί με τους οικονομικούς παράγοντες, δεδομένου ότι ευνοϊκοί φυσικοί όροι ενός χώρου είναι βασικό στοιχείο οικονομικής άνθισης και συνεπώς συντελούν αν μη στην <<έλξη>> πληθυσμών, τουλάχιστον ποτέ στην <<άπωση>>.

Εξαλλου συγκλονιστικά φαινόμενα (π.χ. μεγάλες ξηρασίες στην Ινδία) δεν συμβαίνουν στην Ελλάδα.

Ορισμένοι σεισμοί που έγιναν τα τελευταία χρόνια δεν είχαν σαν συνέπεια την μαζική μετακίνηση μεγάλου αριθμού ανθρώπων ή όταν την είχαν δεν ήταν του χαρακτήρα που μελετάμε εδώ.

Τα κύρια αίτια της μετακίνησης στην Ελλάδα είναι τα οικονομικά, κοινωνικά και ψυχολογικά για τα οποία θα κάνουμε συστηματική ανάλυση παρακάτω.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

Έλλειψη απασχόλησης.

Όλες οι έρευνες δείχνουν πως ο βασικός λόγος της αστυφιλίας είναι η εργασία. Όλοι οι άλλοι λόγοι είναι σε δεύτερη μοίρα <<Όλοι μαζί οι λόγοι μπορούν να συνοψιστούν σε ένα: η βελτίωση των όρων διαβίωσης>>. Σ'όλες τις έρευνες τονίζεται η υπεροχή των οικονομικών κινήτρων σαν αιτία μετανάστευσης, τόσο προκειμένου περί παραγόντων που ωθούν για μετανάστευση, όσο και για παράγοντες που ελκύουν.

Από έρευνες της ΕΣΥΕ σε τέσσερα χωριά της Ελλάδας (Τριάδα Ευβοίας, Άγιος Μάμος Χαλκιδικής Λαγιάδια Πελοποννήσου και Σκύρος) αποδεικνύεται ότι τα αίτια μετανάστευσης είναι κυρίως η έλλειψη απασχόλησης.

Έλλειψη απασχόλησης	83,5%
Έλλειψη γης	6,2%
>> ευκαιριών μόρφωσης	1,9%
Οικογενειακοί λόγοι	1,9%
Λοιποί λόγοι	6,0%
Μη δηλωθέντες λόγοι	0,8%

Η έλλειψη εργασίας σαν το βασικότερο αίτιο μετακίνησης του πληθυσμού φαίνεται και από άλλα στατιστικά στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας που προέρχονται από έρευνα που έγινε το 1962. Πίνακας 5. Σε ερώτηση που τέθηκε από την Στατιστική Υπηρεσία στα υποκείμενα: <<Τι θα θέλατε να υπάρχει στο χωριό για να μη φύγετε>>; δόθηκαν οι παρακάτω απαντήσεις:

Εργασία	30%	
Ζώα χωράφια πόροι ζωής	37%	σύνολο 67%.
Ιατρική περίθαλψη	3%	
Δρόμος ρεύμα νερό	3%	
θα έφευγα οπωσδήποτε	27%	

Είναι χαρακτηριστικό το ποσοστό του 67% των υποκειμένων που ά-
μεναν στο χωριό αν υπήρχαν ευκαιρίες απασχόλησης. Αλλά και
το 27% αυτών που θα έφευγαν οπωσδήποτε (5 εκδοχή) θα έφευγαν
για τον ίδιο βασικό λόγο.

Εποχιακή ανεργία

Ένα στοιχείο που συντελεί στη φυγή πολλών εργατικών χεριών
από το χωριό είναι και η εποχιακή ανεργία. Στο χωριό η εργα-
σία συνήθως είναι εποχιακή και περιορίζεται σε περιόδους αι-
χμής (σπορά, θέρος, τρυγος) με αποτέλεσμα ο υπόλοιπος χρόνος
να μην αξιοποιείται αποδοτικά. Στην πόλη αντίθετα η εργασία
είναι συνεχής έστω και με μικρότερη ημερήσια απόδοση.
Συχνά ο αγρότης κτηνοτρόφος αναγκάζεται να πάρει δάνεια (για
αγορά τραντέρ πχ) που πολλές φορές η εξόφλησή τους είναι δύ-
σκολη και ασύμφερα για τον αγρότη. Αντίθετα στην πόλη το άτο-
μο δεν παίρνει δάνειο ή αν πάρει θα αποδώσει περισσότερο.
Σχετικά αναφέρουν οι Πεπελάσης και Παναγιωτόπουλο (1962) ση-
μαντική είναι η διαπίστωση περί ύπαρξης σοβαρής εποχιακής ανερ-
γίας. Ο χειμώνας και το καλοκαίρι παρουσίαζαν υψηλό ποσοστό
εποχιακής ανεργίας που οφείλεται στην διάρθρωση των καλλιερ-

γειών στην Ελλάδα ενώ άλλες μορφές αγροτικής δραστηριότητας όπως π.χ. η παραγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων, οι οποίες δεν έχουν έντονο εποχιακό χαρακτήρα ελάχιστα επιδρούν σ'ολόκληρη την αγροτική απασχόληση. Αμερικάνικες έρευνες δείχνουν πως όταν οι αγρότες έχουν πλήρη απασχόληση στα κτήματά τους δεν παρουσιάζουν μεγάλο ποσοστό μετακίνησης τόσο επαγγελματικής όσο και γεωγραφικής.

Μικροί γεωργικοί κλήροι

Οι άνθρωποι (αγρότες) διαμαρτύρονται διότι εξαιτίας των συνεχών κατακερματισμών των γεωργικών κλήρων (κυρίως στα ορεινά χωριά) οι κλήροι σμικρύνθηκαν πολύ, με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατή η παραμονή στο χωριό. Γεωργοί με μεγάλες εκτάσεις σπάνια αφήνουν το χωριό τους αφού η απόδοσή τους (των χωραφιών) είναι πολύ ικανοποιητική. Αυτοί που φεύγουν βλέπουν ότι οι ορίζοντες στο χωριό είναι περιορισμένοι και η παραμονή τους στο χωριό δεν έχει νόημα. Οι ίδιοι άνθρωποι έρχονται να εργαστούν στο εργοστάσιο όπου θα έχουν μικρή ημερήσια αμοιβή, όμως σίγουρη και συνεχή. Αν μάλιστα έχουν την ικανότητα για να μάθουν μια εργασία (ημειδίσκηση) τότε η απόδοση της δουλειάς τους θα είναι ασύγκριτα ανώτερη από αυτή του χωριού.

Αντίθετα όπως γράφει ο Αντωνόπουλος στην χώρα μας υπάρχουν εκτάσεις ιδιωτών που κατοικούν από πολλά έτη στην Αθήνα ή στις μεγαλουπόλεις ή και στο εξωτερικό και οι οποίοι αδιαφορούν και δεν τις καλλιεργούν.

Εχοντας άλλους πόρους αδιαφορούν για την καλλιέργεια των εκτάσεών τους είτε είναι γόνιμες είτε όχι. Το γεγονός αυτό έχει σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις στην εθνική οικονομία διότι μένουν αργές εκτάσεις που θα συνέβαλαν θετικά στην αύξηση του εθνικού εισοδήματος.

Μικρή απόδοση κλήρων.

Αν συνδιαστεί ο μικρός γεωργικός κλήρος με το άγονο, πετρώδες, ξηρικό έδαφος, γίνεται σαφές ότι το επίπεδο παραγωγικότητας είναι εξαιρετικά χαμηλό. Έτσι εξαφανίζεται κάθε προοπτική των αγροτών να μένουν στα ορεινά κυρίως χωριά τα οποία όπως θα δούμε άδειασαν κυριολεκτικά.

Το επάγγελμα του γεωργού και του κτηνοτρόφου δεν απέδιδε και κατά συνεπεία οι γεωργοί αναζήτησαν καλύτερη τύχη στην πόλη όχι πια σαν γεωργοί αλλά σαν εργάτες, βιοτέχνες έμποροι κ.τ.λ. Πολλοί απ'αυτούς κατόρθωσαν και κράτησαν και τα χωράφια τους στο χωριό τους ενώ εργάζονταν και έμεναν μόνιμα στην πόλη. <<Στην ερώτηση του MENGRAS <<Πως θα μπορούσε να βελτιωθεί η αγροτική παραγωγή σας>> το 31% από τους κατοίκους των ορεινών χωριών της Ηπείρου που ερευνήθηκαν απαντούν: <<Δεν υπάρχει τρόπος>>, <<δεν γίνεται>> και βλέπουν την καλύτερευση της ζωής μόνο στη φυγή ή στη δυνατότητα επαγγελματικής, μη αγροτική απασχόλησης>> (Κυριακίδης Παύλος 1982 σελ.22).

Χαμηλή αξία γεωργικών προϊόντων.

Ίσως σήμερα (1990 φαίνεται περίεργο ο ισχυρισμός αυτός σαν αιτία φυγής από το χωριό. Πρέπει να σημειωθεί όμως πως τα τε-

λευταία χρόνια κυρίως τα γεωργικά και κτηνοτροφικά προϊόντα πήραν αξία επειδή άδειασαν τα χωριά. Την εποχή που μετακινούνταν οι αγρότες στις πόλεις τα γεωργικά προϊόντα είχαν εξαιρετικά χαμηλή τιμή: Μάλιστα αν προσθεθεί η παρουσία «μεσαζόντων» που παίρνουν πάντα την «μερίδα του λέοντος» γίνεται σαφές πόσο προβληματική ήταν η ζωή στο ελληνικό χωριό και μάλιστα στο ορεινό. Επιπλέον η ελπίδα της δουλειάς στην πόλη είχε σαν αποτέλεσμα την φυγή. Η χρηματοδότηση ασφάλιση εμπορία και διάθεση του προϊόντος των γεωργών ήταν πάντοτε επισφαλής και εξαρτημένη. Η ανυπαρξία έγγυησης για όλα αυτά ανάγκασαν ένα μεγάλο μέρος των αγροτών να εγκαταλείψουν το χωριό και να αναζητήσουν μια μονιμότερη εργασία στην πόλη.

Απουσία κρατικής μέριμνας.

«Τι πρέπει να κάνει το κράτος για να βοηθήσει αυτούς που έρχονται από το χωριό στην πόλη» ήταν η ερώτηση στην έρευνα του Π. Κυριακίδη με θέμα «τα αίτια επιτυχίας των ατόμων που μεταναστεύουν από τα χωριά στις πόλεις» (1982), εντύπωση κάνει το γεγονός ότι το 72% αυτών που ρωτήθηκαν απέρριψε κάθε βοήθεια των μετακινουμένων μετά την μετακίνηση και ζήτησε από την Πολιτεία «να τους βοηθήσει στο χωριό».

Απ' αυτά φαίνεται πως δεν έχει κανένα νόημα η βοήθεια του Κράτους στους μετακινούμενους. Η μόνη λύση είναι η βοήθεια στο χωριό.

Η απουσία επενδύσεων με μακρόπνοα σχέδια που θα μπορούσαν να δώσουν ζωή στην επαρχία δεν μπορεί να παραθεωρηθεί από μια

ανάλυση των αιτιών μετακίνησης. Δεν υπήρχε αποδοτικό σχέδιο γεωργικοτηνοτροφικής πολιτικής. Όταν άρχισαν να εφαρμόζονται τέτοια σχέδια, ήδη είχε φύγει μεγάλο μέρος του πληθυσμού. Στα πλαίσια της γεωργικής πολιτικής είναι η οργάνωση εξαγωγής γεωργικών προϊόντων.

Διαφορά βιοτικού επιπέδου πόλης - χωριά.

Δεν είναι μόνο το χαμηλό βιοτικό επίπεδο του χωριού αυτό που ενεργεί σαν απωθητική δύναμη αλλά και η μικρή έστω αλλά αισθητή διαφορά από τη ζωή της πόλης. Όσο χαμηλό και αν είναι το επίπεδο ζωής στην πόλη είναι εν τούτοις υψηλότερο από το επίπεδο του χωριού. Στο σημείο αυτό υπάρχει πλήρης συμφωνία των ερευνητών.

— «Η οικονομική διαφορά χωριού πόλης γράφει ο ΒΑΧΕΒΑΝΙΣ είναι μια αιτία μετακίνησης .

Οι οικονομικές και κοινωνικές διαφορές μεταξύ χωριού και πόλης υπήρξαν πάντοτε τα βασικά αίτια της αστικοποίησης» υπογραμμίζει ο HORSTMANN» (Κυριακίδης Π. 1982 σελ. 56-57).

Αν εξετάσουμε προσεκτικά τους λόγους που ελκύουν ένα μετακινούμενο από το χωριό στην πόλη θα διαπιστώσουμε πως και η πόλη ασκεί πάνω του μια γοητεία, διότι προσφέρει εκτός από την ευκαιρία απασχόλησης και άλλες δυνατότητες.

Παρατηρώντας λοιπόν τον πίνακα 6 βλέπουμε πως η πόλη προσφέρει και μια «απόλαυση της ζωής» και «ευκαιρίες μόρφωσης».

«Τα παιδιά από την πιο μικρή ηλικία γράφει ο ΜΕΝΤΡΑΣ και οι συνεργάτες τα προβλέπουν πως η ζωή τους θα είναι σιληρή.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

- 85 -

Δεν αγαπούν το χωριό τους και όλα ανεξαρτήτως έχουν την ίδια έντονη επιθυμία να φύγουν>>. Συγχρόνως υπερτιμούν τις δυνατότητες καλύτερης ζωής. Τον κόσμο <<πίσω από τα βουνά τους>> τον φαντάζονται παράδεισο γιατί έχουν έλλειψη πληροφόρησης και υπερεκτιμούν τις δυνατότητες κοινωνικής ανόδου.

<<Δεν υπάρχει μέση οδός, ή γίνεται γεωργός ή σπουδάζει>> συνεχίζει ο ΜΕΝΔΡΑΣ>>.

(Κυριακίδης Π. 1982 σελ. 57).

Αναμφίβολα πολλά αίτια που αναφέρθηκαν πιο πάνω δεν υπάρχουν σήμερα στην έκταση που παρουσιάστηκαν. Τούτο φαίνεται και από το γεγονός ότι πολλοί από τους ερωτηθέντες στην έρευνα επί των αιτιών της επίτυχίας των μεταναστευόντων από τα χωριά στις πόλεις (Π.Κυριακίδης) αφού περιέγραψαν με μελανά χρώματα τη ζωή στο χωριό σε σύγκριση με τη ζωή τους στην πόλη, υπογράμμιζαν κατόπιν ότι σήμερα και στα χωριά η κατάσταση έχει βελτιωθεί σημαντικά.

Πολιτιστικές ευκαιρίες διασκέδαση.

Η μονότονη ζωή του χωριού και ο περιορισμένος κύκλος προσώπων με τα οποία έρχεται κανείς σε επικοινωνία, ανάγκασαν πολλούς ιδιαίτερα νέους, να αφήσουν το χωριό. Η πόλη με τα φώτα και τις βιτρίνες υπόσχεται διασκεδάσεις και ποικίλες απολαύσεις στο θαμπωμένο χωρικό. Στην ανύπαντρη χωρική δίνει ελπίδες πως θα βρει το σύντροφο της ζωής της ή θα της επιτρέψει να <<κάνει τη ζωή της>>. Σε ειδική έκθεση της Ε;Σ.Υ.Ε αναφέρεται: <<είναι αξιοσημείωτο ότι οι <<απολαύσεις της ζωής της πόλεως>> δηλώθηκε ότι έλκυσαν το μεγαλύτερο ποσοστό κοριτσιών παρά αγοριών καθώς επίσης και το μεγαλύτερο ποσοστό αμόρφωτων παρά μορφωμένων ατόμων Ε.Σ.Υ.Ε. 1962 σελ 20).

Άλλα κοινωνικά αίτια

Εκτός από τους λόγους που αναφέρθηκαν, υπάρχουν μερικά άτομα που βρέθηκαν στην πόλη χάρη στα παιδιά τους που σπουδάζουν, φοιτούν σε τεχνική σχολή ή εργάζονται. Μερικά πάλι άτομα που υπηρέτησαν την στρατιωτική τους θητεία στην πόλη θαμπώθηκαν από την ζωή στην πόλη και έμειναν οριστικά στην πόλη και μετά τη θητεία τους. Επίσης δεν πρέπει να αγνοηθεί ο εμφύλιος πόλεμος του 1946-49 ο οποίος έγινε αιτία να μείνει στις πόλεις ένας μεγάλος αριθμός χωρικών, που ήρθαν προσωρινά για να προστατευθούν άλλα μετά τον πόλεμο προτίμησαν τη ζωή της Αθήνας και των άλλων μεγάλων πόλεων.

ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

<<Ωρίμανση>> για φυγή.

Για να φτάσει ο άνθρωπος στο σημείο να εγκαταλείψει έναν τόπο και να αναζητήσει κάποιον άλλον, υφίσταται <<εσωτερικά>> μια ψυχολογική διαδικασία, που καταλήγει στην απόφαση φυγής. Η διαδικασία αυτή γίνεται και σε άτομα που δεν έφυγαν, όμως το συμπέρασμα δεν είναι σε όλους το ίδιο όπως αναφέρθηκε ήδη στην ερώτηση <<τι θα θέλατε να υπάρχει στα χωριά για να μην φύγετε>> το 27% των υποκειμένων απάντησαν ότι θα έφευγαν οπωσδήποτε. Είναι αξιοσημείωτο ότι το 14% αυτών που κατάγονται από πεδινά χωριά και το 34,5% που κατάγονται από ορεινά, θα εγκατέλειπαν οπωσδήποτε το χωριό, πράγμα που δείχνει πως ο τόπος και ο τρόπος ζωής συντελεί στην ωρίμανση αυτή.

Το γεγονός ότι 60% από αυτούς που κατάγονται από το νομό Καβάλας θα έφευγαν οπωσδήποτε από το χωριό, υπογραμμίζει την παραπάνω άποψη. Πρόκειται για άτομα που κατάγονται από άγονα, φτωχά χωριά. Δεν τους συγκινούσε πλέον το χωριό, ενώ τους <<τραβούσε>> η πόλη. Οι άνθρωποι αυτοί είχαν <<ωριμάσει εσωτερικά>> ψυχολογικά για τη φυγή και η εσωτερική αυτή ωρίμανση για μετακίνηση, για φυγή είναι η προϋπόθεση για την πραγματοποίησή της εξωτερικής. Πολλοί από αυτούς, όπως οι ίδιοι ομολογούν, θεωρούνται στο χωριό τους ως απόκληροι ή καταδικασμένοι στη δυστυχία. Η στενότητα της ζωής του χωριού τους γέμισε με αγανάκτηση και πάθος για φυγή. Δεν έλαψαν τη μοίρα τους, αλλά πήραν την απόφαση να δημιουργήσουν μια καλύτερη ζωή για τον εαυτό τους και τα παιδιά τους.

Βασίστηκαν στην εργασία και στις ικανότητές τους.

Επωφελήθηκαν κάθε ευκαιρίας θυσίασαν ανάπαυση και άνεση για να πετύχουν κάτι. Η ανάμνηση της ζωής του χωριού τους όπλισε με υπομονή και επιμονή, ώστε να είναι έτοιμοι να αντιμετωπίσουν τη ζωή της πόλης και όλες τις αντιξοότητες με θάρρος.

Η ωρίμανση για φυγή καλλιεργήθηκε χρόνο με χρόνο και με τη μίμηση.

Μίμηση.

Από έρευνα της Ε.Σ.Υ. που έγινε το 1962 φαίνεται, ότι ο μιμητισμός ήταν ένα ψυχολογικός λόγος να εγκαταλείψουν πολλοί τα χωριά τους και να ζητήσουν εργασία στην Αθήνα. Σ' αυτό, συντέλεσαν σημαντικά παλαιότερα μετανάστες.

«Οι μετανάστες γράφει η έκθεση της ΕΣΥ, διατηρούν εξαιρετικώς στενούς δεσμούς με τη γενέτειράν των. Οι περισσότεροι των μεταναστών είχαν επαφήν με τους συγγενείς των δι' αλληλογραφίας ελάχιστοι μόνο εξ' αυτών, όλοι σχεδόν αρρενες, εδηλώθη ότι δεν τηρούσαν αλληλογραφία με τους συγγενείς των».

Ο σύνδεσμος των μεταναστών με τους δικούς τους φαίνεται και από τις επισκέψεις που έκαναν στο χωριό.

Τακτικές 20% αρρενες 39%, καμιά επικοινωνία 38%, άδητο 3%.
Σύνολο 100%.

«Αι επισκέψεις αυταί συνεχίζει η έκθεση, των μεταναστών αποτελούν σημαντικού δεσμού μεταξύ των χωριών και του έξω κόσμου και πιθανόν να επηρεάζουν τας αντιλήψεις των χωριών περί

της μεταναστεύσεως>>. Η παρουσία πολλών μεταναστών στο χωριό τους λειτουργεί σαν μαγνήτης πάνω στους άλλους χωρικούς. Η όλη εμφάνιση του μετανάστη, που δίνει εικόνα καλοζωισμένου αστού, αποτελεί στοιχεία παρακίνησης για φυγή.

Αστικός τρόπος ζωής.

Οι επισκέπτες μετανάστες στο χωριό φέρουν ένα κοσμοπολίτικο πνεύμα, που αντανάκλα τον αστικό τρόπο ζωής. Οι λίγες έστω ανέσεις της ζωής στην πόλη, ο περισσότερος ελεύθερος χρόνος, τα σχετικά περισσότερα αγαθά που μπορεί να βρει εκεί και όλα τα άλλα στοιχεί ήδη αναφέρθηκαν, εξάπτουν την φαντασία του χωρικού και εξιδανικεύουν τον αστικό τρόπο ζωής.

Το <<απομονωμένο χωριό>>, στο οποίο κανείς δεν μπορεί να ακολουθήσει τον τρόπο αυτό ζωής τουλάχιστον προ 10-12 ετών γίνονταν όλο και περισσότερο τόπος περιορισμένης ζωής, διότι δεν προσέφερε τα πλούσια εκείνα στοιχεία που απολαμβάνει ο αστός.

Περιπέτεια ανεξαρτησία τυχοδιωκτισμός.

Μια μερίδα μεταναστών κυρίως νέων, αναζητεί στην πόλη την περιπέτεια, την ανεξαρτησία. Χωρίς να είναι βέβαιος ο ως χθες χωρικός, ότι θα τακτοποιηθεί στην πόλη, αναχωρεί για το άγνωστο. Δεν έχει ίσως πλεστικά οικονομικά προβλήματα, και θα μπορούσε να αποδώσει και στο χωριό. Σπάει τα δεσμά του κοινωνικού ελέγχου του μικρού περιβάλλοντος του και χάνεται στην κοσμοπλημύρα της πόλης. Χάνει ίσως μερικά χρόνια <<κυνηγώντας χίμαιρες>> κάποτε όμως σταθεροποιείται επαγγελματικά, δημιουργεί οικογένεια

νεια και ακολουθεί την πορεία των πολλών ανθρώπων.

Φυσικά, μέσα στο πλήθος των ανθρώπων αυτών στρατολογούνται και οι τύποι που τροφοδοτούν ίσως τις φυλακές με ανθρώπινο υλικό, και ακόμα πολλές από τις γυναίκες.

Ιδιαίτερα νέες, που ξεκίνησαν έτσι, γίνονται συχνά όργανα εκμετάλλευσης του υποκόσμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΧΙ

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗΣ ΚΙΝΗΣΗΣ

Όπως αναφέρθηκε στην αρχή της μελέτης σκοπός μας είναι ο αντιοπισμός των παραγόντων που προκαλούν την αστυφιλία και τα αποτελέσματα που έχει αντί στο μετακινούμενο άτομο αλλά και στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο.

Βέβαια το φαινόμενο της εσωτερικής μετανάστευσης παρατηρείται σε όλες τις χώρες οι οποίες διέρχονται με μας τον ίδιο οικονομικό μετασχηματισμό. Στην Ελλάδα όμως το πρόβλημα έχει γίνει αρκετά δυσάρεστο διότι:

- υπάρχει υπερβολική αύξηση μιας πόλης, ή δύο
- οι συνθήκες διαβίωσης στις μεγάλες πόλεις χειροτερεύουν ιδιαίτερα μετά την εξαρση της αστυφιλίας.
- ενώ οι συνθήκες διαβίωσης στην πόλη χειροτερεύουν δεν εφαρμόζονται μέτρα για την ανάπτυξη της υπαίθρου, την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων και την καλλυτέρευση του βιοτικού επιπέδου σ' αυτή η οποία εγκαταλείπεται.

Τα αποτελέσματα λοιπόν της αστυφιλίας μπορούμε να τα κατατάξουμε σε τρεις κατηγορίες: ατομικά, κοινωνικά και δημογραφικά. Μπορούμε δε να τα μελετήσουμε σε δύο επίπεδα, στο επίπεδο της περιοχής προέλευσης και στο επίπεδο της περιοχής εγκατάστασης του μετανάστη.

Ατομικά αποτελέσματα.

Στα ατομικά αποτελέσματα στο επίπεδο του τόπου εγκατάστασης θα κατατάξουμε τα προβλήματα προσαρμογής και ένταξης του με-

τανάστη στο νέο του περιβάλλον, και τα θέματα αποδοχής και αφομοίωσης, από το περιβάλλον όπου εγκαταστάθηκε.

Όπου η προσαρμογή στο νέο περιβάλλον ή η δημιουργία αναγνωρισμένων κανόνων συμπεριφοράς, δεν μπορεί να κατορθωθεί, εκεί εμφανίζεται στο μετακινούμενο άτομο το αίσθημα της ανασφάλειας. Τούτο συμβαίνει διότι το άτομο δεν γνωρίζει τα όρια των ικανοτήτων του, και άλλοτε τις υπερβάλλει και άλλοτε τις υποτιμά. Αυτό έχει σαν συνέπεια τις πιθανές ψυχικές ενοχλήσεις. Η προσαρμογή του αυτή, δεν είναι πρόβλημα που μπορεί να λυθεί με κρατική-υπηρεσιακή παρέμβαση ή πρωτοβουλία. Τα προβλήματα προσαρμογής, τα λύνει κανείς μόνος τους ή με τη βοήθεια των δικών του.

— Ο εργαζόμενος σύμφωνα με τον Δ.Μαγκλιβέρα (1978), σαν παράγοντας παραγωγής, προστατεύεται από το νόμο, από την κοινωνική πρόνοια και ασφάλιση ακόμα και στην τυχόν περίοδο της ανεργίας του, από το οργανωμένο κοινωνικό σύνολο, από την συνδικαλιστική του οργάνωση. Σαν άνθρωπος όμως με τα προβλήματα με τις ανησυχίες και τις απαιτήσεις του, ποιός θα τον προστατέψει; Σαν ψυχική οντότητα ποιός τον βοηθά; Ο άνθρωπος γίνεται ολοένα και πιο μοναχικός.

Πως να φέρει ολόκληρη την οικογένειά του στην πόλη ως χθες χωρικός; που να τη στεγάσει; τι να κάνει τους γέροντες γονείς; Ποιός θα κρατήσει τα ανήλικα παιδιά; Γι'αυτό έρχεται ο ίδιος συνήθως στην πόλη, μένει ένα διάστημα μόνος και μετά φέρνει την οικογένειά του.

Στο μεταξύ όμως δημιουργούνται προβλήματα από την απουσία του στο χωριό, προβλήματα με το μικρά παιδιά που τα κρατεί ο παππούς και η γιαγιά.

Με τη γεωγραφική μετακίνηση έχουμε και την απομάκρυνση από τον κύκλο των γνωστών προσώπων-φίλων, συγγενών, γειτόνων δεσμοί που συνδέουν τα άτομα μεταξύ τους στο χώρο και στη νοοτροπία (τρόποι διασκέδασης, τρόποι αντιμετώπισης της ζωής γενικότερα). Είναι πια θέμα ατόμου να ξεπεράσει αυτή τη δυσάρεστη συχνά θέση και να δημιουργήσει νέους δεσμούς με τους ανθρώπους του νέου περιβάλλοντος.

Η μελέτη σχετικών προβλημάτων οδηγεί στη διαμόρφωση της θεωρίας του οριακού ανθρώπου ένας από τους χαρακτηριστικότερους τύπους του οποίου είναι ο μετανάστης.

«Ο όρος «οριακός άνθρωπος» πρωτοδιατυπώθηκε από τον R.E PARK (1928 αναλύθηκε όμως και διευκρινίστηκε σημαντικά από τον E.V. STONEQUIST (1937). Υποδηλώνει τον άνθρωπο που μετέχει σε δύο ή περισσότερα συστήματα παιδείας ή πολιτισμού με αποτέλεσμα να εμφανίζει έντονες συγκρούσεις συνειδήσεως και μη αποδεκτές μορφές συμπεριφοράς. Ο οριακός άνθρωπος είναι έτσι ένα άτομο κοινωνικά μετέωρο». (Κυριακίδης Π. 1982).

Συχνά η εσωτερική ανασφάλεια οδηγεί στο άγχος. Εκτός αυτών η απότομη απόσπαση από το οικείο περιβάλλον και η τοποθέτησή του μέσα σ' ένα κοινωνικό σύνολο άγνωστο, αφιλόξενο αδιάφορο και ίσως εχθρικό επιτείνουν το άγχος.

«Αναγνωρίζεται σαφώς ότι η αστικοποίηση συμβάλλει στην ψυχική αποδιοργάνωση του ατόμου. Οι πιέσεις από την τελείως διαφορετική ζωή των μεγαλουπόλεων και των μεγάλων βιομηχανικών κέντρων (συγκοινωνιακά μέσα θόρυβοι, πλήθος, εντατικοποίηση του ρυθμού των πάντων κ.λ.π.) γράφει ο Γ. Γαλανός, οι απα-

τήσεις της εργασίας (π.χ. απόλυτα καθορισμένο ωράριο εργασίας, πειθαρχία της εργασίας, εντατικοποίηση του ρυθμού της παραγωγής, η επί πολλές ώρες συνέχιση της εργασίας με ελάχιστες διακοπές, οι αναθημιάσεις, οι έντονες οσμές των διαφόρων βιομηχανιών η απασχόληση στις χειρότερες και στις βαρειές εξαντλητικές εργασίες δημιουργούν δυσκολίες που πιέζουν και συνθλίβουν» (Γαλανός 1977 σελ 78-79).

Επιπλέον όταν οι μεταβολές στο κοινωνικό επίπεδο των μετακινουμένων συμβαίνει να είναι αλματώδεις, τότε υπάρχει το ενδεχόμενο ψυχικών διαταραχών. Μια ενδιαφέρουσα έρευνα για την κατανομή των ψυχονευρώσεων και των σχιζοφρενών στο NEW HAVE CONN οδήγησε στο συμπέρασμα ότι σύμφωνα με το μορφωτικό επίπεδο και την επαγγελματική τοποθέτηση οι σχιζοφρενείς και οι ψυχοευρωτικοί ήταν σημαντικά περισσότεροι μεταξύ των προσώπων εκείνων που είχαν μεγαλύτερη κοινωνική άνοδο σε σύγκριση με τον υγιή πληθυσμό.

Η επικοινωνία στην πόλη είναι απρόσωπη επιφανειακή προσωρινή και τμηματική με συνέπεια ο αστός να χάνει τον αυθορμητισμό στην εκφράσή του, την ηθική και την αίσθηση της συμμετοχής του που απορρέει από τη ζωή σε μια ολοκληρωμένη κοινωνία.

Η συσχέτιση πυκνότητας πληθυσμού σε ορισμένες περιοχές της πόλης με κοινωνικά παθολογικά φαινόμενα έδειξε ότι με την αύξηση της πυκνότητας παρουσιάζεται μείωση των γεννήσεων, μεγαλύτερη θνησιμότητα, αύξηση των αφοροδισίων νοσημάτων, αύξηση της εγκληματικότητας των ανηλίκων και γενικά της εγκληματικότητας και των ψυχικών νοσημάτων.

Στο επίπεδο του τόπου προέλευσης του μετάναστη παρατηρούμε προβλήματα αποξένωσης που είναι συνάρτηση διαφόρων παραγόντων όπως λ.χ. η απόσταση η ευκολία (η δυσχέρεια) και η συχνότητα επικοινωνιών ο χρόνος παραμονής μακριά από τον τόπο προέλευσης και ο βαθμός της θετικής συναισθηματικής πρόσδεσης με τον τόπο αυτόν κατά την στιγμή της αναχώρησης.

Κοινωνικά αποτελέσματα.

Στα κοινωνικά αποτελέσματα μπορούμε να κατατάξουμε φαινόμενα που αφορούν ολόκληρα κοινωνικά σύνολα. Μεταξύ αυτών τα κυριότερα είναι τα ακόλουθα: α) η διατάραξη της κοινωνικής ισορροπίας και οι μεταβολές στην κοινωνική δομή στον τόπο προέλευσης και στον τόπο εγκατάστασης, β) η τάση των μεταναστών να συσπειρώνονται σε εθνικά φυλετικά ή τοπικά προσδιορισμένους οικισμούς ή να συγκροτούν εθνικές γλωσσικές ή άλλες μειονότητες. γ) τα προβλήματα αποδοχής και αφομοίωσης ορισμένων κατηγοριών μεταναστών από τον γηγενή πληθυσμό. Αρνητικές εκδηλώσεις των προβλημάτων αυτών αποτελούν τα φαινόμενα των φυλετικών θρησκευτικών και άλλων διακρίσεων, τα συστήματα ελέγχου και ποσόστωσης των μεταναστών κατά φύλες ή εθνότητες ή κατά τόπο προέλευσης.

Δημογραφικά αποτελέσματα.

Η μετανάστευση έχει τέλος και δημογραφικά αποτελέσματα που μπορούμε να τα διακρίνουμε σε βραχυδρόνια ή άμεσα και σε μακροχρόνια ή έμμεσα. Στα βραχυχρόνια ή άμεσα αποτελέσματα ανήκουν α) η μείωση του πληθυσμού στον τόπο προέλευσης και η αύξηση του στον τόπο εγκατάστασης β) η αποκατάσταση ή διατά-

ραξη της ισοροπίας μεταξύ των δύο φύλων στις αναπαραγωγικές ηλικίες και γενικά η μεταβολή στη δομή του πληθυσμού στους τόπους προέλευσης και εγκατάστασης γ) η μεταβολή του μεγέθους και της σύνθεσης του εγαμικού δυναμικού του τόπου προέλευσης και του τόπου εγκατάστασης. Το κυριότερο μακροχρόνιο ή έμμεσο δημογραφικό αποτέλεσμα της μετανάστευσης είναι ο κίνδυνος μείωσης της γεννητικότητας του πληθυσμού στον τόπο προέλευσης των μεταναστών, εξαιτίας της αναχώρησης ατομών της αναπαραγωγικής ηλικίας που θα σχηματίζουν οικογένειες. Ο κίνδυνος αυτός αποτελεί βέβαια συνάρτηση της έκτασης και της σύνθεσης του μεταναστευτικού ρεύματος από τη μια και της αναλογίας των φύλων από την άλλη.

Εάν π.χ. στον τόπο προέλευσης υπάρχει πλεόνασμα ανύπαντρων νέων ανδρών η αναχώρηση τους δεν θα επηρεάσει σημαντικά την μελλοντική γεννητικότητα αφού έτσι αλλιώς το πλεόνασμα αυτό θα είχε περιορισμένες δυνατότητες δημιουργίας οικογενειών. Από την άλλη πλευρά η εγκατάσταση μεταναστών σε ένα τόπο δεν σημαίνει από μόνη της άσκηση ευνοϊκής επίδρασης στην γεννητικότητα του τόπου εγκατάστασης π.χ. η εγκατάσταση των προσφύγων της Μικράς Ασίας στην Ελλάδα άσκησε ευεργετική επίδραση στην γεννητικότητα του ελληνικού πληθυσμού (Βαλαώρας 1939). Αντίθετα το 1930 ο αριθμός των άγαμων ελλήνων μεταναστών στις Η.Π.Α. ήταν κατά 40% ανώτερος από τον αντίστοιχο αριθμό των άλλων ευρωπαϊκών μεταναστών (Πολύζος 1947) πράγμα που σημαίνει ότι η συμμετοχή του ελληνικού μεταναστευτικού ρεύματος στην διαμόρφωση της αμερικανικής γεννητικότητας ήταν περιορισμένη.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

Περίληψη - Συμπεράσματα.

Όπως αναφέρθηκε στην εισαγωγή σκοπός της έρευνας αυτής ήταν να εξετάσει τα αίτια που δημιούργησαν την αστυφιλία στην Ελλάδα κατά την μεταπολεμική περίοδο, και τις επιπτώσεις αυτής.

Παρουσιάσαμε την κατάσταση του αγροτικού και του αστικού τομέα της οικονομίας, το επίπεδο ζωής της πόλης και του χωριού. Στα αίτια της μετακίνησης αναφέραμε τα αρνητικά σημεία της ζωής στο χωριό. Στα αποτελέσματα αναφερθήκαμε και στα αρνητικά σημεία της ζωής στην πόλη. Αναφέροντας τα αρνητικά σημεία της ζωής του χωριού και της πόλης δεν θέλουμε να υποστηρίξουμε καμιά θέση σχετικά με την μετακίνηση των ατόμων. Δηλαδή ούτε ότι τα άτομα πρέπει να μένουν στο χωριό, ούτε να μεταναστεύουν προς τις πόλεις. Στόχος μας λοιπόν δεν είναι να υποστηρίξουμε έμμεσα κάποια θέση αλλά να εντοπίσουμε τις προϋποθέσεις που θα επιτρέψουν στο άτομο να <<δημιουργήσει>> στο περιβάλλον που ζει.

Από την ανάλυση που προηγήθηκε συμπεραίνουμε τα εξής:

α. Ο βασικός σκοπός κάθε μετακίνησης εσωτερικού μετανάστη είναι να πετύχει ένα ανώτερο επίπεδο ζωής από εκείνο στο οποίο βρισκόταν πριν μετακινηθεί. Όμως θα ήταν σφάλμα να υποστηρίξει κανείς ότι επιτυχία σημαίνει μόνο αύξηση εσόδων, άλλωστε η οικονομική επιτυχία είναι όρος τόσο σχετικός ώστε η εκτίμηση της μπορεί να γίνει μόνο με συγκρίσεις εσόδων κατά τόπους χώρες και χρονικές περιόδους δεδομένου ότι ο <<φτωχός>> μιας πλούσιας χώρας είναι σε οικονομικό επίπεδο σημαντικό υψηλότερο, του μέσου όρου ενός ατόμου μιας υπό ανάπτυξης χώρας.

Επιτυχία σημαίνει συμμετοχή στα πολιτιστικά αγαθά της κοινωνίας όπως είναι η παιδεία η τέχνη η άνετη κατοικία τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και η σωστή αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου.

β. Από τη συνεχή μετακίνηση μεγάλων ανθρώπων μαζών προς τα μεγάλα κέντρα της χώρας, ιδιαίτερα προς την περιφέρεια της πρωτεύουσας και το πολεοδομικό συγκρότημα της Θεσσαλονίκης προκαλούνται σοβαρές διαταραχές όχι μόνο στις εγκαταλλειπόμενες περιοχές αλλά και σε εκείνες της εγκαταστάσεως των μεταναστών. Οι δυσμενείς επιπτώσεις από το συνεχές κύμα φυγής, προσλαμβάνουν αλυσωτό χαρακτήρα, επηρεάζοντας όλες τις επί μέρους ευφάνσεις του κοινωνικού και οικονομικού βίου της χώρας.

Διαπιστώσαμε ότι ο χαμηλός και συνεχώς και επιβραδυνόμενος ρυθμός αύξησης του πληθυσμού οφείλεται κυρίω στην έξαρση της αστυφιλίας και τη μείωση της γεννητικότητας.

γ. Η γεωγραφική μετακίνηση ευνοεί την αξιολογική μετακίνηση τόσο των ατόμων όσο και των ομάδων. Η γεωγραφική μετακίνηση αλλάζει τον τομέα αξιολογικής κοινωνικής μετακίνησης την ανοίγει διαφορετικούς ορίζοντες στο άτομο. Αυτό έχει σαν συνέπεια την αλλαγή απασχόλησης. Οι μετακινήσεις των εργαζομένων από ένα επάγγελμα σε άλλο είναι από τα καίρια φαινόμενα της σύγχρονης οικονομίας. Οι κοινωνικές συνέπειες των μετακινήσεων αυτών είναι σημαντικές (π.χ. εγκατάλειψη υπαίθρου, προλεταριοποίηση).

δ. Η μετακίνηση της αγροτικής οικογένειας στην πόλη σημαίνει εκτός από την πτώση του αριθμού των γεννήσεων και αμβλυνση των

παραδοσιακών λειτουργιών της όπως των οικονομικών μορφωτικών ψυχαγωγικών θρησκευτικών καθώς και της προνοίας.

Η μετατροπή του αγρότη σε βιομηχανικό εργάτη δημιουργεί μέδσα στου συναισθηματικές πιέσεις. Συντελεί στην αποδιοργάνωση του θεσμού της οικογένειας αμβλύνει τα ήθη τα έθιμα και τις θρησκευτικές ειδηλώσεις. Η μετατροπή αυτή θα έχει σαν συνέπεια την αύξηση των φυσικών και υλικών αναγκών τις αλλαγές σε κατοικίες κτίρια δρόμους, επικοινωνίες και υπηρεσίες.

ε. Οι μεγαλουπόλεις προκαλούν συστολή και μαρασμό των λοιπών πόλεων και των αγροτικών κέντρων.

στ. Η αστικοποίηση συμβάλλει στην ψυχική αποδιοργάνωση του ατόμου. Οι πιέσεις από την τελείως διαφορετική ζωή στις μεγαλουπόλεις και τα μεγάλα βιομηχανικά κέντρα (θόρυβος πλήθος) οι απαιτήσεις της εργασίας (ωράρια, πειθαρχία, εντατικοποίηση ρυθμού παραγωγής) δημιουργούν αξεπέραστες δυσκολίες που πιέζουν και συνθλίβουν.

Επιπλέον όταν οι μεταβολές στο κοινωνικό επίπεδο των μετακινουμένων συμβαίνει να είναι αλματώδεις τότε υπάρχει το ενδεχόμενο ψυχικών διαταραχών.

ζ. Η επικοινωνία στην πόλη είναι απρόσωπη επιφανειακή προσωρινή και τμηματική με συνέπεια ο αστός να χάνει τον αυθορμητισμό του στη έκφραση του στην ηθική και την αίσθηση της συμμετοχής του που απορρέει από τη ζωή σε μια ολοκληρωμένη κοινωνία.

η. Τέλος η συσχέτιση πυκνότητας πληθυσμού σε ορισμένες περιοχές της πόλης με κοινωνικά παθολογικά φαινόμενα, έδειξε ότι με την αύξηση της πυκνότητας παρουσιάζεται μείωση της γεννητικότητας, μεαλύτερη θνησιμότητα, αύξηση αφροδισίων νοσημάτων αύ-

ξηση της εγκληματικότητας των ανηλίκων και γενικά της εγκληματικότητας και των ψυχικών νοσημάτων.

Εισηγήσεις.

Από τα συμπεράσματα που αναφέραμε καταλήγουμε στην παρακάτω διαπίστωση ότι αν και η ζωή στην πόλη είναι πάρα πολύ δύσκολη οι άνθρωποι συνεχίζουν να προτιμούν την πόλη από το χωριό. Αυτό σημαίνει ότι τα αίτια της μετακίνησης στηρίζονται περισσότερο στους παράγοντες απώθησης από το χωριό και λιγότερο στους παράγοντες έλξης από την πόλη. Καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η ύπαιθρος έχει ανάγκη από αναβάθμιση και εκσυγχρονισμό. Όταν θεσμοί εκσυγχρονίζονται και δημιουργούν τις κατάλληλες προϋποθέσεις τότε αξιοποιούνται και οι ικανότητες των ατόμων, και συνεπάγονται στις επιμέρους επιτυχίες των ατόμων. Στις προϋποθέσεις αυτές μπορούμε να συμπεριλάβουμε.

α. Την ανάγκη ανάδασμών σε πολλά χωριά τις δανειοδοτήσεις των αγροτών και την παράκολλούθηση από γεωπόνους όλων των διαδικασιών παραγωγής, την υποστήριξη και αξιοποίηση των προϊόντων την απαλλαγή από μεσάζοντες τις αναδιαρθρώσεις των καλλιεργειών με επιστημονικά οικονομικά κριτήρια, τις εγκαταστάσεις για αρδεύσεις και παραγωγή, την εμπορία και χρήση λιπασμάτων, τη χάραξη σύγχρονων δρόμων όχι μόνο σ' όλα τα χωριά αλλά και στους αγρούς για άνετη και οικονομική διακίνηση των προϊόντων.

Θα εδραιωθεί έτσι μια υγιής αγροτική οικονομία που θα εξασφαλίζει σταθερά επαρκές καθαρό εισόδημα για την διατήρηση της παραγωγικής ικανότητας των αγροτών. Θα εξασφαλισθεί στην υπαίθρο εργασία για καθημερινή απασχόληση των αγροτών και των ακτημόνων εργατών. Θα δημιουργηθούν έτσι οι οικονομικές βάσεις πέρα της κοινωνικής της παραγωγικής ικανότητας των αγροτών και της διαβίωσης των μόνιμα σαν κάτοικοι της υπαίθρου.

β. Την φροντίδα για την υγεία την ενίσχυση ιατρικών σε αγροτικές περιοχές πέρα από την τυπική παρουσία ενός αγροτικού γιατρού τη διαφώτιση του κοινού για την πρόληψη ατυχημάτων τη νοσοκομειακή και φαρμακευτική περίθαλψη.

γ. Επισυγχρονισμό όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης με εισαγωγή στα προγράμματα, μαθημάτων σχετιών με την οικονομία (επενδύσεις) την διαμόρφωση των προγραμμάτων, των ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών δικτύων, την δημιουργία προϋποθέσεων ανόδου της πολιτιστικής στάθμης στα χωριά και στις πόλεις (αθλητικά κέντρα, κολυμβητήρια, θέατρα, χορωδίες) τις δρομολογήσεις λεωφορείων την επέκταση του τηλεφωνικού δικτύου του ΟΤΕ σε όλα τα χωριά.

δ. Την έρευνα και αξιοποίηση του υπόγειου πλούτου στους τόπους που υπάρχει και όχι μόνο στην Αθήνα και Θεσσαλονίκη. Η εκμετάλλευση των φυσικών πόρων της χώρας μας είναι θεμέλιο για την ανάπτυξη των παραγωγικών κλάδων. Γι' αυτό και έχει προέχουσα σημασία η συντήρηση του επικλινούς εδάφους ιδιαίτερα με την προστασία της θαμνώδους και της δασικής βλάστησης και τη χρησιμοποίηση όσο το δυνατό επωφελέστερα των βρόχιων των επιφα-

νειαικών και των υπογείων υδάτων με υδρολιπάνσεις και αρδεύσεις.

ε. Την δημιουργία σε κεφαλοχώρια ειδικών βιοτεχνικών μονάδων την μέριμνα για στέγη στα χωριά και τις πόλεις και τη φροντίδα για ένα περιβάλλον ανθρώπινο, καθαρό, υγιεινό, πολιτισμένο.

στ. Θετική επίσης προσφορά στην αντιμετώπιση της αστυφιλίας θα έχει η αποκέντρωση. Με τον όρο αυτό εννοούμε την αύξηση των υπηρεσιών των οποίων η παροχή είναι αποκλειστική ευθύνη και αρμοδιότητα των οργάνων τοπικής αυτοδιοίκησης. Τα τελευταία χρόνια γίνεται πολύ θόρυβος για την τοπική αυτοδιοίκηση.

Πολλοί ελπίζουν σ' αυτή για μια καλύτερη κοινωνία. Η Πολιτεία πάντα υπόσχεται μεταφορά εξουσίας <<προς το λαό>> και η τοπική αυτοδιοίκηση πάντα διεκδικεί. Αλλά τι ακριβώς διεκδικεί; Ποιός την εκφράζει την Τ.Α. και πως;

Πως προετοιμάζεται η Τ.Α. για να αντιμετωπίσει την αποκέντρωση;

Η πορεία προς την αποκέντρωση και την πραγματική λαϊκή συμμετοχή με ρυθμούς αρκετά ικανοποιητικούς θα είναι από τις ριζικές λύσεις όχι μόνο για την αντιμετώπιση της αστυφιλίας και των επιπτώσεων της αλλά θα αναβαθμίσει και θα εκσυγχρονίσει την ελληνική ύπαιθρο και γενικά ολόκληρη την ελληνική κοινωνία.

Όπως έχει αναφερθεί η αστυφιλία είναι και παγκόσμιο φαινόμενο αλλά και φυσιολογικό. Πιστεύουμε ότι δεν είναι δυνατόν να εξαλειφθεί τελείως, αλλά αυτό που μπορεί να γίνει είναι να σταματήσει αυτή η ανισομερή ανακατανομή του πληθυσμού με τη

συγκέντρωση αυτού στην Αθήνα και Θεσσαλονίκη.

Πρέπει να αναπτυχθούν και οι άλλες πόλεις ώστε να μην συγκεντρώνεται όλο το μετακινούμενο ρεύμα στις δύο αυτές πόλεις και να μην έχουμε τα αρνητικά σημεία της ζωής των πόλεων τα οποία έχουμε αναφέρει.

Βέβαια αυτό δεν είναι δυνατόν να γίνει σε ένα ή δύο χρόνια.

Στην Ελλάδα όμως η αστυφιλία είναι φαινόμενο πολλών δεκαετιών και ακόμα δεν έχει γίνει καμιά σοβαρή προσπάθεια για την ανάπτυξη των άλλων πόλεων, αλλά και για την αναβάθμιση και τον εκσυγχρονισμό της υπαίθρου. Ήδη βρισκόμαστε στα τέλη του 20ου αιώνα και τα βήματα που έχουν γίνει στην Ελλάδα για την αναβάθμιση της επαρχίας, είναι πολύ λίγα και έχουν γίνει με πολύ αργό ρυθμό.

Πάντα, νομίζαμε, υπάρχουν σχέδια και προγράμματα για εφαρμογή και αντιμετώπιση των αρνητικών συνεπειών της αστυφιλίας. Οι υπεύθυνοι όμως της εκάστοτε κυβέρνησης δεν προβαίνουν στην εφαρμογή αυτών των προγραμμάτων, για διαφόρους λόγους, με κυριότερους τους πολιτικούς.

Είναι λοιπόν εθνική ανάγκη να εφαρμοστεί μια κατάλληλη πολιτική, σε όσο το δυνατόν σύντομο χρονικό διάστημα, που θα αποβλέπει στην εξυγείανση της αγροτικής οικονομίας, μιας και αυτή είναι ο πρώτος παραγωγικός κλάδος της ελληνικής οικονομίας, ενώ οι αγρότες μας είναι η πολυπληθέστερα και ηθικωτέρα μερίδα του ελληνικού πληθυσμού που εργάζεται μάλιστα υπό σκληρές συνθήκες.

П А Р А Р Т Н М А

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Εσωτερική μετανάστευση κατά γεωγραφικό διαμέρισμα, 1955-61 και 1965-71 (σε χιλιάδες)

Γεωγραφικό Διαμέρισμα	Από τους οποίους					
	Σύνολο εσωτερικών μεταναστών		Εντός του ιδίου διαμερίσματος		Προς Περιφέρεια Πρωτεύουσας	
	1955-61	1965-71	1955-61	1965-71	1955-61	1965-71
Περιφ. Πρωτεύουσας	40,5	65,2	-	-	-	-
Λοιπή Στερεά Ελλάς & Εύβοια	96,2	116,4	44,3	45,5	42,2	55,7
Πελοπόννησος	136,6	119,7	62,1	46,7	65,5	63,1
Ιόνιοι Νήσοι	24,1	22,0	7,6	6,7	12,2	11,4
Ηπειρος	42,3	47,0	17,9	19,5	15,4	17,1
Θεσσαλία	61,4	80,9	35,8	36,9	15,1	26,2
Μακεδονία	122,5	176,6	92,3	130,9	17,4	28,4
Θράκη	17,3	33,7	10,7	12,2	1,8	7,7
Νήσοι Αιγαίου	52,0	45,2	18,9	13,7	28,1	25,4
Κρήτη	51,8	57,8	29,0	28,7	20,3	21,2
<u>Σύνολο (000)</u>	644,8	764,5	318,6	340,8	218,2	256,1
%	100	100	49	45	34	33,5

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε. 1963 και 1973β

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Εσωτερική μετανάστευση κατά φύλο. Ελλάδα 1955-61,
1965-71 και 1975-81 (σε χιλιάδες).

	1955 - 61		1965-71		1975-81	
	Ανδρες	Γυναίκες	Ανδρες	Γυναίκες	Ανδρες	Γυναίκες
Όλο εγκατασταθέντων	313,4	331,4	370,9	393,6	534,4	556,5
Εγκατασταθέντες σε:						
αστικές περιοχές	198,0	210,4	255,7	266,2	397,0	416,4
ημιαστικές περιοχές	38,5	37,9	48,1	50,2	55,3	56,3
αγροτικές περιοχές	76,9	83,1	67,1	77,1	81,9	83,8

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε. 1985.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Πολεοδομικά συγκροτήματα. Αριθμός κατοίκων Ποσοστιαία αύξηση. 1961, 1971, και 1981.

Πολεοδομικά συγκροτήματα	Αριθμός κατοίκων			Αύξηση % μεταξύ	
	1961	1971	1981	1961	1971-81
Π.Σ. Πρωτεύουσας	1.852.701	2.540.241	3.027.331	37,1	19,2
Π.Σ. Θεσσαλονίκης	380.648	557.360	706.180	46,4	26,7
Π.Σ. Πατρών	103.985	120.847	154.596	16,2	27,9
Π.Σ. Ηρακλείου	69.983	84.710	110.958	21,0	31,0
Π.Σ. Βόλου	81.383	88.295	107.407	8,5	21,6
Π.Σ. Χανίων	50.789	53.026	61.976	4,4	16,9
Π.Σ. Αγρινίου	33.281	41.794	45.087	25,6	7,9
Π.Σ. Καλαμάτας	41.340	40.402	43.235	-2,3	7,0
Π.Σ. Κατερίνης	30.095	30.512	39.895	1,4	30,8
Π.Σ. Χίου	30.465	30.021	29.742	-1,5	-0,9
Π.Σ. Αιγίου	22.698	23.756	25.723	4,7	8,3
Π.Σ. Ερμούπολεως	17.231	16.082	16.595	-6,7	3,2
Π.Σ. Σπάρτης	13.634	13.432	14.388	-1,5	7,1

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. 1981

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Αίτια μεταναστεύσεων

Ηλικία	Ελλειψη εργασίας	Ελλειψη γης	Ελλειψη επιχειρησιών μόρφ.	Λοιποί λόγοι	Σύν	N
	63,9	9,7	2,4	22,1	100	380
- 25	77,4	5,1	0,9	22,2	100	234
26 - 35	60,4	8,3	0,7	29,2	100	144
46 - 45	52,5	14,8	4,9	24,6	100	61
46 +	47,2	7,5	5,7	30,2	100	53

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος:

Εκθεσις δοκιμαστικής έρευνας επί των κινήτρων και των συνθηκών μεταναστεύσεως του πληθυσμού των αγροτικών περιοχών (1962).

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

Λόγοι που ελκύουν τον μετανάστη
από το χωριό στην πόλη

	Ευκαιρίες απασχόλησης	Υψηλότερο εισόδημα	Απόλαυση της ζωής	Ευκαιρίες μόρφωσης	Λοιποί λόγοι	%	N
Αρρενες	56,1	26,3	11,8	2,9	2,9	100	380
Θήλειες	50,9	2,7	30,4	-	16,1	100	112

Πηγή: Εθν. Στατ. Υπηρεσ.: Ειθεσεις.....(1962), σελ. 44

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Κάτοικοι ανά γιατρό στην Αθήνα και σε μερικές
επαρχίες το 1959 και το 1986

				1959	1986
1.	Αθήνα - Αττική	ένας (1) γιατρός	για	362 κατοίκους	187
2.	Πελοπόννησος	>>	>>	1.580 >>	553
3.	Ηπειρος	>>	>>	2.250 >>	463
4.	Θράκη	>>	>>	2.700 >>	522

Από τους 9.942 γιατρούς της Ελλάδος οι 5.395 ήταν το 1959 εγκατεστημένοι στην Αττική, ενώ από τους 30.491 το 1986 οι 16.499 ήταν εγκατεστημένοι στην Αθήνα.

Πηγή: Στατιστική επετηρίδα, 1959.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

Κάτοικοι ανά νοσοκομειακή κλίνη 1959, 1986

	1959	1986
1. Περιοχή πρωτεύουσας.....	74.....	97
2. Θεσσαλία.....	401.....	269
3. Μακεδονία.....	211.....	189
4. Ηπειρος	417.....	370
5. Θράκη.....	569.....	427

Πηγή: Στατιστική επετηρίδα της Ελλάδας.

Ο πληθυσμός της Ελλάδας κατά πολεοδομικά συγκροτήματα το 1961, 1971 και 1981.

Πολεοδομικά Συγκροτήματα	Αριθμός Κατοίκων			Απόλυτη αύξηση			
	1961	1971	1981	1961-71	1961-81	1961-71	1971-1981
Π.Σ. Πρωτευούσης	1852709	2540241	3027331	687.532	487.090	37,1	19,2
Π.Σ. Θεσ/νίκης	380.648	557.360	706.180	176.712	148.820	46,4	26,7
Π.Σ. Πατρών	103.985	120.847	154.596	16.842	33.749	16,2	27,9
Π.Σ. Ηρακλείου	69.983	84.710	110.958	14.727	26.248	21,0	31,0
Π.Σ. Βόλου	81.383	88.255	107.407	6.912	19.112	8,5	21,6
Π.Σ. Χανίων	50.789	53.026	61.976	2.237	8.950	4,4	16,9
Π.Σ. Αγρινίου	33.281	41.794	45.087	8.513	3.293	25,6	7,9
Π.Σ. Καλαμάτας	41.340	40.402	43.235	- 938	2.833	-2,3	7,0
Π.Σ. Κατερίνης	30.095	30.512	39.895	417	9.383	1,4	30,8
Π.Σ. Χίου	30.465	30.021	29.748	-444	- 279	-1,5	- 0,9
Π.Σ. Αιγαίου	22.698	23.756	25.723	1058	1.967	4,7	8,3
Π.Σ. Ερμούπολεως	17.231	16.082	16.595	-1.149	513	-6,7	3,2
Π.Σ. Σπάρτης	13.634	13.432	14.388	- 20,2	956	-1,5	7,1

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. 1981

ΠΙΝΑΚΑΣ 10

ΕΞΕΛΙΞΙΣ της πυκνότητας του πληθυσμού
κατά περιοχές (1961 - 1971).

Περιοχές	(Κάτοικοι κατά τ. χλι).		1981	Διαφορά	
	1961	1971		1961-71	1971-81
Περιφέρεια Πρωτεύουσας	4.620,22	5.935,14	7.089,8	+1.314,92	+ 1.154,66
Στερεά Ελλάδα και Εύβοια	39,7	40,5	45,1	+ 0,8	+ 4,6
Πελοπόννησος	51,1	46,0	47,4	- 5,1	+ 1,4
Ιόνιοι Νήσοι	92,1	79,9	79,2	- 12,2	- 0,7
Ηπειρος	38,3	33,7	35,3	- 4,6	+ 1,6
Θεσσαλία	49,6	47,5	49,6	- 2,1	+ 2,1
Μακεδονία	55,4	55,3	62,1	- 0,1	+ 6,8
Θράκη	41,6	38,4	40,2	- 3,2	+ 1,8
Νήσοι Αιγαίου	52,6	46,1	47,0	- 6,2	+ 0,9
Κρήτη	58,0	54,8	60,2	- 3,2	+ 5,4
Ελλάς	63,6	66,5	73,8	+ 2,9	+ 7,3

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. 1981.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11

Επιφάνεια, πληθυσμός και εκατοστιαία κατανομή αυτών κατά
 <<περιοχές>> (γεωγραφικά διαμερίσματα), 1981.

Γεωγραφικά	Επιφάνεια	%	Αριθμός κατοίκων	%
Σύνολον Ελλάδος	131.944	100	9.740.417	100%
1. Περιφέρεια Πρω- τευούσης.	433	0,3	3.027.331	30,8
2. Λοιπή Στερεά Ελλάς και Εύβοια	24.475	18,5	1.099.841	11,2
3. Πελοπόννησος	21.439	16,3	1.012.528	10,3
4. Ιόνιοι Νήσοι	2.307	1,7	182.651	1,8
5. Ηπειρος	9.203	7,0	324.541	3,3
6. Θεσσαλία	13.904	10,5	695.654	7,0
7. Μακεδονία	34.203	25,9	2.121.953	21,6
8. Θράκη	8.578	6,5	345.220	3,5
9. Νήσοι Αιγαίου	9.071	6,9	428.533	4,3
10. Κρήτη	8.331	6,3	502.165	5,1

Πηγή: Στατιστική Επετηρίς της Ελλάδος, 1981.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ Κ: Η επαρχία Ελλάδα δεν μόνο η Αθήνα.
Εκδόσεις <<Ηπειρωτικής εστίας<<. Ιωάννινα 1953.
2. ΒΑΛΑΩΡΑ Β: Ουρμπανισμός παραγωγή και απασχόληση των Ελλήνων. Ανάτυπο του περιοδικού <<Παρνασσός>> τόμ ΙΗ΄αρ.
3. Αθήνα 1976.
3. ΓΑΛΑΝΟΣ Γ: Το άγχος. Έκδοση Μπουκουμάνης.
Αθήνα 1977.
4. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας:
Εκθεσις δοκιμαστικής ερεύνης επί των κινήτρων, και των συνθηκών μεταναστεύσεως του πληθυσμού των αγροτικών περιοχών
Αθήνα 1962. Στατιστική Επετηρίς της Ελλάδας 1981.
5. ΗΡΑ - ΕΜΚΕ. ΠΟΥΛΟΠΟΥΛΟΥ:
Προβλήματα μετανάστευσης - παλλινόστησης.
6. ΘΕΟΦΙΛΟΥ Μ: Μερικά όψεις της <<Γεωγραφίας του πληθυσμού>> της Ελλάδος. Στο περιοδικό επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, ΝΟ 23. Αθήνα 1975.
7. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ Ν: Αστικοποίηση και πολεοδομική πολιτική στην περιοχή Θεσσαλονίκης. Περιοδικό <<επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών>>. Αθήνα 1977.
8. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ ΑΘ: Η οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας.
Έκδοση εμπορικό και βιομηχανικό Επιμελητήριο Θεσσαλονίκης Θεσσαλονίκη 1962.
9. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ Π. Αίτια της επιτυχίας και αποτυχίας των ατόμων που μετακινούνται από τα χωριά στις πόλεις.
Έκδοση ΔΩΔΩΝΗ Θεσσαλονίκη 1982.

Β Ι Β Λ Ι Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α

10. ΠΕΠΕΛΑΣΗ ΑΔ.-ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ Π: Η πλεονάζουσα εργατική δύναμη εις την ελληνικήν γεωργίαν 1953-60.
Εκδοση Κέντρον Οικονομικών Ερευνών. Αθήναι 1962.
11. ΠΡΩΤΟΝΟΤΑΡΙΟΥ Α: Ο εθνικός κίνδυνος εκ της αστυφιλίας και του επαγγελματικού και επιστημονικού πληθωρισμού.
Αθήναι 1954.
12. ΤΣΑΟΥΣΗΣ ΔΓ: Κοινωνική δημογραφία.
13. ΤΣΑΟΥΣΗΣ ΑΓ: Μορφολογία της Νεοελληνικής κοινωνίας.
14. ΤΣΙΡΠΑΝΗ Ζ: Η σύγχρονη εποχή. Ιωάννινα 1976.
15. ΦΙΛΙΑ Β: Προβλήματα κοινωνικού μετασχηματισμού.
Εκδοση Παπαζήση. Αθήνα 1974.
16. ΦΟΥΡΑΣΤΙΕ ΖΑΝ: Η μεγάλη ελπίδα του 20ου αιώνα.
Εκδοση Παπαζήση Αθήναι 1970.
17. ΦΡΑΓΚΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ. Διευθυντού της Ε.Σ.Υ.Ε.
Η εσωτερική μετανάστευσις κατά την περίοδο 1966-71.
Ε.Σ.Υ.Ε. 1971.
18. ΜΑΓΚΑΛΙΒΕΡΑΣ Δ. Επιχειρήσεις και εργαζόμενοι. Περιοδικό ΣΠΟΥΔΑΙ 1976, τεύχος 3, σελίδες 618-636.
19. ΜΠΕΡΝΑΡ ΚΕΖΙΡ Ανθρωπογεωγραφία της Ελλάδας
Αθήνα 1968. Εκδόσεις ΕΚΚΕ.
20. ΨΥΡΟΥΚΗΣ ΜΙΚΟΣ. Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδος.
Τόμοι 1-3. Αθήνα 1976.

